

NOU

NORGES OFFENTLIGE UTREDNINGER

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1987

NOU 1987: 26

NOU

Norges offentlige utredninger 1987

Seriens redaksjon:

FORVALTNINGSTJENESTENE STATENS TRYKNINGSKONTOR

1. Tsjernobyll-ulykken.
Sosialdepartementet
2. Lov om anadrome laksefisk og innlandsfisk.
Miljøverndepartementet
3. Sjømannskontorenes fremtidige arbeidsoppgaver og organisasjon.
Kommunal- og arbeidsdepartementet
4. Standardisert erstatning til barn.
Justis- og politidepartementet
5. Nytt økonomisk styringssystem for Norges Statsbaner.
Samferdselsdepartementet
6. Foreløpig grunnlag for inntektsoppgjørene 1987.
Forbruker- og administrasjonsdepartementet
7. Mammografiscreening i Norge.
Sosialdepartementet
8. Masseundersøkelse for kreft i livmorhalsen.
Sosialdepartementet
- 9 A. Arbeidstidsreformer.
Kommunal- og arbeidsdepartementet
- 9 B. Vedlegg til Arbeidstidsutvalgets utredning.
Kommunal- og arbeidsdepartementet
10. Internkontroll i en samlet strategi for arbeidsmiljø og sikkerhet.
Kommunal- og arbeidsdepartementet
11. Promillekjøring.
Justis- og politidepartementet
12. Revisjon av forpaktningsloven.
Landbruksdepartementet
13. Tiltak mot kjernekraftulykker. Forslag til nasjonale og internasjonale tiltak.
Miljøverndepartementet
14. Eiendomsmegling.
Finans- og tolldepartementet
15. Redusert bemanning på skip.
Departementet for handel og skipsfart
16. Fotografiretten.
Justis- og politidepartementet
17. Sikkerhetspolitiske utredninger.
Utenriksdepartementet
18. Forenkling av rettsregler og rettslig regulering.
Forbruker- og administrasjonsdepartementet
19. Norsk Havneplan.
Fiskeridepartementet
20. Handlingsplan for samisk ungdoms utdanningsmuligheter.
Doaibmaplána sámii nuoraid oahpahusvejolašvuodaid hárrái.
Kirke- og undervisningsdepartementet
21. Samordning av lover om arealdisponering.
Miljøverndepartementet
22. Hjelpestønad og hjemmehjelp.
Sosialdepartementet
23. Retningslinjer for prioriteringer innen norsk helsetjeneste.
Sosialdepartementet
24. Lov om avtaler om skadeforsikring.
Justis- og politidepartementet
25. Sykehustjenester i Norge.
Sosialdepartementet
26. Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1987.
Forbruker- og administrasjonsdepartementet

NORGES OFFENTLIGE UTREDNINGER

NOU 1987: 26

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1987

Rapport nr. 1, 1987 fra
Det tekniske beregningsutvalg for inntektsoppgjørene
Avgitt til Forbruker- og administrasjonsdepartementet
2. april 1987.

UNIVERSITETSFORLAGET A/S
OSLO — BERGEN — STAVANGER — TROMSØ

ISSN 0333-2306
ISBN 82-00-71082-3

Grøndahl & Søn Trykkeri, Oslo 1987

Forord

Forbruker- og administrasjonsdepartementet ba i brev av 28. oktober i fjor om at Det tekniske beregningsutvalget tok opp arbeidet foran inntektsoppgjørene i 1987. Departementet så det som ønskelig at utvalget som vanlig la fram en foreløpig rapport om høsten og en endelig rapport ut på nyåret.

Beregningsutvalget la den foreløpige rapporten fram 19. desember, og den endelige rapporten legges fram nå.

Denne rapporten gir, i samsvar med anmodningen fra departementet, oversikter over utviklingen i inntekter, priser, konkurranseevne m.v. Omleggingen av deler av utvalgets rapporter som startet i fjor, er søkt videreført. Dette gjelder i første rekke omtalen av den samlede inntektsutvikling, av disponibel realinntekt og av konkurranseevnen og en utvidelse av oversikten over lønnsutviklingen.

I departementets brev ble det også sagt at det var ønskelig at utviklingen i finansinntektene i senere år ble søkt belyst. Utvalget har derfor utvidet sin omtale av renteinntekter og renteutgifter, som er den klart viktigste finansinntekt og finansutgift. Det statistiske materialet om andre former for finansinntekter er meget ufullstendig og gir små muligheter for analyse. Utvalget vil imidlertid se videre på dette spørsmålet.

Avdelingsdirektør Ole Hovland, Finansdepartementet, har deltatt i arbeidet med rapporten istendenfor departementets ordinære medlem.

Som rådgivere for utvalget med møterett har deltatt avdelingsleder Oddbjørn Eidem, Norsk Arbeidsgiverforening, utredningsleder Øistein Gulbrandsen, Landsorganisasjonen i Norge, planlegger Per Richard Johansen, Statistisk Sentralbyrå, byråsjef Ola Storeng, Finansdepartementet, generalsekretær Alf Vederhus, Norsk Bonde- og Småbrukarlag og underdirektør Randi Wilhelmsen, Forbruker- og administrasjonsdepartementet.

Oslo, 2. april 1987

Svein Longva
formann

Juul Bjerke

Hans Haga

Ole Hovland

Olav Magnussen

Bernhard Nestaas

INNHold

	Side
Forord	3
Kap. 1 Den samlede inntektsutviklingen	5
1. Inntektsutviklingen for Norge	5
2. Faktorinntekt, lønn og driftsresultat	7
3. Den institusjonelle inntektsfordelingen	10
Kap. 2 Lønnsutviklingen i senere år	17
1. Lønnsoppgjørene i 1987	17
2. Lønnsoppgjørene i 1986	17
3. Lønnsutviklingen	19
4. Lønnsoverhenget	30
5. Lønnsspredningen i N.A.F.'s kvartalsstatistikk	31
Kap. 3 Inntektene i jordbruk og fiske	34
1. Inntektsutviklingen i jordbruket	34
2. Inntekter i fiske	34
Kap. 4 Prisutvikling og prispolitikk	37
1. Utviklingen i prisindeksene	37
2. Prissutsiktene for 1987	39
3. Prispolitikk	42
Kap. 5 Utviklingen i disponibel realinntekt	44
Kap. 6 Utviklingen i norsk industris konkurranseevne	52
1. Om konkurranseevne-begrepet	52
2. Lønninger	53
3. Direkte og totale lønnskostnader	54
4. Utviklingen i lønnskostnadene overfor andre land	55
5. Kursutviklingen for norske kroner	57
6. Lønnskostnader pr. produsert enhet i industrien	58
7. Markedsandeler	63
8. Arbeidskonflikter	64
Kap. 7 Konkjunktursituasjonen	65
1. Verdensøkonomien	65
2. Norsk økonomi	69
Vedlegg: Tidligere revisjoner av driftsresultatet	74

KAPITTEL 1

Den samlede inntektsutviklingen

1. INNTEKTSUTVIKLINGEN FOR NORGE

Bruttonasjonalproduktet gir uttrykk for den samlede verdiskaping i landet, utført av innenlandske produsenter i næringsvirksomhet og offentlig forvaltning. Etter fradrag for kapitalslit, som er den beregnede verdireduksjonen av produksjonskapitalen i landet som følge av slitasje og elde, framkommer nettonasjonalproduktet som er netto verdiskaping, eller oppjent nettoinntekt i landet.

Nettonasjonalproduktet gir uttrykk for oppjent nettoinntekt i Norge. Uten økonomisk samkvem med andre land ville nettonasjonalproduktet også vært landets disponible inntekt. Som deltaker i det internasjonale økonomiske samkvem kan imidlertid Norge også ha netto finansinntekter av fordringer i utlandet og vi kan motta netto inntektsoverføringer. I tillegg til nettonasjonalproduktet har vi derfor bruk for inntektsbegrep som gir uttrykk for mottatt nettoinntekt for Norge, dvs. nettoinntekt som tilfaller nordmenn (personer bosatt i Norge, norske selskaper, offentlig forvaltning):

Nasjonalinntekten er den samlede inntekt som tilfaller nordmenn fra produktiv virksomhet, og framkommer ved å legge netto renter, aksjeutbytte og annen faktorinntekt fra utlandet til nettonasjonalproduktet. Ved i tillegg å legge netto stønader fra utlandet til nasjona-

linntekten, får en fram den disponible inntekten for Norge.

Disponibel inntekt for Norge defineres som innenlandsk, netto verdiskaping (nettonasjonalprodukt) pluss netto finansinntekter og stønader fra utlandet. Som tabell 1a viser er både nettofinansinntekter og netto stønader fra utlandet negative for Norge, hovedsakelig som en følge av netto utenlandsgjeld og u-hjelp. Disponibel inntekt for Norge viser hva landet har til disposisjon til privat og offentlig konsum og til sparing. For et land er sparing det samme som summen av netto realinvestering (økning av produksjonskapitalen) og netto finansinvestering (økning av netto fordringer på utlandet).

De foreløpige anslagene for 1986, gjengitt i tabell 1a, viser at disponibel inntekt for Norge var nær uendret fra året før. Tallene er ikke korrigert for prisendringer og gir derfor ikke uttrykk for utviklingen i realverdien (kjøpekraften) av disponibel inntekt for Norge. I nasjonalregnskapet er det imidlertid ikke innført noe mål for disponibel inntekt for Norge uttrykt i faste priser (faste kroner). I det følgende benyttes begrepet «disponibel realinntekt for Norge» for disponibel inntekt korrigert for prisendringer. Den prisindeks som brukes er nasjonalregnskapets prisindeks for netto innen-

Tabell 1a. Inntektsutviklingen for Norge. Milliarder kroner (løpende priser)¹.

	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984*	1985*	1986*
Bruttonasjonalprodukt	191,5	213,1	238,7	285,0	327,7	362,3	402,2	452,7	497,8	506,7
- Kapitalslit	31,1	34,6	36,9	41,4	48,0	55,0	59,6	63,6	68,4	75,2
= NETTONASJONALPRODUKT	160,5	178,5	201,8	243,7	279,6	307,3	342,6	389,1	429,4	431,5
+ netto renter og aksjeutbytte										
fra utlandet	+ 4,7	+ 7,2	+ 9,3	+ 9,5	+ 10,6	+ 12,7	+ 13,0	+ 13,1	+ 9,0	..
= NASJONALINNTEKT	155,7	171,3	192,5	234,2	269,0	294,6	329,6	376,0	420,4	..
+ netto stønader fra utlandet .	+ 1,6	+ 1,9	+ 2,2	+ 2,4	+ 2,8	+ 3,6	+ 4,2	+ 4,2	+ 4,8	..
= DISPONIBEL INNTEKT										
FOR NORGE	154,2	169,4	190,2	231,7	266,3	290,9	325,3	371,8	415,7	416,5

* Foreløpige tall.

¹) Tallene i tabellen for 1984 og 1985 er basert på foreløpige nasjonalregnskap. Etter at arbeidet med rapporten ble avsluttet, er endelige tall for 1984 og nye, foreløpige tall for 1985 publisert. (Statistisk ukehefte nr. 13/87). Siden nye, foreløpige tall for 1986 ennå ikke er publisert, har en valgt å beholde de gamle tallene utfra hensynet til konsistente tidsserier.

landsk bruk av varer og tjenester, dvs. en prisindeks for konsum og netto realinvestering.

Tabell 1b viser den årlige veksten i disponibel realinntekt for Norge for årene 1977–1986. De foreløpige nasjonalregnskapsberegningene viser et fall på 6,1 prosent i 1986, mot en vekst på 2,6 prosent i 1985. Så langt tilbake som beregningene er foretatt (1971) har det ikke vært

registrert en tilsvarende sterk negativ utvikling. På 80-tallet, dvs. i perioden 1980–1986, har den gjennomsnittlige, årlige veksten i disponibel realinntekt vært 1,5 prosent. Dette er betydelig lavere enn i perioden 1975–1980 med en årlig vekst på 4,6 prosent og også lavere enn i perioden 1970–1975, da den årlige veksten var 3,5 prosent.

Tabell 1b. Vekst i disponibel realinntekt for Norge¹⁾. Prosent.

	Årlig	Endring fra året før									
	endring	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984*	1985*	1986**)
Vekst i disponibel realinntekt	33,2	0,2	2,2	7,6	10,6	2,5	÷ 1,4	3,9	8,4	2,6	÷ 6,1
Bidrag til vekst fra: ²⁾											
Produksjonsvekst i utvinning og rørtransport av råolje og gass ³⁾	25,5	0,0	3,7	2,0	2,4	÷ 1,2	0,0	2,6	2,3	1,1	1,2
Produksjonsvekst i øvrige næringer ³⁾	18,8	2,9	1,3	4,0	2,3	1,3	0,0	2,4	3,8	3,8	2,8
Endring i bytteforholdet	÷ 10,3	÷ 1,5	÷ 1,4	2,7	5,5	2,4	÷ 0,8	÷ 1,1	2,0	÷ 3,5	÷ 10,0
Endring i rente- og stønadsbalansen overfor utlandet	÷ 0,7	÷ 1,2	÷ 1,4	÷ 1,1	0,3	0,0	÷ 0,5	0,1	0,3	1,2	÷ 0,1

* Foreløpige tall.

¹⁾ Inntektstall deflatert med nasjonalregnskapets prisindeks for netto innenlandsk bruk av varer og tjenester, dvs. innenlandske sluttleveringer inkl. lagerendring, ekskl. kapitalslit.

²⁾ Uoverensstemmelser i tabellen skyldes avrundning.

³⁾ Produksjonsvekst målt ved nettoproduktet regnet i faste priser.

⁴⁾ Se fotnote 1, tabell 1a.

Veksten i disponibel realinntekt for Norge kan splittes i bidrag fra henholdsvis innenlandsk produksjonsvekst (nettonasjonalprodukt i faste priser), endring i rente- og stønadsbalansen overfor utlandet og endring i bytteforholdet overfor utlandet. Dette er vist i tabell 1b, der bidraget fra produksjonsveksten er oppdelt videre på oljevirkosomhet og de øvrige næringer. Oljenæringen er definert som summen av sektorene utvinning og rørtransport av olje og gass.

Tabell 1b viser at det var bidraget fra bytteforholdet overfor utlandet som sto for hele fallet i landets disponible realinntekt i 1986. Forverringen i bytteforholdet overfor utlandet i 1986 bidro alene til et fall i landets disponible realinntekt med 10 prosent.

Bytteforholdet («terms of trade») beregnes som forholdet mellom gjennomsnittlig eksportpris og gjennomsnittlig importpris. Hvis prisene på norsk eksport over en periode stiger mindre enn prisene på de varer og tjenester Norge importerer, betyr dette at landet kan importere mindre for hver enhet eksportvare enn tidligere. En slik forverring i bytteforholdet gjør at landet isolert sett må redusere konsum eller sparing, dvs. at disponibel realinntekt går ned.

I 1986 falt den gjennomsnittlige eksportprisen med 18 prosent, mens den gjennomsnitt-

lige importprisen var omtrent uendret. Dette førte til at bytteforholdet overfor utlandet ble forverret med om lag 17,5 prosent, etter en forverring også i 1985 på 5,3 prosent. Fallet i den gjennomsnittlige prisen på olje og gass på 40,2 prosent er hovedårsaken til den sterke svekkelsen i bytteforholdet i 1986. Bytteforholdet for tradisjonelle varer ble forverret med 7,4 prosent og bytteforholdet for tjenester med 3,8 prosent. Dette må i noen grad sees i sammenheng med devalueringen i mai.

Beregningene gir også inntrykk av at olje- og gassvirksomheten ytterligere har gitt norsk økonomi preg av å være råvareprodusent. I år med sterk endring i disponibel realinntekt skyldes dette ofte endringer i bytteforholdet forårsaket av svingninger i prisene på olje og gass. Slike svingninger, som i ettertid har vist seg kortvarige, ha hatt en tendens til raskt å få varige virkninger for aktivitetsnivået som det erfaringsmessig tar tid å korrigere.

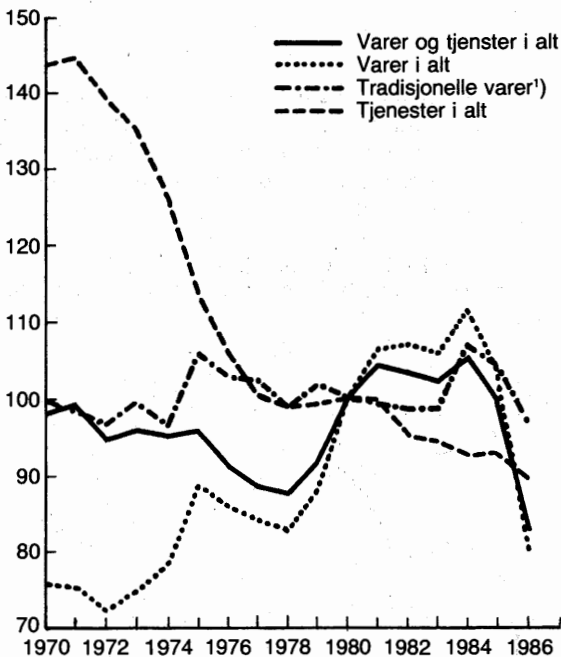
Figur 1.1 viser utviklingen i bytteforholdet overfor utlandet siden 1970 for varer og tjenester i alt, for varer i alt, for tjenester, og for såkalte tradisjonelle varer. Mer enn hele forbedringen i bytteforholdet i årene rundt 1980 gikk tapt i 1985 og 1986. Et hovedtrekk siden 1970 er at bytteforholdet for tjenester har vært fallende nesten hele tiden, hovedsakelig på grunn av fall i fraktprisene. For varer har byt-

teforholdet vært preget av oljeprissjokkene i 1973, 1979–1980 og 1986. Prisutviklingen på olje og gass bidro til en betydelig bedring i bytteforholdet for varer fram til og med 1984. For perioden 1977–1986 under ett har oljeprisens bidrag til endring i bytteforholdet vært forholdsvis ubetydelig – dvs. medregnet oljeprisfallet i 1986 har oljeprisen siden 1977 i gjennomsnitt hatt en ubetydelig svakere vekst enn importprisene.

Differansen mellom fallet i realinntekten i 1986 på 6,1 prosent, og bytteforholdets negative bidrag på 10 prosent utgjøres av produksjonsvekstens positive bidrag på 4 prosent. Dette er om lag det samme som det gjennomsnittlige, årlige bidraget fra produksjonsvekst fra og med 1977. Bidraget fra produksjonsvekst har imidlertid falt de siste to år, fra en topp i 1984 på 6,1 prosent. Bidraget fra vekst i oljenæringen sto for noe under en tredel av hele bidraget fra produksjonsveksten i 1986. Bidraget på 1,2 prosent er noe under gjennomsnittet for årene 1977–1985 på 1,4 prosent. I forhold til 1985 er ikke oljenæringens volumbidrag til landets realinntektsvekst redusert.

De øvrige næringene ga et bidrag til vekst i realdisponibel inntekt på 2,8 prosent i 1986. Dette er over gjennomsnittet for årene 1977–1985 (2,4 prosent), men noe mindre enn gjennomsnittet for siste treårsperiode (3,3 prosent).

Figur 1.1 *Bytteforholdet overfor utlandet.*
Bytteforholdet i 1980 = 100

¹) Alle varer utenom råolje og naturgass, skip, boreplattformer og direkte eksport og import til oljevirksomheten.

2. FAKTORINNTEKT, LØNN OG DRIFTSRESULTAT

I nasjonalregnskapet blir det for landet som helhet og for hver næring beregnet en faktorinntekt som gir uttrykk for den inntekten som tilfaller arbeidskraft og kapital. Faktorinntekten er beregnet etter en indirekte metode som nettonasjonalproduktet (nettoproduktet for hver næring) fratrukket netto indirekte skatter. Faktorinntekten deles i lønnskostnader og restposten driftsresultat. Lønnskostnadene omfatter lønn (inklusive sosiale utgifter) til lønsmottakere samt arbeidsgiveravgift til folketrygden og andre trygdeordninger. Driftsresultatet utgjør den beregnede inntekt av kapital i produksjonen og eierens egen arbeidsinnsats.

Det er grunn til å understreke at de inntektsbegrepene som blir omtalt i dette avsnittet, omfatter inntekt før direkte beskatning. Dette gjelder både lønnskostnader og driftsresultat. I tillegg er det benyttet funksjonell sektorinndeling og ikke en institusjonell. Det betyr at inntektene er gruppert etter de næringene hvor de er opptjent og ikke etter hvem de tilfaller. Tallene for driftsresultat gir derfor ikke direkte uttrykk for lønnsomhet i bedriftsøkonomisk forstand. Særlig rentebetalinger og direkte beskatning fører til at det er store ulikheter mellom inntektsberegninger etter funksjonelle og institusjonelle inndelinger. Inntektsberegninger etter institusjonelle inndelinger vil bli omtalt i avsnitt 1.3.

Ved vurdering av tallene i dette avsnitt, må en regne med til dels store feilmarginer, som kan gå i begge retninger. Dette gjelder spesielt for driftsresultat totalt og for fordelingen på de enkelte næringene, fordi driftsresultatene beregnes som restposter. Usikkerheten er selvsagt særlig stor for tallene for de siste årene (1984–1986), hvor tallgrunnlaget ennå ikke er fullstendig. I vedlegg 1 er det gjengitt tabeller som viser de revisjonene som tidligere er foretatt av driftsresultatet fra første foreløpige anslag til endelige tall.

Utviklingen i opptjente inntekter i løpende priser for en del hovedstørrelser er satt opp i tabellene 1c og 1d. Tallene refererer seg til hele økonomien inklusive oljevirksomheten og den unormale utviklingen i 1986 kan derfor i stor grad forklares med prisutviklingen på olje og gass.

Av tabell 1d går det fram at for nettonasjonalproduktet, faktorinntekten og driftsresultatet var utviklingen i 1986 langt svakere enn i 1985. Faktorinntekten viste en negativ vekst fra 1985 til 1986, og sist dette skjedde var fra 1957 til 1958. Reduksjonen i driftsresultatet var imidlertid rekordhøy fra 1985 til 1986, med hele 26 prosent. Til sammenligning var det en

Tabell 1c. *Nettonasjonalprodukt og faktorinntekt. Milliarder kroner*¹⁾.

	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984*	1985*	1986*
Nettonasjonalprodukt	160,5	178,5	201,8	243,7	279,6	307,3	342,6	389,1	429,4	431,5
- Netto indirekte skatter	22,2	21,5	24,4	29,1	33,9	38,1	45,3	52,0	64,0	67,0
= Faktorinntekt	138,2	157,0	177,4	214,6	245,7	269,2	297,3	337,0	365,4	364,5
Lønnskostnader	113,0	124,0	129,4	145,4	164,2	183,4	198,2	216,1	239,8	271,4
Driftsresultat	25,3	33,0	48,0	69,2	81,6	85,8	99,0	120,9	125,6	93,1

* Foreløpige tall.

¹⁾ Se fotnote 1, tabell 1a.Tabell 1d. *Faktorinntektsutviklingen. Prosent*¹⁾.

	Årlige endringer			Endring fra året før					
	1970-75	1975-80	1980-85	1981	1982	1983	1984*	1985*	1986*
Nettonasjonalprodukt	13,1	13,8	12,0	14,7	9,9	11,5	13,5	10,4	0,5
Faktorinntekt	13,6	14,2	11,2	14,5	9,5	10,4	13,4	8,4	÷ 0,2
Lønnskostnader	15,5	11,0	10,5	12,9	11,7	8,1	9,0	11,0	13,2
Driftsresultat	8,0	23,4	12,6	17,8	5,2	15,4	22,1	3,9	÷ 25,9

* Foreløpige tall.

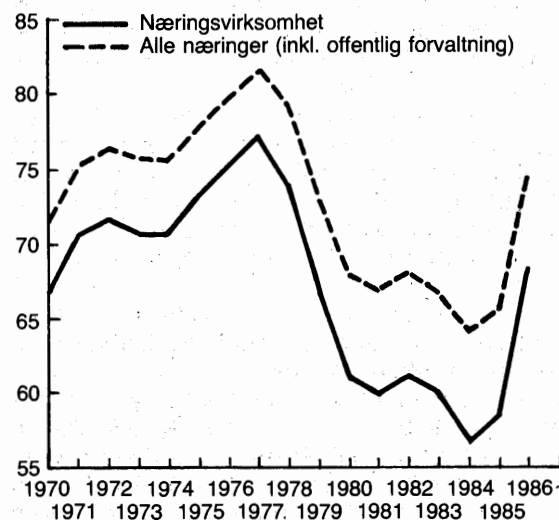
¹⁾ Se fotnote 1, tabell 1 a.

økning året før. Siste gang samlet driftsresultat sank var for 15 år siden. Tabell 1d viser videre at lønnskostnadene økte med vel 13 prosent fra 1985 til 1986. Dette er den høyeste årlige økning på 1980-tallet. I 1985 økte lønnskostnadene med omlag 11 prosent.

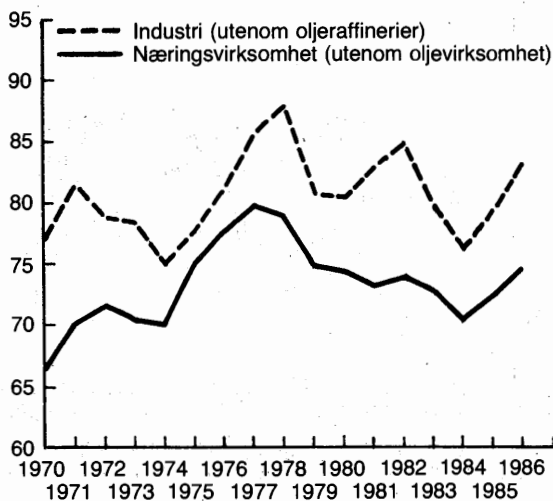
Endringer i funksjonell inntektsfordeling

Figur 1.2 viser hvordan utviklingen i lønnskostnader og driftsresultat har endret den funksjonelle inntektsfordelingen over tid. I næringsvirksomhet (bedrifter) utgjorde lønns-

Figur 1.2 *Lønnskostnadsandel for alle næringer og næringsvirksomhet. Lønnskostnader i prosent av faktorinntekt.*

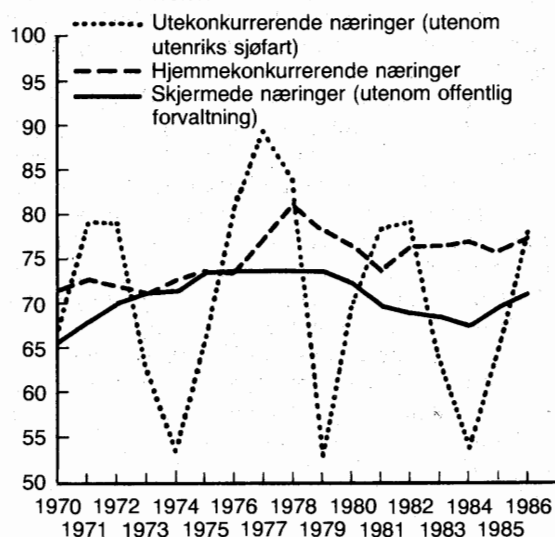
Figur 1.3 *Lønnskostnadsandel for næringsvirksomhet utenom oljevirksomhet og for industri utenom oljeraffinerier. Lønnskostnader i prosent av faktorinntekt.*

kostnadsandelen vel 68 prosent av faktorinntekten i 1986; en kraftig økning fra året før da prosentandelen var vel 58 prosent. Sammenlignet med tidligere i 1980-årene er lønnskostnadsandelen for næringsvirksomhet i 1986 den klart høyeste, men for de fleste av 1970-årene var prosentandelen høyere.

Over tid vil lønnskostnadsandelen påvirkes både av endringer i forholdet mellom lønnskostnader og faktorinntekt i de enkelte næringer og ved lønnskostnadenes og faktorinntektenes fordeling på de ulike næringer. Blant annet kan utviklingen i oljevirksomheten, hvor lønnsandelen er svært lav, i høy grad forklare forløpet for lønnskostnadsandelen i næringsvirksomhet og for alle næringer. I figur 1.3 er derfor gjengitt utviklingen i lønnskostnadsandelen i næringsvirksomhet utenom oljevirksomhet og i industri utenom oljeraffinerier. For næringsvirksomhet utenom oljevirksomhet viste lønnskostnadsandelen en stigende tendens fram til 1977. Senere har tendensen vært synkende til 1984. I 1985 steg andelen til

Figur 1.4 Lønnskostnadsandel for næringsvirksomhet etter konkurransetype. Lønnskostnader i prosent av faktorinntekt.

Tabell 1e. Lønnskostnader etter næring. Milliarder kroner¹).

	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984*	1985*	1986* ²)
Primærnæringer	0,9	1,0	1,0	1,2	1,4	1,4	1,5	1,7	1,9	2,1
Jordbruk	0,3	0,3	0,3	0,3	0,4	0,4	0,4	0,4	0,5	0,5
Skogbruk	0,4	0,5	0,5	0,6	0,7	0,7	0,7	0,8	0,9	1,0
Fiske og fangst	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3	0,3	0,4	0,4	0,5	0,6
Utvinning og rørtransport av										
olje og gass	0,4	0,7	0,9	1,4	1,8	2,6	3,1	4,2	5,2	6,3
Bergverksdrift	0,7	0,7	0,7	0,8	0,9	0,9	0,9	1,0	1,0	1,1
Industri	28,8	30,6	31,3	34,2	37,6	39,9	41,5	44,9	49,1	55,0
Utekonkurrerende industri ..	5,0	5,0	5,3	6,0	6,6	6,6	6,8	7,5	8,2	8,9
Hjemmekonkurrerende industri	17,9	19,0	19,2	20,6	22,6	24,2	24,6	24,6	29,0	32,7
Skjermet industri	6,0	6,6	6,9	7,5	8,4	9,0	10,1	10,9	11,9	13,4
Kraftforsyning	1,4	1,6	1,6	1,8	2,1	2,4	2,6	2,8	3,1	3,4
Bygge- og anleggsvirksomhet ..	9,8	11,1	11,4	12,7	13,2	14,7	16,1	17,2	19,1	22,9
Sjøfart og oljeboring	6,1	5,7	5,9	6,6	7,8	8,3	8,3	8,3	8,9	8,4
Samferdsel	9,2	10,1	10,8	12,0	13,5	15,3	16,5	17,5	19,0	22,1
Varehandel	14,4	16,3	16,7	18,8	20,9	23,4	24,9	27,2	30,9	35,9
Hotell- og restaurantdrift	2,0	2,1	2,2	2,5	3,0	3,4	3,8	4,3	4,9	5,7
Bank-, finans- og forsikrings-										
virksomhet	3,6	4,0	4,2	4,9	5,7	6,7	7,6	8,5	9,8	11,5
Boligtjenester	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3	0,3
Forretningsmessig tjenesteyting										
inklusive forretningsbygg	2,4	2,7	3,0	3,4	4,4	5,3	6,1	7,1	8,7	10,7
Annen privat tjenesteyting	6,3	7,0	7,4	8,2	9,1	10,3	11,4	12,4	14,0	16,1
Næringsvirksomhet	86,1	93,8	97,3	108,8	121,7	134,8	144,6	157,6	175,8	201,5
Offentlig forvaltning	26,9	30,1	32,1	36,6	42,5	48,5	53,6	58,5	64,0	69,9
Statsforvaltningen	9,9	10,7	11,2	12,5	14,6	16,5	17,8	18,9	20,2	22,1
Kommuneforvaltningen	17,0	19,4	20,9	24,1	27,9	32,1	35,8	39,6	43,8	47,8
Alle næringer	113,0	124,0	129,4	145,4	164,2	183,4	198,2	216,1	239,8	271,4

* Foreløpige tall.

¹) Se fotnote 1, tabell 1a.

²) Tallene for 1986 er beregnet av Statistisk Sentralbyrå etter oppfordring fra Beregningsutvalget.

vel 72 prosent, og økte deretter til nesten 75 prosent i 1986. For industri utenom oljeraffinerier økte også lønnskostnadsandelen, fra 79 prosent i 1985 til 83 prosent i 1986. Dette betyr at økningen i begge tilfeller var klart mindre enn økningen i lønnsandelen for næringsvirksomhet totalt.

Figur 1.4 viser utviklingen i lønnskostnader som andel av faktorinntekt når næringene grupperes etter konkurransetype. De skjermede næringene følger i hovedsak utviklingen for alle næringer under ett; med stigende tendens fram mot midten av 1970-årene, en svakt fallende tendens etter 1979 og ny, stigende tendens fra 1984. Av figuren ser en at lønnskostnadsandelen i de konkurranseutsatte næringene er sterkt preget av konjunkturelle bevegelser. For utekonkurrerende næringer utenom utenriks sjøfart steg andelen i 1986 til vel 78 prosent, som er langt over andelen på knappe 65 prosent i 1985.

Lønnskostnader etter næring

Tabell 1e viser lønnskostnader i milliarder kroner fordelt etter næring de siste 10 år. De samlede lønnskostnadene i 1986 er foreløpig anslått til 271,4 milliarder kroner. Lønnskostnadene i næringsvirksomhet er siste år anslått til 201,5 milliarder kroner. Av tabellen framgår det at lønnskostnadene i næringsvirksomhet økte med omlag 15 prosent fra 1985 til 1986. Dette er kraftigere enn fra 1984 til 1985, da økningen var vel 11 prosent. I offentlig forvaltning økte lønnskostnadene med 9 prosent.

I utvinning og rørtransport av olje og gass var økningen i lønnskostnadene relativt kraftig med 21 prosent i 1986. Den kraftigste økningen fant imidlertid sted innenfor skjermet næringsvirksomhet, hvor lønnskostnadene i forretningsmessig tjenesteyting økte med hele 23 prosent. Også i de andre tjenesteytende næringene viste lønnskostnadene kraftig vekst. Med unntak for boligjenester, sjøfart og oljeboring økte lønnskostnadene med over 15 prosent fra 1985. Samme utvikling gjorde seg gjeldende i bygge- og anleggsvirksomhet, hvor økningene var omlag 20 prosent.

I industrien er lønnskostnadene i 1986 anslått til 55 milliarder kroner og fra 1985 til 1986 økte lønnskostnadene med 12 prosent. Sterkest økning hadde hjemmekonkurrerende og skjermet industri med 13 prosent. I utekonkurrerende industri var lønnskostnadsutviklingen klart svakere og økningen var på 8 prosent. Den svakeste utviklingen i lønnskostnadene siste år hadde en i sjøfart og oljeboring med en reduksjon på 6 prosent.

Driftsresultater etter næring

De foreløpige anslagene i nasjonalregnskapet viser at samlet driftsresultat var på 93,1 milliarder kroner i 1986. Oljevirksomheten svarte i 1986 for bare 26 prosent av samlet driftsresultat, mot 48 prosent i 1985. Det betyr at driftsresultatet i oljevirksomhet ble mer enn halvert fra 1985 til 1986 fra 60,4 milliarder til 26,2 milliarder kroner.

Tabell 1f viser at samlet driftsresultat utenom oljevirksomhet økte fra 65,2 milliarder kroner til 66,9 milliarder i 1986, en økning på 2,5 prosent. Utenom oljevirksomhet har driftsresultatet hatt et tilnærmet konstant nivå i de siste tre årene. For industrien ble driftsresultatet redusert med vel 2 prosent fra 1985 til 1986 og var siste år på 12,2 milliarder kroner. Anslagene tyder på at utviklingen var forskjellig for industrien gruppert etter konkurransetype. Reduksjonen synes å ha vært relativt kraftig i utekonkurrerende industri med om lag 26 prosent, og dette er samme utvikling som i 1985. De foreløpige beregningene tyder på at hjemmekonkurrerende industri hadde en svak nedgang i driftsresultatet i 1986 (knappe 4 prosent). Til sammenlikning økte driftsresultatet kraftig året før. I skjermet industri viser de foreløpige tallene for driftsresultatet en økning fra 1985 til 1986. Den negative utviklingen i utenriks sjøfart og oljeboring fortsatte og begge sektorene hadde negativt driftsresultat i 1986.

Driftsresultatet for alle næringer utenom oljevirksomhet, utenriks sjøfart og oljeboring økte moderat med vel 5 prosent fra 1985 til 1986. Utekonkurrerende næringer utenom oljevirksomhet og utenriks sjøfart hadde 21 prosent lavere driftsresultat i 1986 enn året før. På den annen side økte driftsresultatet med 3,6 prosent i hjemmekonkurrerende næringer og med 7,6 prosent i skjermede næringer. Skjermede næringer i alt svarte i 1986 for hele 63 prosent av samlet driftsresultat, mens denne andelen lå mellom 43 og 48 prosent i de fem foregående år.

3. DEN INSTITUSJONELLE INNTEKTSFORDELINGEN

I dette avsnittet presenteres det beregninger av inntektsutviklingen basert på en institusjonell inndeling av økonomien, som betyr at disponibel inntekt for Norge er gruppert etter hvem den tilfaller og ikke etter hvor den oppjenes. Denne delen av nasjonalregnskapet omtales som inntektsregnskapet og er fortsatt under oppbygging i Statistisk Sentralbyrå. Usikkerheten er derfor stor for en del av tallene som presenteres i dette avsnittet. For 1986 er

beregningene dessuten ikke på langt nær så fullstendige og godt fundert som for tidligere år, da det så kort tid etter årets utløp ikke finnes tilstrekkelig statistikk til å lage et inntektsregnskap for alle sektorer. Av hensyn til omtalen og analysen av inntektsutviklingen i Beregningsutvalgets rapport har Statistisk Sentralbyrå likevel laget årsanslag for husholdningssektoren i alt og for undergruppene lønnstakere og trygdede, pensjonister o. a. Verken for undergruppen selvstendig næringsdrivende eller for de andre hovedgrupper av institusjonelle sektorer (offentlig forvaltning, finansinstitusjoner og ikke-personlige foretak) er det så langt laget årsanslag for 1986. Publiseringen av et fullstendig inntektsregnskap for 1986 vil første gang skje i forbindelse med pu-

bliseringen av reviderte nasjonalregnskapstall i månedsskiftet april/mai (marsregnskapet).

Tabell 1g viser hvordan disponibel inntekt for Norge har fordelt seg på fire hovedgrupper av institusjonelle sektorer for årene 1977-1986, illustrert med tall i milliarder kroner og prosentvis fordeling og så langt beregningene foreligger.

Offentlig forvaltning

Offentlig forvaltning består av stats-, trygde-, og kommuneforvaltningen, samt kommuneforetak som det ikke har vært mulig å skille ut. Disponibel inntekt i denne hovedgruppen har utgjort om lag 1/3 av landets samlede disponi-

Tabell 1f. Driftsresultat etter næring 1977-1986. Milliarder kroner¹⁾²⁾.

	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984*	1985*	1986*
Primærnæringer	8,5	8,8	8,9	8,9	9,8	11,7	12,5	13,5	14,1	..
Jordbruk	6,4	7,0	7,0	7,6	8,5	9,7	8,9	9,9	10,1	..
Skogbruk	0,9	0,9	1,0	1,1	1,5	1,5	1,3	1,6	1,6	..
Fiske	1,2	0,9	1,0	1,2	1,8	1,3	1,9	2,0	2,3	..
Utvinning og rørtransport av										
olje og gass	3,6	8,1	15,4	32,0	37,3	38,9	45,9	56,3	60,4	26,2
Bergverk	0,1	0,0	0,1	0,0	0,3	0,2	0,4	0,5	0,5	..
Industri	5,2	4,7	10,2	8,8	7,3	7,0	10,3	13,8	12,5	12,2
Utekonkurrerende industri ..	0,4	0,7	5,4	2,8	0,3	0,0	2,8	6,3	4,0	2,9
Hjemmekonkurrerende industri	3,3	2,8	3,6	4,4	5,2	5,0	4,7	4,8	5,8	5,6
Skjermet industri	1,5	1,3	1,2	1,6	1,8	2,0	2,8	2,8	2,7	3,7
Kraftforsyning	1,3	2,2	2,2	2,2	3,6	4,6	6,3	7,1	8,6	..
Bygge- og anleggsvirksomhet ..	1,6	1,7	1,3	1,2	1,6	2,2	2,2	2,6	2,0	..
Sjøfart og oljeboring	+ 4,2	+ 2,7	+ 1,4	0,0	+ 0,3	+ 3,0	+ 4,4	+ 3,2	+ 3,2	..
Samferdsel	+ 1,4	+ 1,7	+ 2,1	+ 2,5	+ 1,9	+ 1,6	+ 0,5	+ 0,2	+ 0,5	..
Varehandel	2,1	1,9	1,6	4,3	6,5	7,6	7,5	9,0	8,0	..
Hotell- og restaurantdrift	0,2	0,4	0,4	0,5	0,7	0,9	1,3	1,4	1,9	..
Bank-, finans- og forsikrings-										
virksomhet	2,4	3,2	4,0	5,1	7,0	8,6	9,2	7,7	9,0	..
Boligtjenester	4,8	5,2	5,7	6,4	7,4	8,6	9,6	10,6	11,4	..
Forretningsmessig tjenesteyting										
inklusive forretningsbygg	2,5	2,8	4,0	4,6	5,1	6,3	7,0	8,0	8,9	..
Annen privat tjenesteyting	4,1	4,5	4,9	5,6	6,4	7,3	8,2	8,8	9,5	..
Korreksjonsposter	+ 5,6	+ 6,2	+ 7,3	+ 8,7	+ 11,3	+ 14,3	+ 16,0	+ 15,4	+ 17,4	..
Næringsvirksomhet	25,3	33,0	48,0	69,2	81,6	85,8	99,0	120,9	125,6	93,1
Næringsvirksomhet utenom										
utvinning og rørtransport av										
olje og gass	21,7	24,9	32,6	37,2	44,2	46,9	53,2	64,7	65,2	66,9
Skjermede næringer	20,1	22,5	23,5	28,2	35,6	41,9	46,7	53,0	54,5	58,6
Hjemmekonkurrerende næringer	5,4	4,6	5,5	6,6	8,5	7,8	7,9	8,3	9,8	10,1
Utekonkurrerende næringer ...	+ 3,8	+ 2,2	3,6	2,4	0,2	+ 2,8	+ 1,5	3,3	0,9	+ 1,9
Utenom utenriks sjøfart og										
oljeboring	0,4	0,7	5,5	2,9	0,6	0,2	3,2	6,8	4,5	3,5

* Foreløpige tall.

¹⁾ På grunn av usikkerhet i anslagene for driftsresultatene i 1986 har en valgt bare å publisere tall for enkelte næringer og for næringsvirksomhet i alt.

²⁾ Se fotnote 1, tabell 1a.

Tabell 1g. *Disponibel inntekt for Norge etter inntektsmottaker. Milliarder kroner og prosentvis fordeling.*

	1977*	1978*	1979*	1980*	1981*	1982*	1983*	1984*	1985*	1986*
Milliarder kroner										
Offentlig forvaltning ¹⁾	49,5	53,8	59,2	80,3	88,5	97,5	106,6	129,8	159,9	..
Finansinstitusjoner	2,3	2,8	3,6	4,9	7,2	9,1	9,9	5,6	6,9	..
Ikke-personlige foretak	÷ 6,7	÷ 8,0	1,7	6,5	8,1	2,1	7,1	14,5	12,8	..
Husholdninger	109,0	120,8	125,8	140,0	162,5	182,2	201,7	221,9	243,0	264,8
Disponibel inntekt for Norge ..	154,2	169,4	190,2	231,7	266,3	290,9	325,3	371,8	415,7	416,5
Prosentvis fordeling										
Offentlig forvaltning ¹⁾	32,1	31,7	31,1	34,7	33,2	33,5	32,8	34,9	36,8	..
Finansinstitusjoner	1,5	1,7	1,9	2,1	2,7	3,1	3,0	1,5	1,7	..
Ikke-personlige foretak	÷ 4,3	÷ 4,7	0,9	2,8	3,0	0,7	2,2	3,9	3,1	..
Husholdninger	70,7	71,3	66,1	60,4	61,0	62,6	62,0	59,7	58,5	63,6
Disponibel inntekt for Norge ..	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

* Foreløpige tall.

¹⁾ Inkl. kommuneforetak.

ble inntekt i hele perioden, med tiltakende andel både i 1984 og 1985. Inntektene består i hovedsak av direkte og indirekte skatter, mens utgiftene stort sett er subsidier og direkte stønader til husholdningene.

For årene 1977–1985 var den årlige gjennomsnittlige veksten i offentlig forvaltnings disponible inntekt 14,2 prosent, mot 12,8 prosent for landet som helhet. I femårsperioden 1976–1981 var den gjennomsnittlige årlige vekst i disponibel inntekt i offentlig forvaltning om lag den samme som for hele Norge, 13,9 prosent mot 13,7 prosent. I denne perioden var det spesielt året 1980 som trakk den gjennomsnittlige inntektsveksten opp, da disponibel inntekt i offentlig forvaltning økte fra 59,2 milliarder til 80,3 milliarder kroner, en vekst på 35,7 prosent. Dette skyldtes i stor grad en sterk økning i skatt og avgift på utvinning av råolje og naturgass.

Etter 1981 (1982–1985) har den gjennomsnittlige årlige veksten i disponibel inntekt i offentlig forvaltning vært hele 14,7 prosent, mot 11,8 prosent for landet under ett. Veksten i disponibel inntekt var særlig sterk i 1984 og 1985, noe som både skyldtes større skatteinntekter som følge av det økte aktivitetsnivået i økonomien, og en forholdsvis sterk økning i oljeskattene.

Finansinstitusjoner

Finansinstitusjonene består av Norges Bank, private og offentlige banker, forsikringsselskap, kreditforetak og andre finansieringsinstitusjoner. For årene 1977–1985 vokste finansinstitusjonenes disponible inntekt med gjennomsnittlig 15,6 prosent i året.

Det er naturlig å skille mellom privat og

offentlig eide institusjoner. De private – som domineres av forretnings- og sparebanker – hadde i perioden 1976–1985 en gjennomsnittlig årlig vekst i disponibel inntekt på om lag 20 prosent. I 1980 falt denne undergruppens disponible inntekt som følge av en betydelig sterkere vekst i renteutgiftene enn i renteinntektene. I 1981 var situasjonen omvendt, og de private institusjonenes disponible inntekt økte med over 62 prosent. En lignende utvikling var det i 1984 og 1985, da de private finansinstitusjonene opplevde en vekst i disponibel inntekt på henholdsvis om lag 2 og 33 prosent. Også denne gang var det vekselvis sterkest vekst i renteutgifter og renteinntekter som ga en slik utvikling.

I gruppen av offentlige finansinstitusjoner er Norges Bank dominerende. For årene 1977–1985 var disse finansinstitusjonenes gjennomsnittlige årlige vekst i disponibel inntekt beskjedne 4,6 prosent. Statsbankene (ekskl. Norges Bank) sto imidlertid for en meget sterk vekst i årene 1978, 1979 og 1980. I 1980 hadde også Norges Bank en kraftig økning i renteinntekter fra valutabeholdningen, og til sammen rådte de offentlige institusjoner over ca. 64 prosent av finansinstitusjonenes samlede disponible inntekt dette året. I de tre foregående årene lå denne andelen på om lag 48 prosent. En sterk vekst i Norges Banks renteutgifter til statskassen, sammen med en ny føring av Norges Banks overføringer til statskassen, gjorde at de offentlige institusjonenes disponible inntekt falt til en firedel av nivået året før. Veksten i Norges Banks renteutgifter til statskassen fortsatte i 1985, slik at Norges Bank sammen med statsbankene bare sto for vel 17 prosent av finansinstitusjonenes disponible inntekt dette året.

Tabell 1h. *Inntekter og utgifter for ikke-personlige foretak inkl. Statens forretningsdrift. Milliarder kroner.*

	1977*	1978*	1979*	1980*	1981*	1982*	1983*	1984*	1985*
Inntekter	13,9	18,6	36,4	57,0	69,3	72,6	87,7	106,0	114,3
Driftsresultat	6,5	10,1	26,6	44,4	53,0	53,7	65,0	81,7	84,4
Renteinntekter	1,8	2,3	3,1	4,1	6,0	7,8	8,5	10,0	13,5
Andre inntekter ¹⁾	5,6	6,2	6,7	8,5	10,3	11,1	13,7	14,3	16,4
Utgifter	20,6	26,6	34,7	50,5	61,2	70,5	80,1	91,5	101,5
Direkte skatter og trygdepremier	5,0	7,3	11,2	23,3	25,7	27,6	32,1	38,4	45,9
Renteutgifter	9,7	12,1	15,1	17,2	22,6	27,4	29,0	32,6	33,6
Andre utgifter ¹⁾	5,9	7,2	8,4	10,0	12,9	15,5	19,0	20,5	22,0
Disponibel inntekt	÷ 6,7	÷ 8,0	1,7	6,5	8,1	2,1	7,1	14,5	12,8

* Foreløpige tall.

¹⁾ Inkluderer aksjeutbytte inntekt/utgift, utbytte på eierkapital i statsforetak og netto skadeforsikringspremier/-erstatninger.

Ikke-personlige foretak (selskaper)

Selskapssektoren består av statseide foretak (inkl. statens forretningsdrift ekskl. offentlig eide banker) og private ikke-personlige foretak. Private ikke-personlige foretak med begrenset ansvar, så som aksjeselskaper, andelslag, borettslag o. l. Private og statlige aksjeselskaper dominerer denne sektoren.

Tabell 1h viser hovedpostene i inntektskontoen for ikke-personlige foretak. I 1977 og 1978 var foretakenes disponible inntekt negativ. Denne sektoren brukte derfor av kapitalbeholdningen i disse årene, som var preget av dårlige resultater for både skipsfarten og industrien, samtidig som oljevirksomhetens bidrag til økonomien hovedsakelig var på kostnadssiden. Fra bunnåret 1978 økte sektorens disponible inntekt til en foreløpig topp i 1981. Størparten av denne økningen fant sted i private

ikke-personlige foretak. Disse fikk i 1982 en nedgang fra 5,8 milliarder kroner i disponibel inntekt til ÷ 1,6 milliarder, mens statsforetakene økte sin disponible inntekt fra 2,3 milliarder til 3,7 milliarder kroner i 1982. Vekst i driftsresultatet førte til kraftig økning i sektorens disponible inntekt både i 1983 og 1984, men disponibel inntekt falt noe i 1985. Hovedårsaken til dette fallet var at inntektene – og særlig driftsresultatet – ikke økte like sterkt, mens utgiftene fortsatt vokste.

Husholdninger

Husholdningssektoren omfatter alle personer hjemmehørende i Norge. Den omfatter også selvstendig næringsdrivende som driver ikke-finansiell aktivitet i egen regi, og som ikke er inkludert i foretakssektoren.

Tabell 1i. *Inntekter og utgifter for husholdninger i alt¹⁾. Milliarder kroner.*

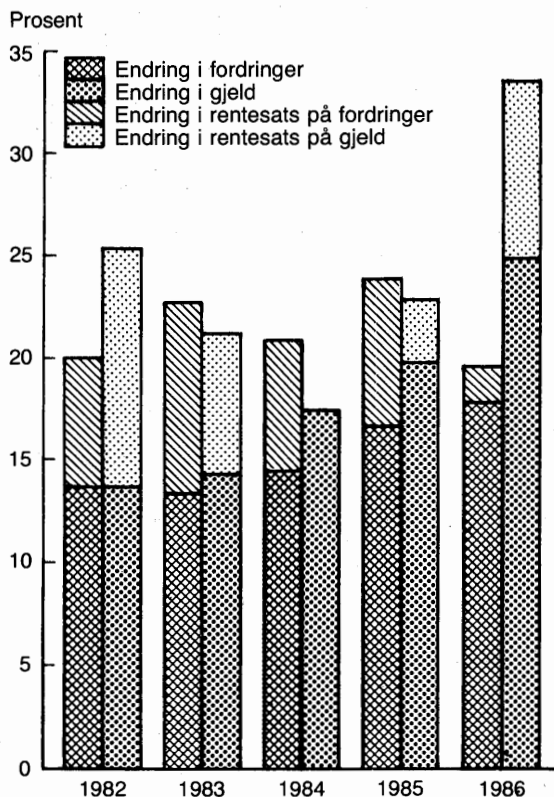
	1980*	1981*	1982*	1983*	1984*	1985*	1986*
Inntekter	204,1	233,3	262,4	289,0	318,9	352,2	395,4
Lønn ²⁾	124,1	139,8	156,2	169,2	184,8	205,2	234,4
Driftsresultat	26,8	31,0	34,5	37,0	42,0	43,9	46,7
Renteinntekter	8,5	10,4	12,5	15,3	18,5	23,0	27,4
Stønader	41,7	48,6	55,6	63,4	69,2	75,2	81,6
Andre inntekter	2,9	3,4	3,7	4,1	4,4	4,8	5,2
Utgifter	64,0	70,7	80,1	87,4	96,9	109,2	130,6
Direkte skatter og trygdepremier ²⁾	50,5	54,0	59,1	62,4	68,0	74,0	84,9
Renteutgifter	11,2	14,0	17,6	21,3	25,0	30,8	41,3
Andre utgifter	2,3	2,6	3,4	3,6	3,9	4,3	4,5
Disponibel inntekt	140,0	162,5	182,2	201,7	221,9	243,0	264,8

* Foreløpige tall.

¹⁾ Alle tall for 1986 for husholdninger i alt eller undergrupper er spesielle beregninger for Beregningsutvalget og er basert på svært usikkert grunnlag.

²⁾ Ekskl. arbeidsgiveravgift.

Figur 1.5 Vekst i husholdningenes renteinntekter og -utgifter. Bidrag fra endring i fordringer/gjeld og rentesatser. Vekst i prosent fra året før.

Husholdningssektoren er den klart største av de institusjonelle hovedsektorene målt ved disponibel inntekt. Av tabell 1g framgår at om lag 70 prosent av Norges disponible inntekt tilfalt husholdningene ved slutten av 1970-årene. I perioden 1980–1985 har husholdningenes andel vært noe lavere – rundt 60 prosent.

I 1986 vokste husholdningenes disponible

inntekt (løpende priser) med 8,9 prosent. Dette er under gjennomsnittlig årlig vekst i perioden 1976–1985, som var 11,0 prosent. Siden 1981 – da veksten var 16,1 prosent – har veksten vært avtakende, med en utflating de siste årene. Veksten i husholdningenes disponible inntekt lå under veksten i disponibel inntekt for Norge i årene 1983–1985. I 1986 var imidlertid landets disponible inntekt (løpende priser) omtrent uendret i forhold til året før, slik at husholdningenes andel av disponibel inntekt for Norge økte med 5,1 prosentpoeng til 63,6 prosent, den høyeste andel siden 1979.

Tabell 1i viser husholdningenes inntekter og utgifter fordelt på de ulike postene for årene 1980–1986. I forhold til konvensjonene i nasjonalregnskapet er arbeidsgiveravgift trukket ut både på inntektssiden (lønn) og utgiftssiden (direkte skatter og trygdepemier). Beregningene er bare ført tilbake til 1980 da tallene for tidligere år er under revisjon.

I tabell 1j er den nominelle veksten i husholdningenes disponible inntekt i perioden 1980–1986 deflatert med nasjonalregnskapets prisindeks for privat konsum. Beregningene viser en vekst i disponibel realinntekt på 1,4 prosent fra 1985 til 1986. Dette er både betydelig lavere enn året før da veksten var 3,5 prosent, og lavere enn den gjennomsnittlige årlige vekst på 1980-tallet.

Tabell 1j viser videre hvordan de ulike inntekts- og utgiftskomponentene har bidratt til veksten i husholdningenes disponible realinntekt i perioden 1980–1986. Det framgår av tabellen at utviklingen i inntektsstrukturen i de siste tre årene på flere viktige områder har utviklet seg annerledes enn tidligere på 1980-tallet.

I årene 1981–1983 var vekstbidraget fra lønn nær null, mens lønnsveksten de siste årene har gitt det største bidrag til økt realinntekt. Denne lønnsveksten har særlig sammenheng med den sterke sysselsetningsveksten i disse årene. I årene 1981–1983 ga også utviklingen i skatter

Tabell 1j. Vekst i disponibel realinntekt for husholdninger i alt¹). Prosent.

	1981*	1982*	1983*	1984*	1985*	1986* ²)
Disponibel realinntekt	2,3	1,1	2,0	3,2	3,5	1,4
Bidrag til vekst fra:						
Lønn	÷ 0,6	0,6	÷ 0,1	2,0	4,2	5,4
Driftsresultat	0,4	0,0	÷ 0,2	1,2	÷ 0,2	÷ 0,2
Stønader	0,8	0,9	1,6	0,8	0,9	0,3
Direkte skatter og trygdepemier	2,1	0,4	0,9	÷ 0,7	÷ 0,9	÷ 2,0
Netto renteutgifter	÷ 0,4	÷ 0,6	÷ 0,2	0,0	÷ 0,4	÷ 2,1
Andre inntekter, netto	0,0	÷ 0,3	0,1	0,0	0,0	0,0

* Foreløpige tall.

¹) Inntekts- og utgiftstall deflatert med nasjonalregnskapets prisindeks for privat konsum.

²) Se fotnote 1, tabell 1i.

og trygdepremier et positivt bidrag til realinntektsveksten, dvs. at realverdien av husholdningenes skatteinnbetalinger falt i disse årene. I de siste tre årene har realveksten i direkte skatter og trygdepremier bidratt klart negativt, med et særlig sterkt negativt utslag i 1986 på grunn av de skatteskjerpelser som ble gjennomført i løpet av fjoråret.

I tillegg til lønn er driftsresultat og stønader de største inntektskomponentene. Tabellen viser at bidraget fra driftsresultatet er forholdsvis lite, og at det er en tendens til at bidraget blir svakt negativt mot slutten av perioden. Driftsresultatet er hovedinntektskilden til selvstendig næringsdrivende.

Stønadene – som er hovedinntektskilden til pensjonister og trygdede – gir et forholdsvis stabilt, positivt bidrag til veksten i husholdningenes disponible realinntekt. Det høye positive bidraget i 1983 har sammenheng med økt arbeidsløshet og dermed økte trygdeutbetalinger, mens det stabile bidraget i de senere årene er en følge av at virkningen av den klare økningen i tallet på pensjonister og i pensjonistytelser i noen grad har blitt motvirket av nedgangen i arbeidsløsheten.

Som vist i tabell 1j har utviklingen i realverdien av netto renteutgifter bidratt negativt til veksten i husholdningenes disponible realinntekt i hvert år på 1980-tallet, med et særlig markert utslag i 1986. I figur 1.6 er veksten i husholdningenes renteinntekter og renteutgifter for årene 1982–1986 framstilt som summen av vekstbidrag fra henholdsvis fordringer/gjeld og beregnede gjennomsnittlige rentesatser. Figuren viser at husholdningene siden 1982 har hatt en sterkere vekst i gjeld enn i fordringer. Husholdningene hadde i årene 1983–1985 en noe sterkere vekst i renteinntekter enn i renteutgifter. Dette skyldes ikke minst at den gjennomsnittlige rentesatsen på husholdningenes fordringer økte mer enn rentesatsen på deres gjeld. I 1986 var det imidlertid gjeldsrentesatsene som økte mest, og sammen med en utflating i fordringsveksten bidro dette til at husholdningenes netto renteutgifter økte sterkt.

Samlet bidro lønn, driftsresultat og stønader til en realinntektsvekst på 5,5 prosent i 1986, ifølge de foreløpige beregningene. Dette var det klart største bidraget til vekst i husholdningenes disponible realinntekt for disse komponentene så langt i 80-årene. Bakgrunnen for denne utviklingen i 1986 var først og fremst den sterke lønnsveksten og en helt uvanlig sterk sysselsettingsvekst. En betydelig skatteskjerpelse og den sterke vekst i renteutgiftene i 1986 bidro imidlertid til at veksten i realdisponibel inntekt for husholdninger i 1986 likevel ble lavere enn i første halvdel av 1980-årene.

Husholdningssektoren oppdelt i lønnstakere, selvstendig næringsdrivende og trygdede

I inntektsregnskapet i nasjonalregnskapet er husholdningene delt inn i grupper etter hvor hovedinntekten kommer fra. Selvstendig næringsdrivende har egen næringsdrift som hovedinntektskilde, lønnstakere har vanlig lønnsarbeid som hovedinntektskilde, mens trygdede, pensjonister o.a. har pensjoner, ulike trygder eller annet som hovedinntekt. I denne siste gruppen kommer også studenter og militære.

Det er betydelig usikkerhet ved en slik oppdeling. Spesielt gjelder dette de siste årene, der det statistiske grunnlaget for oppdelingen er meget svakt. I tillegg kommer usikkerheten ved framskrivningen av utviklingen i enkelte inntekts- og utgiftsarter. For driftsresultatet, som beregnes etter en indirekte metode, er usikkerheten i anslaget for 1986 så stor at det ikke har noen hensikt å publisere tall for disponibel realinntekt for selvstendig næringsdrivende så kort tid etter årets utløp.

Tabell 1k viser at det er vesentlige forskjeller mellom inntektsutviklingen for de tre gruppene. Mens den gjennomsnittlige årlige veksten i disponibel realinntekt for hele husholdningssektoren fra 1980 til 1986 har vært 2,2 prosent, har den for gruppen lønnstakere vært 2,6 prosent, for trygdede og pensjonister 4,0 prosent og for selvstendige vært svakt negativ (minus 1 prosent som gjennomsnittlig årlig vekstrate i perioden 1980–1985).

Hovedårsaken til at gruppen selvstendig næringsdrivende har hatt en reell inntektsreduksjon i denne perioden er at driftsresultatet – som står for om lag 2/3 av deres inntekter – har utviklet seg negativt i flere av årene. Samtidig har det vært en viss nedgang i tallet på årsverk utført av selvstendige. Dessuten har denne gruppen hatt en betydelig økning i netto renteutgifter de siste årene. Dette har sammenheng med at selvstendig næringsdrivende tar opp lån i næring, og derfor generelt har større gjeld enn andre husholdninger.

Inntektsveksten til lønnstakerhusholdningene skyldes ikke minst lønnsveksten. Veksten i reallønn ga bidrag til veksten i disponibel realinntekt på 5,8 prosent i 1985, og 7,3 prosent i 1986. Som før nevnt har dette sammenheng med utviklingen i arbeidsmarkedet.

Den siste husholdningsgruppen – trygdede og pensjonister – har hatt en meget sterk realinntektsvekst siden 1983. Dette skyldes hovedsakelig veksten i stønader – som alene står for ca. 70 prosent av denne gruppens inntekter. Denne gruppen skiller seg dessuten fra de to andre husholdningsgruppene ved at den har hatt et betydelig positivt bidrag fra netto renteinntekter. Dette har sammenheng med at

denne gruppen tradisjonelt har hatt positive nettofordringer, og derfor har hatt fordel av veksten i rentenivået de siste årene.

Det materialet som er presentert ovenfor gjør det ikke uten videre mulig å sammenligne utviklingen i disponibel inntekt for ulike grupper av inntektstakere. Tabellene i inntektsregnskapet for husholdningssektoren i alt og fordelt på lønnstakere, selvstendige næringsdrivende og trygdede er summariske i den forstand at de ikke korrigerer for ulikheter vedrørende husholdningenes antall, sammensetning og yrkeaktivitet. Ved analyser av nivåforskjeller og av forskjeller i utviklingen i dispo-

ribel realinntekt må derfor inntektsregnskapets materiale suppleres med informasjon om antall personer, husholdninger og yrkesaktivitet for at tallmaterialet skal gi sammenlignbare tall mellom gjennomsnittshusholdninger i de ulike husholdningsgrupper.

I kapittel 5 i denne rapporten er det presentert tall for gjennomsnittsinntekt og realinntektsutvikling pr. person og pr. årsverk. Dette er ment som et supplement til de mer tradisjonelle beregninger av utviklingen i disponibel realinntekt for utvalgte husholdningstyper i kapittel 5.

Tabell 1k. Vekst i disponibel realinntekt for ulike husholdningsgrupper. Prosent.

	1981*	1982*	1983*	1984*	1985*	1986* ¹⁾
<i>Selvstendig næringsdrivende:</i>						
Vekst i disponibel realinntekt	3,7	÷ 1,6	÷ 5,0	2,7	÷ 4,4	..
Bidrag til vekst fra:						
Driftsresultat	0,6	÷ 1,6	÷ 4,0	5,4	÷ 2,2	..
Lønn	÷ 0,2	0,1	÷ 1,2	÷ 0,8	1,0	..
Stønader	÷ 0,1	÷ 0,2	÷ 0,5	÷ 0,8	0,4	..
Direkte skatter og trygde-						
premier	4,5	2,6	2,0	0,6	÷ 0,8	..
Netto renteutgifter	÷ 1,4	÷ 2,0	÷ 1,4	÷ 1,2	÷ 2,7	..
Andre inntekter, netto	0,4	÷ 0,4	0,2	÷ 0,4	0,0	..
<i>Lønnstakere:</i>						
Vekst i disponibel realinntekt	2,4	1,6	2,0	2,1	4,5	3,0
Bidrag til vekst fra:						
Lønn	÷ 0,7	1,0	÷ 0,1	2,8	5,8	7,3
Driftsresultat	0,5	0,5	0,2	0,4	0,0	0,0
Stønader	1,0	1,2	0,7	÷ 0,2	0,2	0,2
Direkte skatter og trygde-						
premier	1,9	0,0	1,1	÷ 0,7	÷ 1,0	÷ 2,4
Netto renteutgifter	÷ 0,3	÷ 0,5	÷ 0,4	÷ 0,3	÷ 0,5	÷ 2,0
Andre inntekter, netto	0,0	÷ 0,6	0,5	0,0	0,0	0,0
<i>Trygdede, pensjonister o.a.:</i>						
Vekst i disponibel realinntekt	0,4	1,2	7,8	8,3	5,3	1,4
Bidrag til vekst fra:						
Stønader	0,6	0,6	6,8	5,8	3,8	0,9
Lønn	÷ 1,1	÷ 0,8	0,9	1,0	0,4	0,5
Driftsresultat	÷ 0,2	÷ 0,3	1,1	1,2	0,0	0,0
Direkte skatter og trygde-						
premier	1,0	0,5	÷ 1,0	÷ 1,4	÷ 0,3	÷ 0,7
Netto renteutgifter	0,3	0,3	1,3	1,6	1,4	0,7
Andre inntekter, netto	÷ 0,2	0,8	÷ 1,3	0,0	0,0	0,1

* Foreløpige tall.

¹⁾ Se fotnote 1, tabell 1i.

KAPITTEL 2

Lønnsutviklingen i senere år

1. LØNNSOPPGJØRENE I 1987

På de fleste tariffområder ble det i 1986 inngått toårige avtaler med bestemmelse som ga adgang til forhandlinger om eventuelle lønnsreguleringer ved vanlig revisjonstidspunkt i 1987. Den 9. mars 1987 ble LO og N.A.F. enige om en protokoll om lønnsreguleringer for annet avtaleår. I protokollen heter det bl.a.:

«Etter en samlet vurdering av den alminnelige økonomiske situasjon, utsiktene for annet avtaleår og pris- og lønnsutviklingen i første avtaleår, er partene enige om at det ikke er grunnlag for å foreta lønnsreguleringer for annet avtaleår i henhold til den avtalte reguleringsbestemmelse.

Partene var videre enige om at de etablerte bestemmelser og forutsetninger i overenskomstene for øvrig videreføres for annet avtaleår.»

Til grunn for denne protokollen ligger vedtaket i LO's Representantskap av 24. februar om å avstå fra å kreve generelle lønnstillegg i de sentrale lønnsforhandlingene våren 1987. Imidlertid åpner vedtaket for en særskilt vurdering av offentlig ansattes lønnsutvikling senere på året. Representantskapet forutsatte at moderasjonslinjen fra LO også skulle få gjennomslag overfor andre grupper.

2. LØNNSOPPGJØRENE I 1986

I 1986 var det hovedoppgjør for de fleste lønnstakere. På viktige avtaleområder i det tradisjonelle LO/N.A.F.-området, i deler av offentlig sektor og i Nordsjøen, kom det til arbeidskonflikter. I andre deler av privat sektor var det få konflikter, men mange av oppgjørene gikk til mekling før partene kom fram til avtaler.

LO/N.A.F.-området

I 1986 ble hovedoppgjøret i LO/N.A.F.-området for tredje gang på rad gjennomført forbundsvist. Oppgjøret ble innledet 6. mars mellom Norsk Jern- og Metallarbeiderforbund og Mekaniske Verksteders Landsforening. Forhandlingene ble brutt samme dag og gikk til mekling. På en del andre områder ble det også startet forhandlinger umiddelbart etter at for-

handlingene om verkstedsoverenskomsten var startet. Dette gjaldt bl.a. byggefagene, hotell- og restaurantvirksomheten, elektrokjemisk industri og tekstil- og bekledningsindustri. I en tidlig fase ble det også brudd mellom partene i disse forhandlingene. Mekling førte heller ikke fram og 8. april iverksatte N.A.F. en lockout som omfattet ca. 100 000 arbeidstakere i de ovennevnte områder.

Etter lockout i ca. 1 uke kom partene for disse områdene sammen igjen til ny mekling. Den 14. april forelå det anbefalte forslag til avtaler, unntatt for byggefagene som kom fram til en løsning noen dager senere og elektrokjemisk industri, hvor arbeidsgiverne ikke anbefalte forslaget før det ble sendt ut til uravstemming.

Etter at oppgjøret for disse såkalte frontfagene var i havn, ble det fortløpende i revisjonen av de øvrige tariffavtaler innen LO/N.A.F.-området. Oppgjørene ble gjennomført uten bruk av kampmidler, bortsett fra en mindre streik innen gummivarefabrikkene. Det viste seg at de forskjellige punktene i avtalene for frontfagene også dannet et mønster for de øvrige tariffavtaler. Hovedpunktene i avtalene ble:

- et generelt tillegg varierende fra kr. 1,- til kr. 1,25.
- arbeidstidsreduksjon med 2,5 timer til 37,5 timer pr. uke fra 1. januar 1987 for dagarbeidere og tilsvarende reduksjon for skiftarbeidere (2,4 t for helkontinuerlig arbeid). Reduksjonen gjennomføres med full lønnskompensasjon.
- endringer i minstelønnsatser, normallønnsatser, ansiennitetstillegg m.v.
- enkelte endringer i garantiordningen for lavlønte.

I avtalene sies det at før arbeidstidsreduksjonen settes i verk, skal det forhandles på den enkelte bedrift om den praktiske gjennomføringen. Det sies også i avtalene at partene på den enkelte bedrift i forbindelse med arbeidstidsreduksjonen, skal bestrebe seg på å øke produktiviteten og at reduksjonen ikke skal medføre økt bemanning.

Garantiordningen i hotell- og restaurantvirksomheten ble endret. Den nye ordningen innebærer at garantitillegget nå skal regnes ut

på grunnlag av gjennomsnittslønnen i bransjen (inkl. servitører). Tidligere var ordningen knyttet til industriens gjennomsnitt.

Når det gjelder garantitillegget for de fleste lavlønnsfag, regnes dette fortsatt ut på grunnlag av gjennomsnittlig timelønn i industrien. Imidlertid ble det gjort noen endringer, bl.a. i tekstil- og bekledningsindustrien, slik at bedrifter med lavest gjennomsnittslønn får de høyeste tilleggene.

Garantitillegget fra 1. oktober 1986 ble for de fleste bransjer regnet ut på grunnlag av lønnsstatistikken for N.A.F.-bedrifter for 2. kvartal 1986. Noen bransjer hadde avtalt tillegget på forhånd. For bransjer hvor garantitillegget ble gitt fra 1. oktober og hvor tilleggene var knyttet til industrien, ble utslaget i kvartalstatistikken 15 øre. Andre bransjer inkorporerte garantitilleggene i våroppgjøret.

De tariffmessige tillegg våren 1986 svarer til en gjennomsnittlig lønnsvekst på 2,5 pst. fra 1985 til 1986 for samtlige arbeidere i N.A.F.-bedrifter. Overhenget fra 1985 er beregnet til 3,3 pst.

Det er avtalt at Lavlønnsfondet skal avvikles over 6 år. Dette betyr pr. idag at arbeidstakertrekket på 35 øre (på 40 t/uke) kan fjernes etter 4 år. I 1992 er derfor refusjonsordningen med bakgrunn i lavlønns tillegg gitt i 1980 og 1981 avviklet. Lavlønns tillegg etter 1981 har vært dekket i sin helhet av bedriftene.

Nordsjøen

I oppgjørene for ansatte på de faste installasjonene i Nordsjøen kom en ikke fram verken gjennom forhandlinger eller gjennom mekling. Den 6. april gikk Catering Ansattes Forbund til streik, mens Norsk Arbeidsgiverforening/Norsk Oljeindustriarbeidsgiverforening gikk til lockout overfor Oljeborenes Forbund, Operatør Ansattes Forbund og Norsk Olje- og Petrokjemisk Fagforbund. Tvungen lønnsnemnd ble foreslått 25. april for disse konfliktene. Rikslønnsnemnda avga kjennelse 23. august. I alle overenskomster ble det generelle tillegget fastsatt til kr. 3 100 pr. år fra 1. april. Tillegget var inklusive sokkelkompensasjon på 47 pst. og feriepenger. Tillegget korresponderte med det tillegg som ble gitt innen industrien på land. Rikslønnsnemnda foretok i tillegg en del endringer vedrørende tariffavtalene for bore- og cateringvirksomhet, slik at tekniske bestemmelser nå ble tilnærmet like med bestemmelsene innen operatørvirksomheten.

Fra 1. oktober ble det etter organisasjonsmessige forhandlinger gitt tillegg på 6,2 pst. for operatørvirksomheten og kr. 13 600 pr. år for bore- og cateringvirksomheten. Sistnevnte

tillegg inkluderer sokkelkompensasjon og feriepenger. Videre ble arbeidstida redusert med 2,4 t fra 36 t/uke til 33,6 t/uke fra 1. januar 1987.

Offentlig sektor

Partene i statsoppgjøret kom heller ikke fram gjennom forhandlinger. Riksmeklingsmannen la 22. mai fram et forslag til avtale med en ramme på 8,35 pst. fra 1985 til 1986. Forslaget ble anbefalt av Statstjenestemannskartellet og Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund – Seksjon Stat, mens det ble avvist av Akademikernes Fellesorganisasjon og Norsk Lærerlag. Disse to organisasjonene iverksatte en punktstreik fra 22. mai. Tvungen lønnsnemnd ble foreslått 6. juni. Rikslønnsnemnda avga kjennelse 3. oktober. I kjennelsen ble det lagt til grunn samme ramme for årslønnsveksten som for de organisasjonene som hadde kommet fram gjennom forhandlinger/mekling. Virkningstidspunktet ble imidlertid satt til 1. juni.

I midten av juni 1986 kom staten v/Justisdepartementet, Norsk Politiforbund og Lensmannsetatens Landslag fram til en avtale med en ramme på ca. 9 1/2 pst. På bakgrunn av at rammen var høyere enn i avtalen med hovedsammenslutningene i staten, ble det gjennomført forhandlinger mellom Statstjenestemannskartellet, YS-S og staten. Disse forhandlingene resulterte i at rammen for justeringsoppgjøret 1. januar 1987 som var en del av tariffavtalen våren 1986, ble fastsatt til 1 pst.

I kommuneoppgjøret kom Norske Kommuners Sentralforbund på den ene side og Sammenslutningen av akademikerforeninger i kommunene (SAK) og Yrkesorganisasjonenes Forhandlingssammenslutning (YF) på den andre, fram gjennom mekling. Oppgjøret hadde samme ramme som i statsoppgjøret og inneholdt i hovedsak de samme komponenter. Meklingsforslaget ble forkastet av organisasjonene som inngår i Norsk Kommuneforbunds forhandlingsområde og disse gikk ut i konflikt fra 22. mai. Tvungen lønnsnemnd ble foreslått 6. juni. Partene kom imidlertid senere fram til et forlik, og Rikslønnsnemnda frafalt behandlingen av dette oppgjøret.

Også for kommuneansatte ble rammen for justeringsoppgjøret 1. januar 1987 fastsatt til 1 pst. Norsk Kommuneforbunds forhandlingsammenslutning brøt forhandlingene om fordelingen av denne rammen. Etter avtalen skal tvister i justeringsoppgjøret avgjøres ved nemndbehandling. NKS fortsatte forhandlingene med SAK og YF. Kommuneforbundet hevdet at NKS ikke hadde adgang til dette og har brakt saken inn for Arbeidsretten. Avgjørelse i saken kan ventes i månedsskiftet april/mai.

I kommunene har det lenge vært en del fristilte eller unormerte stillinger over om lag lønnstrinn 25. Dette utgjør ca. 5 000 personer (bl.a. rådmenn og etatsjefer). Basert på Norske Kommuners Sentralforbunds lønnsstatistikk pr. 1. oktober 1986, har disse stillingene i gjennomsnitt hatt en lønnsvekst på ca. 14 pst. fra 1. oktober 1985 til 1. oktober 1986. Veksten kan være påvirket av etterbetalinger av tillegg. For heltidsansatte i alt viser statistikken en vekst på 12,5 pst. i det samme tidsrommet.

3. LØNNSUTVIKLINGEN

I likhet med tidligere legger Beregningsutvalget fram en del statistikk og beregninger som gir et hovedinntrykk av lønnsutviklingen fra 1985 til 1986 og dessuten overheng til 1987 for ulike grupper. Beregningene bygger på prinsipper og forutsetninger som utvalget tidligere har lagt til grunn. Andre forutsetninger kan gi andre resultater. Utvalget understreker at en med dette ikke har tatt standpunkt til

Tabell 2a. Lønnsutviklingen for enkelte grupper.

	Tids- enhet	Gjennomsnittsførtjeneste i kroner			Prosentvis endring fra året før		
		1984	1985	1986	1984	1985	1986
<i>Menn</i>							
<i>Jordbruk¹⁾</i>							
Månedslønte ansatte	Måned	8 223	8 908	9 747	6,0	8,3	9,4
Timelønte ansatte	Time	42,63	46,00	50,34	5,5	7,9	9,4
<i>Industri</i>							
Voksne arbeidere ²⁾	Time	58,31	62,92	69,31	8,4	7,9	10,2
Tekniske funksjonærer ¹⁾	Måned	15 096	16 298	18 001	9,6	8,0	10,4
Kontorfunksjonærer ¹⁾	Måned	14 187	15 531	17 283	8,9	9,5	11,3
<i>Arbeidere i privat bygge- og anleggs- virksomhet²⁾</i>							
Losse- og lastearbeidere ²⁾	Time	65,34	70,47	78,91	6,3	7,9	12,0
Utenriksfart, voksne sjømenn ³⁾	Måned	17 081	19 873	20 136	8,5	16,3	1,3
Innenriksfart, voksne sjømenn ⁴⁾	Måned	10 345	11 304	12 239	7,3	9,3	8,3
<i>Privat landtransport, voksne arbeidere²⁾</i>							
Time	Time	54,94	58,56	64,78	5,5	6,6	10,6
<i>Varehandel¹⁾</i>							
Kontorfunksjonærer	Måned	12 771	13 746	15 393	8,4	7,6	12,0
Butikkfunksjonærer	Måned	8 856	9 524	10 649	6,9	7,5	11,8
Lagerfunksjonærer	Måned	9 194	9 865	10 867	7,4	7,3	10,2
Bankvirksomhet, ansatte i alt ¹⁾	Måned	11 961	13 103	14 433	5,7	9,5	10,2
Forsikringsvirksomhet, ansatte i alt ¹⁾	Måned	14 865	16 055	17 591	5,1	8,0	9,6
Statens embets- og tjenestemenn ⁵⁾	Måned	11 460	12 185	13 525	6,7	6,3	11,0
<i>Kvinner</i>							
<i>Jordbruk¹⁾</i>							
Timelønte ansatte	Time	40,09	43,58	47,07	6,3	8,7	8,0
<i>Industri</i>							
Voksne arbeidere ²⁾	Time	49,15	52,85	58,40	8,4	7,5	10,5
Kontorfunksjonærer ¹⁾	Måned	9 397	10 231	11 418	9,9	9,2	11,6
<i>Varehandel¹⁾</i>							
Kontorfunksjonærer	Måned	8 929	9 650	10 763	8,5	8,1	11,5
Butikkfunksjonærer	Måned	7 213	7 702	8 666	7,2	6,8	12,5
Bankvirksomhet, ansatte i alt ¹⁾	Måned	9 424	10 302	11 360	6,3	9,3	10,3
Forsikringsvirksomhet, ansatte i alt ¹⁾	Måned	9 885	10 723	11 819	5,8	8,5	10,2
Statens embets- og tjenestemenn ⁵⁾	Måned	9 640	10 232	11 337	7,0	6,1	10,8

¹⁾ September.

²⁾ Årsgjennomsnitt, inkl. overtid og diverse tillegg.

³⁾ Mars.

⁴⁾ November.

⁵⁾ Oktober. Heltidsansatte.

Kilde: Lønnsstatistikk utarbeidet av Statistisk Sentralbyrå og Norsk Arbeidsgiverforening.

eventuelle andre prinsipper som partene måtte ønske å legge til grunn under forhandlinger.

For de fleste lønnstakere innhentes det nå lønnsstatistikk. Det kan være noe ulik dekningsgrad for de enkelte næringer, og til dels brukes forskjellige lønnsbegrep. Videre innhentes statistikken på forskjellige tidspunkter. For lønnsutviklingen for arbeidere i N.A.F.-bedrifter gis det oppgaver for hvert kvartal. Dessuten beregnes årsgjennomsnitt. Andre grupper har stort sett ett tellingstidspunkt i året, for de fleste 1. september eller 1. oktober. Disse ulike forholdene bør en være oppmerksom på ved sammenlikning mellom lønnstakergruppene.

I tabell 2a er det gitt tall for lønnsutviklingen i årene 1984-86 for en del grupper. Tallene viser for de fleste gruppene lønnsutviklingen mellom de årlige tellingstidspunktene. Tabellen gir inntrykk av en varierende lønnsutvikling. For en del skyldes dette forhold som er nevnt ovenfor. Men også den faktiske lønnsutvikling har vært noe ulik fra gruppe til gruppe.

Utviklingen i årslønn

I utvalgets tidligere rapporter har det vært en tabell over utviklingen i årslønn for en del grupper. Beregningene som nå er ført fram til 1986, gjengis i tabell 2b. De bygger på lønnsstatistikk for gruppene og på opplysninger om tariffoppgjør i de enkelte år. I lønnsstatistikken er også tatt med lønnstakere som ikke omfattes av tariffoppgjørene. Beregningsmåten fører til at fordelingen av veksten på de enkelte år er usikker. Tallene for industriarbeiderne og for ledende funksjonærer i N.A.F.-bedrifter og i staten er de samme som nyttes ved beregninger over disponibel realinntekt i kapittel 5.

En sammenlikning mellom grupper må gjøres med varsomhet. Den perioden som er valgt - ut fra statistiske hensyn - kan gi tilfeldige utslag. Andre perioder ville kunne gi et annet forhold mellom gruppenes gjennomsnittstall. Statistikkgrunnlaget kan være forskjellig fra gruppe til gruppe. De ulike veksttall må også ses i lys av ulike inntektsnivåer.

Tabellen bygger på statistikk for heltidsansatte. I enkelte av de områdene tabellen dekker, står imidlertid deltidsansatte for en stor del av årsverkene. For kommunesektoren antas det at 25-30 prosent av årsverkene blir utført av ansatte på deltid og i varehandelen noe mindre; mellom 20 og 25 prosent. Dersom lønnsutviklingen for deltidsansatte avviker fra utviklingen for heltidsansatte, vil lønnsveksten for et område sett under ett, være en annen enn tabellen viser. I følge opplysninger fra

Norske Kommuners Sentralforbund, har således lønnsveksten i de senere år vært lavere enn det tabellen viser for kommunene, dersom også de deltidsansatte medregnes.

Tabellen er videre basert på oppgaver for time- eller månedsførtjeneste eksklusive overtidstillegg, men inklusive andre typer tillegg. Dette innebærer at lønnstillegg som kan ha bakgrunn i spesielle forhold i en bransje - eksempelvis skifttillegg og ulempetillegg - er med i tallene.

De beregnede tall viser at den årlige lønnsveksten har variert en del mellom gruppene. Foruten de forhold som er nevnt foran, kan dette ha sammenheng med lavlønsprofil ved tariffoppgjør og med sammensetningen av arbeidsstyrken (f.eks. alder, utdanning og endringer i andelen menn/kvinner). Også andre faktorer kan ha spilt inn, bl.a. forskyvning i statistikk, nedlegging og opprettelse av arbeidsplasser.

Den forholdsvis sterke lønnsveksten for ansatte i hotell- og restaurantvirksomhet og i en viss utstrekning også i varehandel i enkelte år i perioden 1980-86, må f.eks. ses i sammenheng med oppgjørens lavlønsprofil. Det samme gjelder den sterkere lønnsveksten for kommuneansatte enn for statsansatte i årene 1980 og 1981. Den sterke lønnsstigning fra 1980 til 1983 for funksjonærer i forretnings- og sparebanker og forsikring, og fra og med 1981 også for funksjonærer i N.A.F.-bedrifter, har derimot ikke denne bakgrunn. Ansatte i forretningsmessig tjenesteyting har også hatt en sterk lønnsvekst de fem siste årene. Som påpekt foran, bør det utvises forsiktighet ved sammenlikning mellom gruppene. Dette gjelder særlig ved betraktning av utviklingen i ett enkelt år.

I tabell 2b har en samlet de fleste større grupper som det utarbeides offentlig lønnsstatistikk for. Tabellen er basert på lønnsstatistikens gruppering og begreper. Et veiet gjennomsnitt av anslagene i tabell 2b gir en samlet årslønnsvekst på 9,7 prosent fra 1985 til 1986. Tabellen omfatter ikke alle lønnstakergrupper i samfunnet og metoden for sammenveining er noe usikker.

Tabell 2c er basert på nasjonalregnskapets inndeling og lønnsbegrep og viser vekst i lønn etter næring pr. årsverk. Tallene i tabell 2c bygger på mer omfattende opplysninger om lønnstakergruppene enn tabell 2b, og lønn ifølge nasjonalregnskapet inkluderer kontantlønn inklusive overtidsbetaling, lønn in natura og sosiale ytelser. Det forskjellige grunnlaget forklarer i hovedsak forskjellene i tallene i de to tabellene.

Av tabell 2c framgår det at lønn pr. årsverk økte 10,0 prosent fra 1985 til 1986 i gjennomsnitt for alle næringer og dette er klart høyere

Tabell 2b. Beregnet årslønnsvekst for noen grupper.

År	Arbeidere i N.A.F.-bedrifter			Funksjonærer i N.A.F.-bedrifter		Varehandel
	Industri	Byggevirksomhet	Landtransport	I alt	Ledende	
1980-81	10,1	9,9	10,3	12,8	11,8	10,7
1981-82	10,5	11,6	12,5	11,8	10,7	11,5
1982-83	8,3	7,3	6,8	9,1	8,5	8,5
1983-84	7,9	6,3	5,5	8,0	8,0	8,2
1984-85	7,4	7,5	6,2	8,5	8,9	7,9
1985-86	10,0	9,9	10,5	9,8	10,0	10,9
1980-86	68,0	65,3	64,1	77,0	73,7	73,4
Gj.snitt pr. år	9,0	8,7	8,6	10,0	9,6	9,6

År	Hotell og restauranter ¹⁾	Utenriks sjøfart	Bank ²⁾		Forsikring	Stat		Kommune ³⁾	Forretningsmessig tjenesteyting ⁴⁾
			I alt	Ledende		I alt	Ledende		
1980-81	17,5	17,0	13,2	12,5	13,0	11,5	6,2	12,4	-
1981-82	10,5	7,0	13,2	10,7	12,8	12,3	8,0	12,1	13,2
1982-83	6,4	10,0	8,6	7,2	9,6	7,6	7,6	9,0	11,2
1983-84	6,8	6,0	6,5	5,5	5,6	6,5	8,0	7,5	9,0
1984-85	7,5	7,5	8,1	8,1	6,7	7,0	7,4	7,3	8,5
1985-86	9 1/2	8,9	9,3	9,5	8,8	8,9 ⁶⁾	7,1 ⁶⁾	9 1/2	10,2
1980-86	73,7	70,9	75,1	66,7	71,3	67,2	53,3	73,5	-
Gj.snitt pr. år ..	9,6	9,3	9,8	8,9	9,4	8,9	7,4	9,6	10,4 ⁵⁾

¹⁾ I perioden 1980-85 omfatter tallene månedslønne. For 1986 er også prosentlønte og timelønne med. Tallene for de to siste årene er anslag.

²⁾ Forretnings- og sparebanker.

³⁾ Statistikken for kommunene har vært under utbygging den perioden tabellen dekker. For de siste årene omfatter tallene heltidsansatte inkl. helse- og sosialvesen, men ekskl. skoleverket. For 1986 er tallet anslag.

⁴⁾ Lønnsstatistikk utarbeidet første gang pr. 1. september 1980.

⁵⁾ Gjennomsnitt pr. år for perioden 1981-86.

⁶⁾ Foreløpige tall.

enn i 1984 og 1985. Nasjonalregnskapets tall viser at lønnsveksten var gjennomgående sterkest i privat, skjermet næringsvirksomhet i 1986. Spesielt høy var veksten i bygge- og anleggsvirksomhet med en økning på over 11 prosent. Høy vekst hadde en også i varehandel, samferdsel, forretningsmessig tjenesteyting og skjermet industri med økninger på over 10 prosent fra 1985. Den laveste veksten hadde en i sjøfart og oljeboring med vel 5 prosent, mens veksten i lønn pr. årsverk i offentlig forvaltning, primærnæringene og oljevirksomhet var knapt 10 prosent i 1986.

I industrien var vekstraten i 1986 høyere enn året før, men omtrent som gjennomsnittet for

perioden 1980-86. Lønnsutviklingen pr. utførte årsverk var siste år noe lavere i utekonkurrerende industri enn i skjermet og hjemmekonkurrerende industri. Dette er en endring fra 1984 og 1985, da lønnsøkningen i utekonkurrerende industri var høyere enn i industrien forøvrig.

Lønnsutviklingen for kvinner og menn

Tallene i tabell 2b er et veiet gjennomsnitt av lønnsutviklingen for kvinner og menn. I tabell 2d vises lønnsutviklingen i de siste år både for kvinner og menn for en del av de samme gruppene som i tabell 2b.

Tabell 2c. Endring i lønn pr. lønnstakerårsverk 1970-86. Prosent¹⁾.

	Årlig endring			Endring fra året før					
	1970-75	1975-80	1980-85	1981	1982	1983	1984 ²⁾	1985* ²⁾	1986*
Primærnæringer	12,9	9,8	9,0	12,0	8,1	9,3	7,2	8,5	9,4
Jordbruk	14,2	10,3	8,7	11,8	10,9	8,8	5,4	6,6	9,2
Skogbruk	11,2	10,3	8,8	9,9	11,0	9,9	6,0	7,0	7,7
Fiske	12,3	10,3	10,7	11,9	7,1	12,0	8,0	14,6	10,9
Utvinning og rør- transport	18,8	8,0	6,7	6,0	3,6	14,4	9,7	9,7
Bergverk	12,3	7,9	9,0	13,6	6,9	12,3	5,0	7,2	8,4
Industri	13,0	8,8	10,2	11,4	9,1	11,5	9,9	9,2	9,8
Utekonkurrerende	13,8	8,9	10,2	11,6	6,6	10,4	12,8	9,7	9,4
Hjemmekonkur- rerende	13,2	8,8	10,2	11,0	10,6	10,9	9,4	9,4	9,7
Skjermet	12,0	9,3	10,6	12,5	8,0	14,6	9,4	8,8	10,8
Kraftforsyning ..	13,0	8,6	9,1	14,7	10,6	5,8	8,8	6,6	9,0
Bygge- og anleggs- virksomhet	12,2	8,7	8,0	9,2	11,8	7,8	6,5	4,9	11,1
Sjøfart og oljeboring	17,0	6,8	6,5	13,2	6,6	6,8	4,5	1,6	5,4
Samferdsel	12,1	8,6	9,2	11,0	13,1	7,8	6,5	7,8	10,0
Varehandel	14,4	10,4	9,3	10,7	11,5	8,5	8,2	7,8	10,9
Hotell- og restau- rantdrift	13,3	11,0	10,5	17,4	13,4	7,0	7,7	7,3	10,6
Bank, finans og forsikring	14,0	9,2	10,3	14,0	13,1	10,0	6,8	7,8	9,3
Boligtjenester	12,4	8,3	11,2	13,5	14,6	11,5	9,0	8,5	9,3
Forretningsmessig tjenesteyting, inkl. forretningsbygg .	11,8	9,1	12,1	12,9	15,3	15,5	8,2	8,6	10,2
Annen privat tjenesteyting ...	11,6	9,3	9,4	11,4	13,4	8,2	6,9	7,4	9,7
Næringsvirksomhet	13,2	9,1	9,7	11,7	11,3	9,5	8,3	7,8	10,1
Offentlig forvaltning	11,7	9,2	9,3	12,1	12,7	7,7	6,8	7,4	9,7
Statsforvaltningen	11,4	8,1	9,2	11,7	12,6	7,4	6,8	7,4	9,3
Kommuneforvalt- ningen	11,9	9,8	9,3	12,3	12,6	7,7	6,7	7,3	9,8
Alle næringer	12,9	9,1	9,6	11,8	11,7	9,0	7,9	7,7	10,0

* Foreløpige tall.

¹⁾ Tallene fra 1985 til 1986 er beregnet av Statistisk Sentralbyrå etter oppfordring fra Beregningsutvalget.²⁾ Tallene for 1984 og 1985 er basert på endel nytt materiale i forhold til beregningene av lønnskostnader i kapittel 1. Tallene i tabell 2c og i kapittel 1 for 1984 og 1985 er derfor ikke helt konsistente.Tabell 2d. Lønnsutviklingen for heltidsansatte kvinner og menn for noen grupper¹⁾. 1980-86. Pst.

	Industri- arbeidere ²⁾		Funksjonærer i i N.A.F.-bedrifter		Varehandel		Bank ³⁾	
	M	K	M	K	M	K	M	K
1980-81	9,8	11,1	11,5	13,3	10,1	11,8	10,6	12,4
1981-82	10,2	11,0	11,6	13,2	11,4	11,8	13,8	15,7
1982-83	8,1	9,3	7,4	8,5	8,0	7,7	7,3	8,2
1983-84	7,9	8,2	8,5	9,5	7,8	8,2	6,0	6,6
1984-85	7,5	7,2	8,8	9,3	8,0	8,0	9,2	8,9
1985-86	10,1	10,5	10,8	11,9	11,6	12,8	10,2	10,3
1980-86	67,0	72,8	74,8	86,4	72,1	77,4	72,3	80,2
Gj.sn.	8,9	9,5	9,7	10,9	9,5	10,0	9,5	10,3

	Forsikring		Stat		Kommune ¹⁾		Forretningsm. tjenesteyting	
	M	K	M	K	M	K	M	K
1980-81	11,2	12,5	8,9	11,4	9,9	12,2	13,7	15,1
1981-82	12,5	14,3	14,0	13,7	13,0	12,7	12,7	13,5
1982-83	7,9	8,9	5,8	6,9	9,8	8,7	10,6	9,9
1983-84	5,1	5,8	6,7	7,0	6,7	6,9	8,2	8,8
1984-85	8,0	8,5	7,4	7,5	6,1	6,1	9,5	8,9
1985-86	9,6	10,2	11,0	10,8	13,0 ⁵⁾	12,3 ⁵⁾	11,4	12,1
1980-86	67,9	77,1	67,1	72,6	74,4	75,1	87,1	90,7
Gj.sn.	9,0	10,0	8,9	9,5	9,7	9,8	11,0	11,3

¹⁾ Årsgjennomsnitt for industrien. For de andre gruppene lønnsutvikling mellom tellingstidspunktene.

²⁾ Timefortjeneste ekskl. overtid.

³⁾ Forretnings- og sparebanker.

⁴⁾ Eksklusiv helsevesen, sosial omsorg og skoleverket.

⁵⁾ Foreløpige tall.

Tabellen viser at heltidsansatte kvinner i de fleste år har hatt en sterkere lønnsutvikling enn menn innen samme gruppe. Samlet over perioden 1980-86, har kvinner hatt tildels klart sterkere vekst enn menn innen alle grupper. Størst forskjell mellom lønnsutviklingen for kvinner og menn har det vært blant funksjonærer i N.A.F.-bedrifter og minst forskjell blant kommunale arbeidstakere.

Kvinner har økt sin andel av sysselsettingen de siste årene. P.g.a. at kvinners gjennomsnittslønn ligger lavere enn for menn, vil en større andel kvinner trekke den gjennomsnittlige årlige lønnsveksten ned. For områdene i tabell 2d betyr dette at samlet lønnsvekst i perioden 1980-86 ligger 1-1,5 prosentpoeng lavere enn hva som ville ha vært tilfelle ved uendret kvinneandel.

Lønnsutvikling for arbeidere i LO-N.A.F.-området

I N.A.F.s lønnsstatistikk for voksne arbeidere i bergverk, industri, bygge- og anleggsvirksomhet, privat transportvirksomhet og oljevirksomhet var det en økning i årslønnen eller i timefortjenesten eksklusiv overtidstillegg omregnet til 40 t/uke på 10,4 prosent fra 1985 til 1986, mot 7,3 og 7,5 prosent de to foregående år. Lønnsveksten fra 4. kvartal 1985 til 4. kvartal 1986 var 12,1 prosent. Omlag en halv prosent av lønnsveksten i 4. kvartal skyldes endring i sysselsettingsstrukturen mellom bransjene. I tillegg til høyere tariff tillegg i 1986 har lønns glidningen vist en økende tendens i hele 1986.

Av hovednæringene er det i bygge- og anleggsvirksomheten at årslønnsveksten har

vært sterkest. Dette har sammenheng med gode konjunkturer og mangel på faglært arbeidskraft. Mens det fra 1983 til 1985 var størst lønnsvekst innenfor konkurranseutsatte næringer er forholdene noe endret i 1986 og inn i 1987. Bransjer som er sterkt konkurranseutsatt i forhold til utlandet, som f.eks. fag innenfor bekledningsindustrien og elektrokjemisk industri viser en lang tid lavere vekst enn endel skjermede eller mindre konkurranseutsatte bransjer, spesielt innenfor endel av næringsmiddel-sektoren og landtransport utenfor rutebilssektoren. Denne tendensen var særlig fremtredende mot slutten av 1986.

Tariff tilleggene etter våroppgjøret i 1986 slo i gjennomsnitt ut med 211 øre i nivåøkning for voksne arbeidere. I tillegg kommer prosent tillegg ved overtid og skift samt garantit tilleggene pr. 1. oktober. Tilleggene ble gitt fra ulike tidspunkter i de forskjellige bransjene. De gjennomsnittlige tariff tilleggene dekker over betydelige bransjeforskjeller.

Av årslønnsveksten eksklusive overtid på 10,4 prosent fra 1985 til 1986 utgjorde overhøyet fra 1985 3,3 prosent. Tariff tilleggene gitt i løpet av 1986 bidro med 2,6 prosent (tariff tilleggene våren 1986-155 øre og garantit tilleggene som følge av Lavlønnsordningen - 5 øre). Bidraget fra lønns glidningen i løpet av 1986 ble således 4,5 prosent. For 1985 var tilsvarende glidningsbidrag 3,5 prosent, mens gjennomsnittet for de to foregående år var 2,8 prosent.

Lønns glidningen i 4. kvartal 1986 i forhold til samme kvartal året før står for vel 2/3 av den totale lønnsveksten for arbeidere, mens gjennomsnittet for de tre siste årene er ca. 80 prosent.

Fig. 2.1 og tabell 2d viser utviklingen i timefortjenesten eksklusive overtidstillegg fordelt på tariffmessige lønnsøkning og lønnsglidning for voksne arbeidere (menn + kvinner).

Tabellen viser utviklingen i vekstraten for timefortjenesten fra tilsvarende kvartaler året før. Dette er gjort for å eliminere sesongvariasjoner. Tariffmessig lønnsøkning er lavlønnstillegg, garantitillegg, tillegg på minstelønns-satser etc. som følge av sentrale, herunder forbundsvise forhandlinger. Lønnsglidningen blir en restpost. Den omfatter lønnstillegg som gis ved blant annet lokale forhandlinger på de enkelte bedriftene. Lønnsglidningen er således et statistisk begrep hvor også fortjenesteøkning p.g.a. økt akkord, forskyvninger i timeverkene osv. kan spille inn. Siste kolonne i tabellen viser lønnsglidningens andel av den totale lønnsøkning.

Dersom det er store variasjoner i de generelle tillegg pr. 1. april fra år til år, vil det fra 1. til 2. kvartal kunne bli store forskyvninger når det gjelder nivået på lønnsøkningen og fordeling på tariffmessige lønnstillegg og lønnsglidning. For resten av året vil variasjonene i tallene i hovedsak gjenspeile utviklingen i lønnsglidningen.

Figuren og tabellen viser at de har vært en økning helt fra begynnelsen av 1970-årene i lønnsglidningens andel av den totale lønnsveksten. I 1982, 1984 og 1986 da det var for-

bundsvise forhandlinger ble tarifftilleggenes andel noe større.

Etter 1981 var det en nedadgående tendens i lønnsglidningen frem til midten av 1984, selv om glidningen økte i enkelte kvartaler. Fra slutten av 1984 har igjen lønnsglidningen bidratt sterkere til lønnsveksten, særlig mot slutten av 1986. Lønnsglidningen i 4. kvartal 1986 kom nesten opp på nivået i 1980/81, etter lønns- og prisstoppen, da lønnsglidningen var 8-9 prosent. Både tarifftilleggene og lønnsglidningen har vist sterkere vekst i 1986.

Som følge av den forsterkede lønnsglidningen utover i 1986 ble lønnsoverhenget inn i 1987 for arbeidere i LO-N.A.F.-området 4,8 prosent mot 3,3 prosent året før.

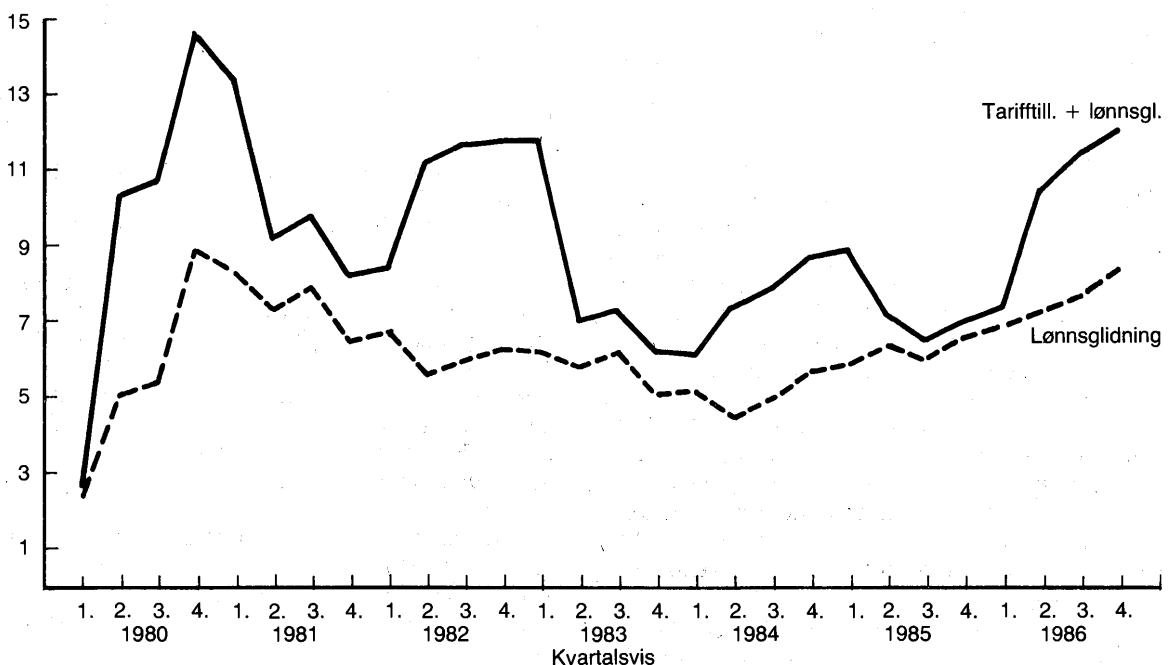
For industriarbeidere eksklusive offshorevirksomhet økte den gjennomsnittlige timefortjenesten eksklusive overtidstillegg omregnet til 40 t/uke eller årslønnsveksten med 10 prosent fra 1985 til 1986 mot 7,4 prosent året før.

Av årslønnsveksten for industriarbeidere på 10 prosent fra 1985 til 1986 utgjorde overhenget fra 1985 3,6 prosent og tarifftilleggene i 1986 ca. 2,4 prosent. Bidraget fra lønnsglidningen i løpet av 1986 var ca. 4,0 prosent for industriarbeidere.

Fra 4. kvartal 1985 til 4. kvartal 1986 sted industriarbeiderlønningene med 11,8 prosent mens tilsvarende vekstrate på samme tids-

Figur 2.1 Lønnsvekst og lønnsglidning for arbeidere i N.A.F.'s kvartalstatistikk.
(Basert på timefortjeneste eks. overtid).

Prosentvis endring fra samme kv. året før

Tabell 2e. *Tariffmessig lønnsøkning og lønnsglidning for arbeidere i industri, bygge- og anleggsvirksomhet, transportvirksomhet og oljevirksomhet basert på timefortjenester eksklusive overtidsbetaling.*

	Endring i prosent fra samme kvartal året før			Lønnsglidning som andel av total lønnsutvikling ³⁾ %
	Lønnsøkning pr. time	Herav:		
		Tariffmessig økning	Lønns-glidning	
1973 1. kvartal	9,1	3,8	5,3	58
1974 1. kvartal	12,0	4,8	7,2	60
1975 1. kvartal	24,9	15,7	9,2	37
1976 1. kvartal	13,2	9,2	4,4	32
1977 1. kvartal ¹⁾	15,0 ¹⁾	9,5	5,5	33
1978 1. kvartal	10,2	2,9	7,3	72
1979 1. kvartal	5,9	2,1	3,8	64
1980 1. kvartal	2,6	0,3	2,4	92
1980 4. kvartal	14,6	5,7	8,9	61
1981 1. kvartal	13,5	5,2	8,3	61
1981 2. kvartal ²⁾	9,2	1,9	7,3	79
1981 3. kvartal ²⁾	9,8	1,9	7,9	81
1981 4. kvartal	8,3	1,8	6,5	78
1982 1. kvartal	8,3	1,8	6,6	80
1982 2. kvartal ²⁾	11,2	5,7	5,5	49
1982 3. kvartal ²⁾	11,7	5,6	6,0	51
1982 4. kvartal	11,8	5,5	6,3	53
1983 1. kvartal	11,8	5,5	6,3	53
1983 2. kvartal	7,0	1,2	5,8	83
1983 3. kvartal	7,3	1,1	6,2	85
1983 4. kvartal	6,2	1,0	5,1	82
1984 1. kvartal	6,1	1,0	5,2	85
1984 2. kvartal ²⁾	7,4	2,9	4,4	59
1984 3. kvartal ²⁾	7,9	3,0	5,0	63
1984 4. kvartal	8,7	3,0	5,7	66
1985 1. kvartal	8,9	3,0	5,9	66
1985 2. kvartal	7,2	0,8	6,4	88
1985 3. kvartal	6,5	0,5	6,0	92
1985 4. kvartal	7,0	0,5	6,5	93
1986 1. kvartal	7,4	0,5	6,9	93
1986 2. kvartal ²⁾	10,5	3,1	7,3	70
1986 3. kvartal ²⁾	11,5	3,8	7,7	68
1986 4. kvartal	12,1	3,7	8,4	69

Kilde: N.A.F.s lønnsstatistikk.

Beregningsgrunnlaget: Gjennomsnittlig timefortjeneste ekskl. overtids tillegg, betaling for helligdager, feriepenger o.l.

¹⁾ Inklusive lønnskompensasjon for arbeidstidsforkortelsen.²⁾ Korrigert for etterbetalinger.³⁾ Regnet i prosenter.

punkt ifjor var 6,9 prosent. Forskjellen på ca. 5 prosentenheter skriver seg for 3 prosentenheters vedkommende fra tariff tillegg, mens lønns-glidningen i tillegg har økt med ca. 2 prosentenheter fra ifjor. I perioden var tariff tilleggene 3,6 prosent, slik at lønns-glidningen i perioden er 8,2 prosent regnet eksklusiv overtid.

Overhenget fra 1986 inn i 1987 var 4,8 prosent for voksne industriarbeidere.

I bygge- og anleggsvirksomheten steg den gjennomsnittlige timefortjenesten eksklusive overtids tillegg med 13,2 prosent fra 4. kvartal 1985 til 4. kvartal 1986, mens årslønnsveksten fra 1985 til 1986 var 11,6 prosent. Byggevir-

somhet alene hadde en årslønnsvekst på 9,9 prosent, som er på linje med andre bransjer. Den sterke veksten i lønningene for anleggsbransjen har sammenheng med økt aktivitet og mangel på arbeidskraft. For noen år siden hadde man den motsatte tendens for anleggsvirksomheten.

For *landtransport* som blant annet omfatter rutebilselskaper, grossistbedrifter, spedisjonsfirmaer, oljeselskaper m.v. viser statistikken en økning i timefortjenesten eksklusiv overtidstillegget på 12,5 prosent fra 4. kvartal 1985 til 4. kvartal 1986. Årslønnsveksten fra 1985 til 1986 var 10,5 prosent.

I *hoteller og restauranter* steg den gjennomsnittlige månedsfortjenesten for heltidsansatte med 12,3 prosent for menn og 11,6 prosent for kvinner fra april 1985 til april 1986. For heltidsansatte prosentlønnen serveringspersonale steg den gjennomsnittlige dagsfortjenesten med 12,1 prosent for voksne menn og 14,3 prosent for voksne kvinner for perioden 1. november 1985 til 30. april 1986.

Fra 1. april 1986 ble det gitt et generelt tillegg på kr. 1,25 pr. time. Dessuten ble minstelønnsatser hevet fra 1. april. Garantitillegget 1.10 1986 beløp seg til 134 øre pr. time for alle unntatt prosentlønnen serveringspersonale som får hoveddelen av sin inntekt fastsatt ut fra omsetning. Det generelle tillegget, garantitillegget samt en del endringer i kveldstillegg, nattillegg og lørdags- og søndagstillegg, slår ut med vel 4 prosent i årslønnsveksten. I tillegg kommer overhenget fra 1985. Lønnsglidningen har tradisjonelt vært liten i denne bransjen.

For *oljevirkosomhet, offshore* økte gjennomsnittlig timefortjeneste eksklusiv overtid med knapt 6,4 prosent fra 4. kvartal 1985 til 4. kvartal 1986 mens årslønnsveksten fra 1985 til 1986 var 7,9 prosent. Den forholdsvis lave lønnsveksten har blant annet sin årsak i større andel nyansettelser på langt lavere lønnsnivå enn gjennomsnittet for bransjen. Dessuten er det forskjeller fra år til år når det gjelder tidspunkter for lønnsreguleringene. Dette fører til at lønnsutviklingstallene for denne gruppen kan variere sterkt mellom kvartaler og mellom år.

Lønnsutviklingen for funksjonærer i N.A.F.-bedrifter

For *funksjonærene* i industri, bergverk, transportvirksomhet, bygge- og anleggsvirksomhet, oljevirkosomhet og hotell- og restaurantvirksomhet steg den gjennomsnittlige månedslønnen med 10,8 prosent for menn og 11,9 prosent for kvinner fra 1. september 1985 til 1. september 1986, basert på statistikk for be-

drifter som er med i statistikken i begge årene. Kvinneandelen vokste sterkt fra 1985 til 1986. Dette betyr isolert sett 0,4 prosentenheter lavere lønnsvekst for menn og kvinner under ett i forhold til samme kjønnsfordeling som i 1985.

Utfra samme beregningsprinsipper som tidligere år har Beregningsutvalget anslått årslønnsveksten fra 1985 til 1986 til 9,8 prosent for samtlige funksjonærer. For ledende funksjonærer er tilsvarende årslønnsvekst beregnet til 10,0 prosent.

Funksjonærer utenfor industrien har en sterkere lønnsutvikling enn industrifunksjonærene. Industrifunksjonærene har en tilsvarende årslønnsvekst på 9,2 prosent.

Alt i alt synes lønnsutviklingen fra 1985 til 1986 for arbeidere og funksjonærer å ha vært noenlunde parallelle.

Utvikling i lønnskostnader i N.A.F.-bedrifter

Fra 1982 frem til 1985 var det en betydelig økning i bruken av overtid og timer betalt med overtidstillegg, slik at bedriftenes gjennomsnittlige utbetalinger pr. arbeidet time økte relativt sterkere enn timefortjenesten eksklusive overtid. Overtidsvolumet har flatet ut i 1986. I tillegg til overtidsbetalingen inneholder bedriftenes lønnskostnader også lønn for fravær av ulike slag som feriepenger, bevegelige helligdager, lønn under sykdom og permisjon, samt arbeidsgiveravgift til Folketrygden og «LO/N.A.F.-ordninger».

Tabell 2f nedenfor viser lønnskostnadene for industriarbeidere pr. timeverk fra 1980 til 1986, spesifisert på timefortjeneste pr. arbeidet time og ulike typer av gjennomsnittlige generelle eller «pliktlige» indirekte personalkostnader målt i prosent av lønn pr. arbeidet time.

Nederst i samme tabell er også den beregnede årslønnsveksten satt opp for hele perioden. Årslønnen er beregnet eksklusiv overtidsbetaling. Dessuten er det forutsatt full lønn under sykdom og ferie.

Foruten lønn for arbeidet og ikke-arbeidet tid, samt pliktlige arbeidsgiveravgifter har bedriftene mer eller mindre «frivillige» indirekte personalkostnader, som f.eks. utgifter til bedriftshelsetjeneste, pensjonsordninger, private sykekasser, yrkesopplæring, kantinevirksomhet, subsidierte lån osv. Undersøkelser i alle bedrifter (med flere enn 50 ansatte) i LO-N.A.F.-området viste at disse kostnader utgjorde i gjennomsnitt ca. 9 prosent av lønn for arbeidet tid for industriarbeidere og 10,5 prosent for industrifunksjonærer for regnskapsåret. Det er stadig blitt større likhet mellom arbeidere og funksjonærer når det gjelder slike kostnader. Oversikten for 1983 viste at disse kostnadene var høyest i pressområdene. Vel

Tabell 2f. *Bedriftenes lønnskostnader pr. arbeidet time fra 1980 til 1986 for industriarbeidere.*

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
	øre	øre	øre	øre	øre	øre	øre
Gjennomsnittlig timefortjeneste pr. arbeidet							
time kr.	39,67	43,66	48,26	52,43	56,81	61,20	67,39
Økning fra året før pst.	10,1	10,1	10,5	8,6	8,4	7,7	10,1
Indirekte personalkostnader i pst. av gj.sn.							
timefortjeneste pr. arbeidet time pst.	40,5	40,4	40,4	40,0	40,9	41,9	41,7
Herav:							
Bevegelige helligdager pst.	3,9	3,4	3,0	3,0	3,9	4,3	3,9
Lønn under sykdom og permisjon pst.	5,6	5,6	6,0	5,8	5,7	6,1	6,3
Feriepenger, ordinære pst.	10,0	10,2	10,3	10,3	10,4	10,4	10,4
Feriepenger av lønn under sykdom pst.	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
Obligatoriske avgifter:							
Arbeidsgiveravgifter til folketrygden pst.	19,4	19,2	19,2	19,0	19,0	19,1	19,1
«LO-N.A.F.-ordningene» ²⁾ pst.	0,6	0,9	0,9	0,9	0,9	1,0	1,0
Gjennomsnittlig timefortjeneste inkl. betaling							
for ferie, helgedager og annet fravær kr.	47,80	52,48	58,06	62,97	68,74	74,54	81,95
Økning fra året før pst.	9,8	9,8	10,6	8,5	9,2	8,4	9,9
Bedriftenes lønnskostnader pr. arbeidet time ¹⁾ kr.	55,74	61,30	67,76	73,40	80,05	86,84	95,49
Økning fra året før pst.	10,2	10,0	10,5	8,3	9,1	8,5	10,0
Beregnet årslønn							
Økning fra året før pst.	10,1	10,1	10,5	8,3	7,9	7,4	10,0

¹⁾ Gjennomsnittlig timefortjeneste inkl. betaling for helgedager, feriepenger, lønn under sykdom o.l. samt arbeidsgiveravgiftene til trygdene.

²⁾ Lavlønnfond, Opplysnings- og utviklingsfond, Sluttvederlagsordningen.

en tredjedel av de andre («bedriftsbestemte») indirekte personalkostnadene var utgifter til pensjonsordninger. Utgifter til yrkesopplæring utgjorde i 1983 ca. 15 prosent av de «bedriftsbestemte» indirekte personalkostnader pr. ansatt. Relativt sett er dette en 3-4 dobling i forhold til for 20 år siden. Andre mer stabile men betydlige utgiftsposter var utgifter til kantinevirksomhet og til arbeidsklær (som til en viss grad også er tariffestet.)

Tilsvarende undersøkelser helt tilbake i 50-årene viser at de bedriftsbestemte indirekte personalkostnadene i prosent av lønn for arbeidet tid gikk noe ned fra 1950-årene til slutten av 1970-årene. Dette skyldes trolig at det i 1960- og 1970-årene ble innført stadig nye indirekte «sosiale» personalkostnader gjennom lovverket. Dessuten ble endel eksisterende ordninger i bedriftene («bedriftsbestemte») ble dessuten erstattet av generelle løvbestede ordninger. Fra slutten av 1970-årene viser de totale indirekte personalkostnadene, både de «pliktlige» og de «bedriftsbestemte» noe svakere vekst enn tidligere. Likevel var stigningen fortsatt sterkere enn stigningen i lønn for arbeidet tid. Utviklingen i slutten av 1970-årene og i 1980-årene viser dessuten en tendens i retning av relativt sterkere kostnadsvekst for «bedriftsbestemte» ordninger.

Undersøkelser av regnskapsdata for 1983 viste gjennomgående at jo større bedriften var dess høyere var de indirekte personalkostnadene pr. ansatt.

Internasjonale sammenligninger av de totale prosentvise indirekte personalkostnader iflg. ILO's standard for klassifikasjon av slike kostnader er satt opp i kap. 6.3.

Lønnsutviklingen i andre områder i privat virksomhet

I *forretnings- og sparebanker* steg den gjennomsnittlige månedsførtjenesten med 10,2 pst. for menn og 10,3 pst. for kvinner fra 1. september 1985 til 1. september 1986. Fra 1. mai 1986 ble det gitt et generelt tillegg på 6,9 prosent. Utvalget antar at det generelle tillegget, overhenget fra 1985 og lønnsglidningen i 1986 vil gi en total lønnsøkning fra 1985 til 1986 på 9,3 prosent.

I *forsikringsvirksomhet* steg den gjennomsnittlige månedsførtjenesten med 9,6 prosent for menn og 10,2 prosent for kvinner fra 1. september 1985 til 1. september 1986. Fra 1. mai 1986 ble det gitt et generelt tillegg på 7,2 prosent. Sammen med overhenget fra 1985 og lønnsglidningen i 1986 antas dette å gi en total lønnsøkning fra 1985 til 1986 på 8,8 prosent.

I varehandel steg den gjennomsnittlige månedsfortjenesten med 11,6 prosent for menn og 12,8 prosent for kvinner fra 1. september 1985 til 1. september 1986.

Fra 1. april 1986 ble det i tariffavtalen mellom Handelens Arbeidsgiverforening og Handel og Kontor gitt et generelt tillegg på kr. 855 pr. måned. Tillegget antas å slå ut med en gjennomsnittlig lønnsøkning på 10,2 prosent fra 1. april. For varehandelen under ett ventes det generelle tillegget, overhenget fra 1985 og lønnsgradningen i 1986 å gi en total lønnsøkning fra 1985 til 1986 på 10,9 prosent.

Siden 1980 har Statistisk Sentralbyrå utarbeidet statistikk for ansatte i *forretningsmessig tjenesteyting*. Dette omfatter ansatte i virksomheter som driver med regnskapsføring, revisjon, databehandling, arkitektvirksomhet og byggeteknisk konsulentvirksomhet. Dessuten er også ansatte innen teknisk virksomhet og annonse- og reklamevirksomhet med. Felles for de fleste bedriftene i denne statistikken er at de ansatte ikke får sine lønninger regulert gjennom landsomfattende tariffavtaler. Fra 1. september 1985 til 1. september 1986 steg den gjennomsnittlige månedsfortjenesten med 11,4 prosent for menn og 12,1 prosent for kvinner. Årslønnsveksten fra 1985 til 1986 kan beregnes til 10,2 prosent.

I *utenriks sjøfart* steg den gjennomsnittlige hyren for voksne sjømenn med 5,8 prosent fra mars 1985 til mars 1986.

Blant sjøfolk ombord på *forsyningsskip* steg den gjennomsnittlige månedsfortjenesten inklusive overtid og diverse andre tillegg med 2,9 prosent fra mars 1985 til mars 1986.

Fra 1. mai 1986 ble det gitt et tillegg på 4,0 prosent både i utenriksfart og på forsyningskipene. Fra 1. november 1986 ble det avtalt et generelt tillegg på 5,8 prosent. I tillegg kom tekniske endringer. Arbeidstida blir redusert fra 1. august 1987.

I *innenriks sjøfart* steg den gjennomsnittlige månedsfortjenesten for voksne sjømenn i underordnede stillinger med 8,2 prosent fra november 1985 til november 1986.

Fra 1. april 1986 ble det gitt et generelt tillegg på 100 øre pr. time og et lavlønnstillegg på kr. 2,34 pr. time. Videre ble arbeidstida redusert fra 38 til 35 1/2 timer i uken fra 1. januar 1987.

Blant ansatte på *flyttbare borefartøyer og verkstedsplattformer* steg den gjennomsnittlige månedsfortjenesten inklusive overtid og diverse tillegg med 11,6 prosent fra november 1984 til november 1985.

Fra 1. april 1986 ble det gitt et generelt tillegg på 5,1 prosent. Arbeidstida ble redusert fra 1. januar 1987.

Statistikken for borefartøyer og verkstedsplattformer blir innhentet i november hvert år (i

1981 i desember). Den omfatter både boremannskap og maritimt mannskap. For 1985 omfatter statistikken 25 borefartøyer og verkstedsplattformer med i alt 2 246 ansatte. I november 1986 var det 15 fartøyer med ca. 1 500 ansatte i drift. På grunn av den sterke reduksjonen vil det ikke være mulig å få sammenliknbare tall, og Byrået vil derfor ikke offentliggjøre lønnsstatistikk for 1986 for denne gruppa.

Statistikken dekker ikke de faste produksjonsplattformene eller bedrifter som driver tjenesteytende virksomhet i Nordsjøen.

Tabell 2g. *Gj.snittlig månedsfortjeneste¹⁾ inkl. overtid og diverse andre tillegg på flyttbare borefartøyer og verkstedsplattformer. 1975-85.*

	Kr.	Stigning i pst. fra året før
1975	6 609	-
1976	7 177	7,7
1977	7 707	8,3
1978	7 914	2,7
1979	8 538	7,9
1980	10 171	19,1
1981 ²⁾	10 778	6,0
1982	13 907	29,0
1983	14 856	6,8
1983 ³⁾	13 287	-
1984	13 565	2,1
1985	15 137	11,6
1986	(tall off.gjøres ikke)	

¹⁾ November.

²⁾ Desember.

³⁾ Ekskl. boresjefer og borere. Disse er heller ikke med i statistikken etter 1983.

Kilde: Statistisk Sentralbyrå.

Lønnsspredningen blant ansatte på borefartøyer og verkstedsplattformer er forholdsvis stor. I november 1985 varierte månedslønnen fra ca. 10 200 kroner for riggassistenter til 22 100-30 100 kroner for stabilitetssjefer, tekniske sjefer og plattformssjefer.

Blant sjøfolk ombord på forsyningskip steg den gjennomsnittlige månedsfortjenesten med 2,9 prosent fra mars 1985 til mars 1986.

Fra 1. november 1986 ble det gitt et generelt tillegg på 5,8 prosent, dvs. det samme som i utenriks sjøfart.

Statistikken for forsyningskip blir innhentet i mars hvert år. I 1986 omfatter den 95 skip med i alt 1 692 sjøfolk. Tabell 2h viser månedsfortjenesten på forsyningskip.

Tabell 2h. Gjennomsnittlig månedsfortjeneste¹⁾ inkl. overtid og diverse andre tillegg for sjøfolk på forsyningskip 1975-86.

	Voksne sjøfolk i alt		Av dette			
	Månedsfortjeneste kr	Stigning i pst. fra året før	Befal kr.	Stigning i pst. fra året før	Matroser kr.	Stigning i pst. fra året før
1975	6 676	-	7 687	-	5 466	-
1976	7 929	18,8	8 979	16,8	6 606	20,9
1977	8 069	1,8	9 149	1,9	6 746	2,1
1978	8 227	2,0	9 329	2,0	6 802	0,8
1979	8 470	3,0	9 514	2,0	7 068	3,9
1980	8 593	1,5	9 649	1,4	7 137	0,1
1981	10 926	27,2	12 186	26,3	9 288	30,1
1982	11 698	7,1	12 967	6,4	10 043	8,1
1983	13 451	15,0	15 088	16,4	11 196	11,5
1984	14 251	5,9	15 889	5,3	11 992	6,6
1985	15 146	6,3	16 826	5,9	12 703	6,5
1986	15 587	2,9	17 261	2,6	13 061	2,8

¹⁾ Mars.

Kilde: Statistisk Sentralbyrå.

Lønnsutviklingen i offentlig sektor

Lønnsstatistikken for de *stattilsatte* pr. 1. oktober 1986 omfatter 179 000 arbeidstakere. Disse utfører 165 000 årsverk. Lønnsveksten pr. årsverk fra 1. oktober 1985 til 1. oktober 1986 er på 10,8 prosent.

Lønnsveksten for heltidsansatte var 10,7 prosent fra 1. oktober 1985 til 1. oktober 1986. For heltidsansatte kvinner var stigningen 10,8 prosent og for heltidsansatte menn 11,0 prosent.

Normeringsoppjøret pr. 1. mai 1985 (0,15 prosent på årsbasis) var bare delvis med i tallene pr. 1. oktober 1985.

De lokale justerings- og normeringsforhandlingene pr. 1. september 1986 var ikke startet

på tellingstidspunktet ifjor, og er derfor ikke med. De sentrale forhandlingene om selektive tiltak pr. 1. oktober 1986 var ikke slutførte på tellingstidspunktet og følgelig heller ikke med.

Veksten i perioden skyldes i hovedsak tariff-tillegget på 4,85 prosent som ble gitt fra 1. mai 1986, og et lønnstrinns opprykk som ble gitt 1. juli 1986 til samtlige. Dette utgjorde 4,2 prosent pr. dato.

På årsbasis utgjør lønnsveksten for stattilsatte 8,9 prosent fra 1985 til 1986. Det er da korrigert for at normeringsoppjøret pr. 1. mai 1986 ikke var med i statistikken for 1985 og for at tilleggene pr. 1. september og 1. oktober ikke er med i 1986-statistikken. Årslønnsveksten har variert mellom ulike grupper stattilsatte:

	Gjennomsnittlig årslønn ¹⁾		Årslønnsvekst 1985-86 pst.	Heltidsansatte pr. 1.10.86
	1985	1986		
Kontorassistent/kontorfullmektig	104 350	113 380	8,7	9 433
Fagarbeider i Televerket og NSB	118 347	129 069	9,1	4 828
Saksbehandlere	150 747	163 430	8,4	11 396
Eksp.sjef/underdirektør/byråsjef	212 431	227 560	7,1	814

¹⁾ I beregningene for de ulike gruppene inngår ikke lønnsoppjøret pr. 1. september 1986, mens oppjøret pr. 1. oktober 1986 er med.

Ifølge Statistisk Sentralbyrås statistikk steg den gjennomsnittlige regulativlønnen for heltidsansatte *kommunale arbeidstakere* utenom ansatte i helsevesen og sosial omsorg, skoleverket og ansatte som er timelønne med 6,1

prosent både for menn og kvinner fra 1. oktober 1984 til 1. oktober 1985. For arbeidstakere i *helsevesen og sosial omsorg* steg den gjennomsnittlige regulativlønnen med 7,9 prosent for menn og med 7,1 prosent for kvinner fra 1. ok-

tober 1984 til 1. oktober 1985. Byråets statistikk for kommunesektoren for 1986, vil først foreligge etter at denne rapporten er ferdig.

Norske Kommuners Sentralforbund offentliggjør statistikk for lønnstakere som følger Sentralforbundets tariffområde (eksl. Oslo og Bærum). Denne statistikken dekker om lag 3/4 av de heltidsansatte som inngår i Byråets statistikk for kommunale arbeidstakere og helsevesen og sosial omsorg. I følge Sentralforbundets statistikk steg den gjennomsnittlige regulativlønnen for heltidsansatte med 13,0 prosent for menn og 12,3 prosent for kvinner fra 1. oktober 1985 til 1. oktober 1986. Medregnet deltidsansatte var den gjennomsnittlige stigningen 12,0 prosent.

På grunnlag av Sentralforbundets statistikk kan den samlede lønnsvekst for kommuneansatte fra 1985 til 1986 beregnes til ca. 9 prosent pr. årsverk og til ca. 9 1/2 prosent for heltidsansatte.

4. LØNSSOVERHENGET

I senere år har begrepet overheng blitt stadig mer anvendt i diskusjonen om lønnsutviklingen. Overhenget beskriver hvor mye lønnsnivået ved utløpet av ett år ligger over gjennomsnittsnivået for året. Det forteller dermed hvor stor lønnsveksten fra ett år til det neste vil bli selv om det ikke gis nye lønnstillegg i det andre året.

Hvis alle lønnsoppgjør foregikk samtidig og ved begynnelsen av året og det ikke ble gitt lønnstillegg utover dette, ville lønnsoverhenget pr. definisjon være null og slike beregninger dermed overflødige. Tariff tillegg og lønnsøkinger ellers blir imidlertid gitt på ulike tidspunkter for ulike inntektsgrupper og spredt utover hele året. Beregninger av overheng og årslønnsvekst er derfor nødvendig hvis det skal være mulig å sammenlikne lønnsutviklingen for ulike lønnstakergrupper ved tariffoppgjør.

Størrelsen av overhenget vil ofte være et forhandlingsspørsmål mellom partene i de enkelte tariffområder. Det kan også variere betydelig mellom områdene. Dette kan ha sammenheng med ulik lønnsvekst forrige år, men kan også ha sammenheng med at lønnstilleggene kom til ulike tider gjennom året.

Nå gis det ikke statistikk pr. 31. desember eller 1. januar for noen grupper. Overhenget må derfor anslås. For arbeidere i N.A.F.-bedrifter brukes gjerne forholdet mellom lønnsnivået i 4. kvartal og årsgjennomsnittet. For andre grupper må det dels gjøres grove anslag. Størrelsen av overhenget vil avhenge av hvordan lønnsveksten skjer over året. Lønnstillegg

som gis sent i året fører til større overheng til neste år enn tilsvarende tillegg som gis tidlig i året.

For de fleste gruppene har vi god oversikt over tidspunktene for tariff tillegg. Vi vet imidlertid lite om når annen lønnsutvikling skjer. For grupper med en gitt lønnsstigning i en periode vil det beregnede overheng være avhengig av hva som forutsettes om forløpet av lønnsutviklingen gjennom perioden.

I oppstillingen nedenfor vises anslått overheng til 1986 og 1987 for en del områder. Det understrekes at partene i de ulike områder kan ha ulike oppfatninger av hvilke prinsipper som skal legges til grunn ved beregning av overhenget.

	Overheng (pst.) til	
	1986	1987
Arbeidere i LO/N.A.F.-området		
i alt	3,3	4,8
Industriarbeidere	3,2	4,8
Funksjonærer i N.A.F.-bedrifter	3,4	4,3
Staten	1,9	5,3
Kommunene	2,1	4,9
Varehandel	2,4	3,1
Forretnings- og sparebanker ..	2,1	2,5
Forsikring	2,0	2,3
Forretningsmessig tjenesteyting	3,5	4,4

For enkelte områder har tariffavtalene fra i fjor innebygde tillegg som skal gis i år. I stat og kommuner ble det f.eks. avtalt 1 prosent fra 1. januar. Slike tillegg er selvsagt ikke inkludert i tallene for overhenget. For LO/N.A.F.-området vil garantiordningen føre til lønnstillegg til lavlønte til høsten. Videre vil lokale forhandlinger, justeringer, strukturelle forskyvninger i statistikken m.v. kunne føre til lønnsvekst i mange områder og som registreres som lønns glidning. F.eks. bidro lønns glidningen til 2-2 1/2 prosentenheter av lønnsveksten i 1986 i bank- og forsikringssektorene. Dette var i det vesentlige en følge av lokale justeringer som for det meste skjer i begynnelsen av året i de to sektorene. Disse tilleggene vil ikke eller i meget begrenset grad, bli med i overhenget.

For arbeidere i LO/N.A.F.-området og for enkelte andre grupper, fører arbeidstidsforkortelsen fra 1. januar i år til en ekstra vekst i time-lønningene - i LO/N.A.F.-området med anslagsvis 5-7 prosent. Dette har ikke betydning for årslønnsveksten da økingen er kompensasjon for færre arbeidede timer.

5. LØNSSPREDNINGEN I N.A.F.S KVARTALSSTATISTIKK

Mens tariff tilleggene normalt bidrar til å minske lønnsforskjellene virker lønnsglidningen i motsatt retning. Siste kolonne i tabell 2e gir en oversikt over lønnsglidningens andel av lønnsveksten. Denne viser at lønnsglidningens andel av den totale lønnsveksten har økt i de siste årene. Dette skulle isolert sett slå ut i større lønnsforskjeller.

Tabell 2i viser at lønnsstrukturen mellom bransjer over noen år endrer seg lite. Dette ser ut til å være hovedtendensen særlig i 1980-årene, men det kan være endel variasjoner avhengig av hvilke bransjer og tidsperioder som legges til grunn.

De ordninger som bidrar til å minske lønnsforskjellene er Lavlønsordninger og andre bransjevise klausuler som har bundet lønnsutviklingen i egen bransje til industri eller til andre gruppers lønnsutvikling.

Prinsippene i den nåværende Lavlønsordningen ble innført i 1980, med ulike bedriftsvise garantitillegg i forhold til 85 prosent av industriens gjennomsnittsfortjeneste. I 1980 ble det dannet et Lavlønsfond med innbetaling gjennom trekk på alle arbeidstakerne. Dette fondet ble opprinnelig brukt til å refundere ca. 50 prosent av lavlønsstilleggene gitt i 1980 og 1981. Dette fondet består fortsatt, men nedtrappes frem til 1992. Alle garantitillegg etter 1982 er betalt av bedriftene selv. Fra 1982 ble garantitilleggene gitt i hovedsak likt for bedriftene innenfor en og samme bransje. Fra 1986 (gjelder også for 1987) er hovedregelen for industrifagene graderte bedriftsvise garantitillegg etter en nærmere angitt skala i forhold til

industriens gjennomsnittsfortjeneste. Det er imidlertid flere varianter. En rekke store bransjer har f.eks. garantiordninger basert på lønnsnivået for egen bransje. Det gjelder f.eks. landtransport, hotell- og restaurant, mekaniske verksteder, elektronisk, møbelbransjen, bilverksteder o.s.v. Antall arbeidstakere i disse bransjene er betydelig, men i forhold til den totale lønnsveksten betyr disse tillegg relativt lite.

Den høye lønnsglidningen, som på slutten av 1986 var omlag 8 prosent på årsbasis har trolig bidratt til å svekke inntektsutjevningseffekten av garantitilleggene slik at lønnsforskjellene mellom bransjene ikke har endret seg vesentlig.

Dessuten kan endringer i sysselsettingsstrukturen innenfor bransjene i seg selv føre til endringer i lønnsnivået. Dersom det for en bransje i tilbakegang forsvinner timeverk med relativt lave lønnsnivåer, vil det gjennomsnittlige lønnsnivået isolert sett stige på grunn av frafallet av timeverk.

Tabell 2j viser utviklingen i det relative lønnsnivå i forhold til industri for enkelte bransjer for voksne arbeidere (menn og kvinner) fra 3. kvartal 1974 til 4. kvartal 1986. Det relative lønnsnivå er beregnet på grunnlag av gjennomsnittlige timefortjenester eksklusive overtid og skifttillegg o.l. i de respektive bransjer.

I 3.-kvartalstallene er ikke lavlønsgarantitilleggene pr. 1. oktober samme år kommet med. For bransjer med de største garantitillegg vil derfor tallene for 3. kvartal kunne gi det laveste relative nivå gjennom året. For endel bransjer ble endel av garantitilleggene for 1985 og 1986 omregnet og gitt fra et tidligere

Tabell 2i. *Garantitillegg pr. 1. oktober for noen tariffavtaleområder i N.A.F.'s kvartalsstatistikk fra 1982 til 1986. Øre.*

Avtale/bransje	1982	1983	1984	1985	1986
Arbeidere i LO-N.A.F.-området	22	16	27	21	15
herav:					
Hermetikkfabrikker	140	190	275	262	201 ¹⁾
Skofabrikker	80	106	229	79 ¹⁾	296
Lærware- og sportsartikler	136	107	240	71 ¹⁾	240
Teksttilfabrikker	105	113	137	82 ¹⁾	220
Konfeksjonsfabrikker	100	75	131	75 ¹⁾	182
Konserverfabrikker	90	22	21	43	18
Kjøttindustri	0	14	23	29	- ¹⁾
Møbel- og annen treindustri	14	16	15	23	- ²⁾
Kjemisk-teknisk industri	0	8	22	32	47
Fiskeindustri	75	63	82	108	72
Landtransport	-	12	37	24	- ²⁾

Tilleggene refererer seg til 40 t/uke, uten overtid og skifttillegg, og gjelder gjennomsnittlig utslag innenfor avtaleområdene. Fordelingen mellom bedriftene avviker fra år til år.

¹⁾ Forskutterte tillegg pr. 1. mars er ikke tatt med.

²⁾ Bransjevise ordninger, minstelønnsatser o.l.

Tabell 2j. *Bransjevis oversikt over det relative lønnsnivå¹⁾ i 3. kvartal 1974 til 4. kvartal 1986. (Voksne industriarbeidere = 100)*

Bransje	1974 3. kv.	1980 ²⁾ 3. kv.	1984 ²⁾ 3. kv.	1985 3. kv.	1985 4. kv.	1986 4. kv.
Bergverk	105	114	104	102	104	102
Industri i alt	100	100	100	100	100	100
Herav:						
Hermetikkfabrikker	78	77	78	78	82	80
Skofabrikker	81	84	79	80	80	80
Lærvarer- og sportsartikkelfabrikker	82	83	80	81	82	80
Tekstilfabrikker	83	83	82	82	82	83
Konfeksjonsfabrikker	79	84	82	82	82	83
Bakerier og konditorier	88	87	84	83	84	86
Fiskeindustri	88	87	87	85	87	86
Konserverfabrikker	81	87	86	86	86	87
Trelastbruk	98	94	91	92	90	90
Fajanse-, proselens- og keramikkindustri	93	95	90	90	91	91
Plastindustri	93	92	91	90	89	91
Konvolutt-, pose- og papirvarefabrikker	89	92	93	93	92	92
Trevarefabrikker og snekkerier	99	95	98	94	94	92
Møbel- og annen treindustri	93	92	93	94	94	93
Glassverk	90	91	90	89	91	93
Sildemelindustri	100	95	98	93	89	93
Oljemøller, fettraffinerier og tranindustri	111	97	93	98	98	94
Teglverk	96	97	94	95	93	94
Elektronisk industri	97	100	95	97	96	95
Sjokolade- og sukkervareindustri	85	89	99	97	96	96
Kjøttindustri	85	94	91	92	93	96
Maling- og lakkindustri	99	94	96	96	96	96
Papirindustri	94	95	95	95	96	96
Karosserifabrikker	105	101	100	99	99	96
Møller og forblanderier	92	95	94	98	98	97
Eskefabrikker	96	99	102	103	99	98
Gummivarefabrikker	91	93	93	96	95	99
Wallboardfabrikker	103	100	101	101	97	99
Margarinfabrikker	91	86	89	94	95	100
Bilverksteder	101	98	97	98	97	100
Mekaniske verksteder i alt	108	106	103	103	102	101
Mineralindustri	100	98	94	96	98	102
Elektrokjemisk industri	103	105	104	105	105	102
Sement- og lettbetongindustri	116	100	105	105	103	103
Bokbinderier	95	102	106	106	105	104
Sprengstoffindustri	103	108	109	—	—	—
Steinindustri	105	115	111	107	107	105
Trehusfabrikker	108	105	106	104	107	106
Betongvareindustri	102	105	104	107	105	108
Bryggerier- og mineralvannfabrikker	99	96	104	105	109	109
Tobakksfabrikker	88	92	97	100	105	109
Byggevirksomhet i alt	117	—	114	114	115	116
Anleggsvirksomhet	142	—	141	140	142	147
Oljevirkosomhet	—	—	125	121	125	121
Landtransport i alt	93	96	95	94	94	94
Herav:						
Rutebilselskaper	92	95	94	93	92	92

¹⁾ Beregnet på grunnlag av gjennomsnittlig timefortjeneste (eksklusive overtidstillegg, skifttillegg o.l. samt betaling for helligdager, feriepenger o.l.) for voksne arbeidere.

²⁾ Eksklusive etterbetaling.

tidspunkt enn 1. oktober. På den annen side vil også endel av de lokale tillegg eller lønns-
glidningen – særlig i høytlønnsgrupper og som
gjørne skjer på høsten – heller ikke være med
fullt ut i 3.-kvartalstallene. Etterbetalinger
spesielt i 3. kvartal 1986 for timer i 2. kvartal
samme år gjør relasjonene usikre på såvidt de-
taljerte bransjer. For 1986 er derfor sammen-
ligningen kun basert på 4. kvartal. På grunn
av sesongvariasjoner for lønnstillegg bransjene
imellom gir egentlig ikke relative fortjeneste-
tall basert på enkeltkvartal noe direkte ut-
trykk for utviklingen bransjene imellom fra et
år til det neste. På lang sikt vil imidlertid ta-
bellen gi et bilde av forholdet i utviklingen
bransjene imellom.

Tabellen er basert på de faktiske gjennom-
snittlige timefortjenester. Enkelte bransjer
inneholder derimot en betydelig andel lønns-
takere med lavere ukentlig arbeidstid enn
gjennomsnittet for industrien f.eks. skiftarbeid-
ere, turnusarbeidere etc. For slike bransjer
vil nivåene i forhold til gjennomsnittet i indu-
strien kunne være noe overvurdert.

Av de bransjene som ligger lavest er det
svært få som har hatt sterk tilbakegang i det
gjennomsnittlige lønnsnivået i forhold til indu-
striens gjennomsnitt de siste 13 årene. Brans-
jer med relative lave lønninger kjennetegnes
ved liten spredning i fortjenestenivået mellom
bedriftene. Fra 1980 er den største delen av
lønnsvæksten for disse bransjene lønnstillegg
som følge av lavlønsordninger knyttet til indu-
striens gjennomsnittsfortjeneste. De brans-
jer som har hatt den sterkeste lønnsvæksten i
forhold til industrien er bransjer innenfor nær-

rings- og nytelsesmiddelindustrien og anleggs-
virksomheten.

Tabell 2k viser det relative lønnsnivå for
kvinnelige arbeidere i forhold til mannlige ar-
beidere i tidsperioden 1973 til 1986. Det er ikke
justert for skiftarbeid slik at lønnsnivåene for
kvinner i forhold til menn med noe høyere skift-
andel vil være noe undervurdert. Da de sum-
mariske fortjenestene ikke er særlig sammen-
lignbare mellom og innen bransjer er tallene
best egnet til å beskrive utviklingstendenser.

Kvinneandelen i N.A.F.-statistikken har økt
kontinuerlig de siste 13 år. Imidlertid er det
forskjeller mellom næringer, og enkelte nær-
inger har også en nedgang i kvinneandelen.
Mens andelen kvinner fra 1973 og i begynnel-
sen av 1980-årene viste en sterkere stigning i
bransjer som fra før hadde en høy kvinnean-
del viser kvinneandelen nå en tilbakegang i
mange av disse bransjene fra 1983 til 1986 med
en økning i bransjer hvor kvinneandelen fra
før var liten. Kvinneandelen viser en spesiell
sterk økning i elektronisk industri, hvor det
også har vært en betydelig vekst i antall arbei-
dede timer.

I industrien har det vært en kontinuerlig
bedring av kvinners relative timefortjeneste i
forhold til menns, fra 78,9 prosent i 1973 til vel
88 prosent i 1983 til 1986. De siste 2 årene har
det ikke vært særlig økning i timefortjeneste-
ne for kvinner i forhold til menn. For mange
bransjer har det også vært tilbakegang i fortje-
nester for kvinner i forhold til menn. Dette kan
skyldes struktureffekter som følge av den rela-
tivt sterkere økning i kvinnelig sysselsetting.

Tabell 2k. Gjennomsnittlig timefortjeneste (eksklusive overtidstillegg, skifttillegg o.l.) for voksne
kvinnelige arbeidere i prosent av tilsvarende timefortjeneste for menn i tidsrommet
1973 til 1986.

Kvinneandel i %			Bransje	1973	1983	1984	1985	1986
73	83	86						
15	16	18	Industri i alt	78,9	87,8	88,2	88,1	88,3
30	33	35	Nærings- og nytelsesmiddelindustri	82,6	88,8	89,1	88,7	88,9
63	69	66	Hermetikkfabrikker	86,2	93,2	93,6	94,5	96,2
63	61	59	Sjokolade- og sukkervareindustri	83,4	91,9	92,7	93,2	92,2
64	67	67	Tekstil og bekledning	84,9	93,5	92,9	91,9	91,2
55	58	60	Tekstilfabrikker	85,1	92,7	92,2	91,6	91,5
82	87	83	Konfeksjonsfabrikker	83,9	92,4	91,0	87,1	86,2
3	7	10	Treindustri	91,1	94,5	97,1	97,7	96,3
10	12	12	Treforedling og papirvarer	87,1	94,2	94,0	93,9	93,5
17	17	18	Grafisk industri	81,1	85,3	85,1	85,1	83,7
20	21	22	Kjemisk industri i alt	82,1	92,5	92,7	92,9	93,1
11	11	10	Mineralbearbeidende industri	74,3	87,8	87,8	88,0	87,6
35	53	66	Elektronisk industri	88,4	94,2	96,4	95,2	94,1
6	9	11	Jern- og metallindustri	85,5	92,4	93,4	93,6	93,1
2	4	5	Landtransport	85,7	90,4	91,0	90,2	91,1

KAPITTEL 3

Inntektene i jordbruk og fiske

1. INNTEKTSUTVIKLINGEN I JORDBRUKET

Det ble brudd i forhandlingene mellom jordbruksorganisasjonene og staten om ny jordbruksavtale den 6. juni 1986 og regjeringen la fram for Stortinget forslag om inntektsrammen, retningslinjer for den interne fordeling i jordbruket og andre prinsippsspørsmål i St.prp. nr. 111 for 1985-86. Stortinget behandlet proposisjonen 19. juni 1986. Inntektsrammen ble fastsatt til 1 400 mill. kroner. Dessuten skulle det omdisponeres 190 mill. kroner, slik at det ble en sum til fordeling på 1 590 mill. kroner. Engrosprisene på kraftfôr ble økt med 9 øre pr. kilo. Dette er en ekstra kostnadsøkning, som ble kompensert med ca. 119 mill. kroner. Som i de senere år ble oppgjøret fordelt med 58 prosent på prisøkninger og 42 prosent over statsbudsjettet.

Da jordbruksorganisasjonene gjorde vedtak om ikke å delta i fordelingsforhandlingene, fastsatte regjeringen oppgjøret ved kongelig resolusjon 11. juli 1986. Den konkrete fordelingen ble behandlet i St.prp. nr. 13 for 1986-87. Oppgjøret ble behandlet i Stortinget 11. desember 1986.

Den beregnede inntektsveksten i jordbruket avhenger noe av hvilke inntektsbegrep og kilder som legges til grunn. Utvalget har vanligvis gjengitt tall for 3 ulike inntektsbegreper

- driftsresultat pr. årsverk i jordbruket
- vederlag til arbeid og egenkapital pr. årsverk etter normaliserte totalregnskap
- beregnet arbeidsinntekt på modellbruk

Kildene for disse tall er Statistisk Sentralbyrås nasjonalregnskap og totalregnskapet og modellbruksmateriale som Budsjettneimnda for jordbruket utarbeider. Modellbrukene er utviklet til bruk i forhandlingssammenheng. Til forhandlingene i 1986 ble det utført beregninger for 32 ulike modellbruk.

Disse begrepene belyser ulike sider ved inntektsforholdene i næringen, og tallene vil derfor kunne være forskjellige selv om de gjelder samme år.

Tallene som gis i utvalgets rapporter vil til dels være baserte på et foreløpig grunnlagsmateriale, og de vil bli reviderte etter hvert som nytt materiale foreligger. Dette er særlig utpreget ved tall for driftsresultatet, som er basert på nasjonalregnskapstall.

Det første sett av nasjonalregnskapstall som legges fram like etter årsskiftet, bygger på usikre anslag. Usikkerheten er så stor at detaljerte tall over driftsresultatet etter næring ikke publiseres så kort tid etter årets slutt. Utvalget kan derfor ikke legge fram tall i denne rapporten om driftsresultat for jordbruket i 1986. Tall fra Statistisk Sentralbyrå vil imidlertid foreligge om kort tid.

For 1984-85 viser tall fra nasjonalregnskapet at driftsresultatet økte med 3 prosent. Økningen fra 1983 til 1984 var på nær 13 prosent. Utviklingen fra år til år må bl.a. ses på bakgrunn av variasjoner i avlingene.

For normaliserte totalregnskap, som forutsetter normal produksjonsutvikling, foreligger det foreløpige regnskapstall fra Budsjettneimnda for jordbruket fram til 1985. Etter disse regnskapene økte vederlag til arbeid og egenkapital pr. årsverk med ca. 10 3/4 prosent fra 1984 til 1985. Beregnet arbeidsinntekt pr. årsverk (der beregnet vederlag til all kapital er trukket fra) økte med 9 1/4 prosent.

Ved jordbruksforhandlingene forutsettes det at de økonomiske konsekvensene av en produksjon utover produksjonsmålets ramme skal ordinært bæres av jordbruket selv. Som gjennomsnitt på de 32 modellbrukene er overproduksjonen beregnet å redusere inntekten med ca. 2 450 kroner pr. årsverk for 1985 og med vel 1 000 kroner pr. årsverk for 1986.

Dersom markedet hadde vært i balanse hvert år, ville beregnet arbeidsinntekt på modellbrukene ha økt med knapt 7 1/2 prosent fra 1984 til 1985 og med ca. 6 1/4 prosent fra 1985 til 1986. Ved faktisk marked er veksten beregnet til 13 prosent fra 1984 til 1985 og med 7 3/4 prosent fra 1985 til 1986.

Utvalget vil vurdere en omlegging av dette avsnittet med sikte på en bedre belysning av inntektsforholdene i jordbruket.

2. INNTEKTER I FISKE

I tabell 3a gis tall for gjennomsnittlig lønns- evne¹⁾ og arbeidsgodtgjørelse²⁾ pr. årsverk for helårsdrevne fiskefartøyer.

Tallmaterialet for årene 1982-85 er basert på de årlige lønnsomhetsundersøkelser som

Tabell 3a. *Inntekter i fiskerinæringen 1982-86. Helårsdrevne fartøyer på 8-12,9 meter (småbåt) og 13 meter og over (storbåt). Kroner.*

		Storbåt			Småbåt	Helårsdrevne i alt
		Sild ¹⁾	Torsk ²⁾	I alt		
1982	Lønnsevne pr. årsverk	57 900	107 600	97 300	52 600	87 800
	Arbeidsgodtgjørelse pr. årsverk	139 600	132 300	133 600	64 800	119 000
1983	Lønnsevne pr. årsverk	107 300	107 900	109 500	37 000	88 100
	Arbeidsgodtgjørelse pr. årsverk	177 500	143 900	152 500	65 600	126 500
1984	Lønnsevne pr. årsverk	85 200	103 500	101 400	43 100	87 700
	Arbeidsgodtgjørelse pr. årsverk	173 500	148 100	155 500	67 800	135 300
1985	Lønnsevne pr. årsverk	40 200	124 900	103 700	52 200	92 500
	Arbeidsgodtgjørelse pr. årsverk	171 700	170 000	169 900	81 300	150 400
1986	Lønnsevne pr. årsverk	—	—	—	—	—
	Arbeidsgodtgjørelse pr. årsverk	—	—	175 000	—	—

¹⁾ Fiske med not og trål etter sild, makrell, lodde, brisling, øyepål, tobis, kolmule og plartorsk.

²⁾ Kyst- og bankfiske etter torskeartet fisk, reker, line- og garnfiske på fjerne farvann, trålere og fabrikkskip.

Merknad:

«I alt gruppen» omfatter noen flere fartøygrupper enn de som går inn under torske- og sildefiskeriene.

Lønnsevne pr. årsverk beregnes ved at fremmedkapitalandelen avskrives på grunnlag av historisk kostnad, og egenkapitalandelen på grunnlag av gjenanskaffelsesprinsippet. Egenkapitalen godtgjøres etter en realrente. (Differansen mellom avkastningen på statsobligasjoner 1961, serie II og veksten i konsumprisindeksen). Produktavgiften blir regnet som kostnad.

Arbeidsgodtgjørelse pr. årsverk omfatter foruten mannskapslotter også eventuelle hyrer, ekstralotter eller proviant betalt av båtens/rederiets andel av delingsfangst. På en del fartøygrupper, f.eks. trålere og banklinebåter blir det på grunn av arbeidets art benyttet utskiftingsmannskaper, slik at det står mer enn én fisker bak ett årsverk. Inntekt pr. fisker vil i slike tilfelle ligge lavere enn arbeidsgodtgjørelsen pr. årsverk.

For årene 1982-85 er utbetaling av minstelott fra Garantikassen inkludert i arbeidsgodtgjørelsen. I 1985 utgjorde dette gjennomsnittlig kr. 2 500 pr. årsverk for storbåt og 12 800 kroner pr. årsverk for småbåt.

Kilde: 1982-85: Budsjettnemnda for fiskerinæringen.
For 1986: Anslag.

Budsjettnemnda for fiskerinæringen utfører. Nemndas undersøkelser bygger på innhentede regnskapsoppgaver for vanlig godt drevne og vel utstyrte fartøyer, som brukes til fiske året rundt. Dette er i henhold til normer fastlagt i Hovedavtalen for fiskerinæringen som gir grunnlaget for forhandlingene om støttetiltak for næringen.

Det er således ikke et representativt utvalg for hele fiskeflåten som er grunnlaget for tallene i tabellen. Det beregnede inntektsnivået kan derfor ikke oppfattes som gjennomsnittstall for hele næringen.

Gjennomsnittlig driftstid i året for Budsjettnemndfartøyene på 13 m og over er 38-39 uker og på fartøyer på 8-12,9 m 24-25 uker. En arbeidsgruppe har på grunnlag av materiale fra noen år tilbake beregnet at det ligger et for-

holdsvis stort antall timer bak et årsverk på en del fartøygrupper på 13 m og over. Reguleringer kan ha medført at antall timer for enkelte fartøygrupper har gått en del ned.

Tabellen viser at fra 1982 til 1983 var det uendret nivå på lønnsevnen for storbåt i torskefiskeriene, mens den gikk sterkt opp for storbåt i sildefiskeriene. I 1984 var det nedgang i lønnsevnen for storbåt i begge fiskerier. I 1985 ble lønnsevnen om lag halvert i sildefiskeriene, mens den gikk noe opp i torskefiskeriene. For småbåt var det nedgang i lønnsevnen i 1983, men en viss oppgang både i 1984 og 1985 i forhold til året før.

Når det gjelder arbeidsgodtgjørelsen pr. årsverk, er den langt mer stabil enn lønnsevnen, særlig for de større fartøyene. Fra 1982 til 1985 har det hvert år vært øking i arbeidsgodtgjørelsen pr. årsverk for storbåt i torskefiskeriene. I sildefiskeriene var det en liten nedgang både i 1984 og 1985. Gjennomgående er arbeidsgodtgjørelsen pr. årsverk betydelig lavere for småbåt enn for storbåtflåten. For småbåt har det vært en økning i arbeidsgodtgjørelsen i al-

¹⁾ Lønnsevnen er en beregnet størrelse og viser hvor mye rederiet/båten kan utbetale mannskapet dersom alle beregnede kostnader ved driften utenom arbeidskostnader er dekket.

²⁾ Arbeidsgodtgjørelsen gir uttrykk for faktisk utbetaling til mannskapet.

le år i perioden 1982-85. Økingen i 1983 og 1984 skyldtes hovedsakelig økte minstelottutbetalinger.

Anslaget for arbeidsgodtgjørelsen for storbåt i 1986 bygger på foreløpige oppgaver for fangst og priser, samt prognoser for utviklingen i kostnader m.v. Dette anslaget er beheftet med stor grad av usikkerhet og må forventes å bli revidert senere. P.g.a. usikkerheten er det ikke gjort anslag for lønnsevnene verken for storbåt eller småbåt eller arbeidsgodtgjørelsen for småbåter.

I 1986 var det ifølge anslaget øking i arbeidsgodtgjørelsen for storbåt sett under ett.

Det framgår av det materiale Budsjettnemnda legger fram, at det er forholdsvis store inntektsforskjeller innen næringen. Dette gjelder både mellom distrikter, fartøygrupper og driftsformer. Inntektsforskjellene er imidlertid ikke stabile. Forholdene kan skifte slik at fartøygrupper som tjener godt ett år kan ligge lavt neste år. Slike svingninger skyldes i vesentlig grad varierende ressursgrunnlag og markedsforhold.

Beregningsutvalget understreker at det ikke har tatt standpunkt til hvordan tallene som er gjengitt i dette avsnitt, samsvarer med de faktiske inntektsforhold i næringen.

KAPITTEL 4

Prisutvikling og prispolitikk

1. UTVIKLINGEN I PRISINDEKSENE

I løpet av de siste år har prisstigningen avtatt internasjonalt. Dette var også tilfelle for Norge fram til våren 1985. Til eksempel var stigningstakten i 1985 omtrent på det halve av stigningstakten i begynnelsen av 1980-åra. Men i hele perioden har prisstigningen hos oss vært høyere enn hos våre handelspartnere, og forskjellen har vært tiltakende fra våren 1985.

Den gjennomsnittlige prisstigning i Norge fra 1984 til 1985 var 5,7 prosent og 7,2 prosent fra 1985 til 1986. Gjennom 1986 og hittil i 1987 har prisstigningstakten tiltatt. Konsumprisindeksen lå i februar i år 10,0 prosent høyere enn tilsvarende måned i fjor. Se for øvrig tabell 4a. Økningen utover i 1986 hang bl.a. sammen med devaluering og avgiftsøkninger våren 1986.

Tabell 4a. Konsumprisindeksen.

	Indekstall				Endring fra samme måned året før %		
	1984	1985	1986	1987	1985	1986	1987
Januar	157,3	166,3	176,2	192,9	5,7	6,0	9,5
Februar	158,1	166,8	176,9	194,6	5,5	6,1	10,0
Mars	159,9	168,7	178,0		5,5	5,5	
April	160,6	169,4	179,2		5,4	5,8	
Mai	160,8	169,9	179,4		5,6	5,6	
Juni	161,6	171,1	182,5		5,9	6,7	
Juli	162,3	171,7	184,4		5,8	7,4	
August	162,1	171,2	185,1		5,6	8,1	
September	163,4	172,9	187,8		5,8	8,6	
Oktober	164,1	173,3	188,5		5,6	8,8	
November	164,4	173,9	189,0		5,8	8,7	
Desember	165,1	174,4	189,9		5,6	8,9	
Årsgjennomsnitt	161,6	170,8	183,1		5,7	7,2	

Tabell 4b. Konsumprisindeksen i en del OECD-land. Prosentvis endring.

	Årlig gj.snitt 1970-80	Endring fra året før			
		1984	1985	1986	jan. 1986- jan. 1987
Norge	8,4	6,2	5,7	7,2	9,5
USA	7,8	4,3	3,5	2,0	1,4
Japan	9,0	2,2	2,1	0,8	+ 1,5
Vest-Tyskland	5,1	2,4	2,2	+ 0,2	+ 0,8
Frankrike	9,7	7,3	5,8	2,7	3,0
Storbritannia	13,7	5,0	6,1	3,4	3,9
Italia	13,8	10,8	9,3	6,4	4,4
Sverige	9,2	8,0	7,4	4,3	3,5
Danmark	9,8	6,3	4,7	3,6	4,8
Finland	11,2	7,1	5,9	3,6	3,6
OECD-land (gj.snitt)	9,0	5,3	4,6	2,8	2,1
Europeiske OECD-land (gj.snitt)	10,4	7,6	6,7	4,2	3,8

Kilde: OECD.

Prisstigningen i Norge fra 1984 til 1985 var ca. 1 prosentpoeng høyere enn tilsvarende tall for OECD-området. Prisstigningstakten har inntil sommeren 1986 vært tildels sterkt fallende i OECD-området og senere holdt seg relativt stabil. Differansen mellom prisstigningen i Norge og OECD-landene målt ved konsumpris-

indeksen har derfor økt vesentlig det siste året. I perioden januar 1986 til januar 1987 økte prisene i OECD-området med 2,1 prosent i gjennomsnitt, mens stigningen i samme periode i Norge var 9,5 prosent. For europeiske OECD-land var prisstigningen i samme periode bereknet til 3,8 prosent.

Tabell 4c viser prisstigningen de siste to år for varer og tjenestegrupper.

Tabell 4c. *Konsumprisindeksen. 1979 = 100. Prosentvis stigning i delindeksen (A). Bidrag fra de enkelte delindekser til totalindeksen (B).*

Endringer fra året før	A		B	
	1985 prosent	1986 prosent	1985 prosent-enhet	1986 prosent-enhet
Matvarer	6,6	9,0	1,3	1,7
Drikkevarer og tobakk	4,0	9,2	0,3	0,4
Klær og skotøy	7,5	8,9	0,6	0,7
Bolig, lys og brensel	5,9	5,0	1,1	1,0
Møbler og husholdningsartikler	5,3	7,2	0,5	0,6
Helsepleie	6,4	7,2	0,1	0,1
Reiser og transport	3,7	6,0	0,8	1,3
Fritidssysler og utdanning	6,1	7,1	0,7	0,7
Andre varer og tjenester	5,7	8,2	0,4	0,7
Total	5,7	7,2	5,7	7,2

Merknad: Tabell 4c er beregnet på grunnlag av oppgitt indekstall uten desimal.

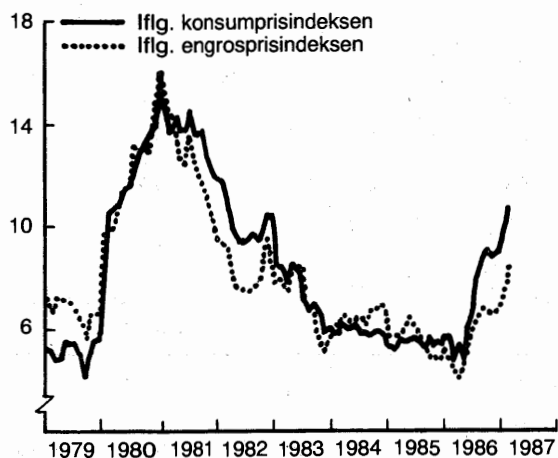
Tabell 4d. *Konsumprisindeksen. Varer og tjenester etter leveringssektor. 1979 = 100.*

	Vekt %	Endring i prosent		
		Feb. 84– feb. 85	Feb. 85– feb. 86	Feb. 86– feb. 87
Totalt	1 003,8	5,5	6,1	10,0
1. Jordbruksvarer	110,8	5,4	8,3	11,5
1.1 Mindre bearbejdet	66,6	4,3	9,0	11,5
1.2 Mer bearbejdet	44,2	6,9	7,4	10,9
2. Fiskevarer	12,9	4,1	8,8	14,3
3. Andre norskproduserte konsumvarer	388,7	5,8	4,4	8,8
3.1 Lite påvirket av verdensmarkedets priser	118,3	8,4	7,0	9,6
3.2 Påvirket av verdensmarkedet pga. stort importinnhold eller råstoffpris bestemt på verdensmarkeder	101,0	2,4	+ 1,4	5,4
3.3 Påvirket av verdensmarkedet pga. konkurranse fra utlandet	119,4	6,2	7,0	10,8
4. Importerte konsumvarer	227,8	5,2	7,3	13,0
4.1 Uten norsk konkurranse	132,0	5,7	6,3	16,1
4.2 Med norsk konkurranse	95,8	4,3	8,5	9,0
5. Husleie	116,3	6,8	4,4	5,4
6. Andre varer og tjenester	197,3	4,9	6,7	10,7
6.1 Med arbeidslønn som dominerende priskomponent ..	53,2	8,0	6,9	10,3
6.2 Også med andre viktige priskomponenter	144,1	3,4	6,7	10,8

Som det framgår av tabell 4d var prisstigningen i perioden feb. 86–feb. 87 vesentlig sterkere enn tilsvarende periode året før. Ser en nærmere på underpostene er det variasjoner og det er enkelte underposter som har bidratt vesentlig til denne sterkere stigningen. «Importerte konsumvarer» har steget meget sterkt i perioden, og spesielt gruppen uten norsk konkurranse. Det er prisstigningen på biler som har stått for en vesentlig del av prisstigningen i denne gruppen. Devalueringen av den norske krona i vår har naturlig nok betydd mye for prisene på importvarer. På biler har det dessuten vært en relativ oppgang i valutakursene for de viktigste leverandørlandene Japan og Vest-Tyskland. En ser den samme virkningen under varegruppen «reiser og transport».

Jordbruksvarer og fiskevarer har steget sterkere enn gjennomsnittlig prisstigning, og vesentlig sterkere enn tilsvarende periode i fjor. For gruppen «andre varer og tjenester» var også stigningen vesentlig høyere enn i fjor. Gruppen «andre norskproduserte konsumvarer» totalt har steget vesentlig mindre enn gjennomsnittlig prisstigning. Dette skyldes den lave prisstigningen i undergruppene: 3.2 «Norskproduserte konsumvarer påvirket av verdensmarkedet» der oljeprisene har gjort det store utslaget. Post 5. «Husleie», viste moderat stigning, det samme gjelder varegruppen bolig, lys og brensel.

Figur 4.1 *Prisstigning for konsumvarer¹⁾*
Prosent endring fra ett år tidligere.

¹⁾ Konsumprisindeksen for varer omsatt gjennom detaljhandelen og engrosprisindeksen for varer levert til konsum.

Fig. 4.1 ovenfor viser en sammenstilling av konsumprisindeksens delindeks for varer omsatt gjennom detaljhandelen og engrosprisindeks for varer levert til konsum.

Begge delindeksene viste relativt ensartet og fallende stigningstakt gjennom 1983 og helt fram til sommeren 1986. Etter devalueringen og avgiftsøkningene på forsommeren 1986 har det vært en kraftig økning i begge indeksene. Økningen var klart sterkere for konsumprisindeksene.

Beregningsutvalget påpekte dette også i høstrapporten, og antydte at en mulig årsak kunne være økte avanser. Utvalget foretok ingen nærmere analyse, men uttalte at dersom denne tendensen fortsatte ville en se nærmere på dette i vårrapporten.

Utvalget har diskutert i hvilken grad den utvikling som en har sett siste halvår, kan være en pekepinn om at avansene har økt. Med avanse mener utvalget i denne sammenheng bruttoavansesatser i omsetningsleddene. Spørsmålet er vanskelig å besvare, spesielt siden det ikke er foretatt undersøkelser som spesielt tar sikte på å registrere utviklingen i avansesatsene. Utvalget har tidligere vært opptatt av i hvilken grad sammenlikninger av utviklingen i ulike indekser kan benyttes for å si noe om avanseutviklingen. I forbindelse med foreløpig rapport for inntektsoppgjørene 1983, NOU 1983: 1, ble det foretatt en relativt omfattende sammenlikning av ulike prisindekser, herunder konsumprisindeks, importprisindeks, produsentprisindeks og engrosprisindeks. Den foreliggende sammenlikning av de to indeksene gir ikke uten videre sikre holdpunkter for å trekke konklusjoner. Dette skyldes bl.a. at:

- De to indeksene har en varegruppeinndeling med forskjellig vektfordeling.
- De to indeksene har tildels forskjellige representantvarer.
- Avgiftsendringer i varehandelen.

Utvalget har imidlertid i samarbeid med Byrået fått oppdatert materiale fra 1983, og det er også foretatt visse analyser.

(Kommer som vedlegg i den trykte utgaven av denne rapporten.)

Konklusjonen synes å være at det fant sted en viss øking i bruttoavansene i 1986, men at det er uklart i hvilken grad økningen ble motsvart av økte kostnader i varehandelen eller om også driftsmarginene (driftsresultatet pr. produsert enhet) økte sterkere enn prisveksten.

2. PRISUTSIKTENE FOR 1987

Det knytter seg betydelig usikkerhet til prisutviklingen gjennom resten av 1987, og dermed også i noen grad til størrelsen på den gjennomsnittlige konsumprisveksten fra 1986

til 1987. Uvissheten om prisutviklingen gjennom resten av året er større enn hva den pleier å være på dette tidspunkt. Dette skyldes i første rekke:

- at en ikke sikkert vet i hvilken grad prisvirkningene av devalueringen i mai 1986 og av endringene i de relative valutakursene gjennom 1986, nå er uttømt. En vet heller ikke i hvilken grad prisvirkningene av oljeprisfallet gjennom 1986 er uttømt,
- at det er vanskelig å anslå virkningene av lønnsveksten gjennom 1987 og særlig prisvirkningene av arbeidstidsforkortelsen som ble gjennomført 1. januar 1987,
- at det knytter seg stor usikkerhet til prisutviklingen internasjonalt, herunder til oljeprisutviklingen.

Prisnivået vil også kunne påvirkes av et endret etterspørselsnivå innenlands. De siste årene har blant annet veksten i det private konsum vært sterk. Dette har trolig gjort det lettere å ta ut økte priser i markedene. Om veksten i det private konsum stanser, som forutsatt i Regjeringens økonomiske opplegg for 1987, vil situasjonen endre seg. Dette vil kunne tvinge fram en endret tilpasning i de ulike markedene og bidra til å dempe prisstigningen.

Beregningsutvalget har på tross av den betydelige usikkerheten utarbeidet anslag for konsumprisveksten fra 1986 til 1987. Disse er gjengitt i tabell 4e. Anslagene er *betingete*, ettersom de er avledet av bestemte forutsetninger om kostnadsutviklingen på ulike områder. Det er beregningsmessig forutsatt at årslønnsveksten fra 1986 til 1987 blir på 6,5 prosent for alle grupper.

Tabell 4e. *Dekomponering av konsumprisveksten fra 1984 til 1985 og fra 1985 til 1986 samt av anslaget på prisveksten fra 1986 til 1987. Prosentenheter²*.

Bidrag fra endrete	Den gjennomsnittlige prisveksten fra et år til det neste		
	1984-1985	1985-1986	Anslag for prisstigningen fra 1986 til 1987, forutsatt en årslønnsvekst på 6,5 pst.
Internasjonalt bestemte priser	1,9	0,9	2,1/2,4 ⁴)
- priser på importerte varer ¹)	1,7	1,8	1,9/2,1 ⁴)
- priser på varer produsert i Norge ¹)	0,1	0,3	0,2/0,3 ⁴)
- priser på oljeprodukter	0,1	+ 1,2	0,0
Offentlige regulerte priser	1,8	1,8	2,2
- jordbrukspriser	0,7	0,7	0,6
- priser på off. forretningsdrift	0,1	0,1	0,2
- elektrisitetspriser	0,3	0,2	0,3
- husleie	0,5	0,6	0,8
- øvrige offentlig regulerte priser	0,2	0,2	0,3
Kostnadsbestemte priser	1,8	3,5	2,8
- lønninger	1,6	2,1	2,1
- driftsmarginer	0,3	1,4	0,9
- produktivitet	+ 0,1	0,0	+ 0,2
Avgifter og subsidier	0,2	1,0	0,9
- avgifter ³)	0,1	0,8	0,7
- subsidier	0,1	0,2	0,2
Konsumprisindeksen	5,7	7,2	8,0/8,3

¹) Eksklusive virkningen av endrete priser på ulike oljeprodukter.

²) Forandringer på en tiendel er ikke utsagnskraftige.

³) Inklusive prisvirkningene av avgiftsøkningene på ulike oljeprodukter.

⁴) To alternative forløp basert på ulike antakelser om importprisveksten fra 1986 til 1987, jfr. teksten i kap. 4.3.

Anslagene er beregnet med utgangspunkt i planleggingsmodellen MODIS. En del priser anslås her direkte utenfor modellen. Dette gjelder utenlandspriser og hjemmepriser som i hovedsak antas bestemt av konkurranse fra utlandet samt offentlige regulerte priser. Øvrige priser beregnes i modellen fra kostnadssi-

den på grunnlag av forutsetninger om hvorledes lønninger, produktivitet og driftsresultat pr. produsert enhet vil utvikle seg.

MODIS er en årsmoell, som bygger på den regnskapsmessige sammenheng at kostnader pr. produsert enhet pluss driftsmarginer gir prisen. En slik modell kan bare i begrenset

grad utnytte informasjon om prisutviklingen gjennom året og overheng. En kan i noen grad likevel ta hensyn til slike opplysninger når en fastlegger de eksogene forutsetningene.

Både anslaget på den totale konsumprisstigningen og anslaget på de ulike faktorenes bidrag til denne følger av de forutsetninger utvalget har lagt til grunn ved beregningene.

Utviklingen i en del av de størrelsene som inngår i beregningene kan anslås på forholdsvis sikkert grunnlag, mens andre er mer usikre.

Det har tradisjonelt vært vanskelig å forutsi importprisutviklingen. Fra 1985 til 1986 endret den gjennomsnittlige importprisen for tradisjonelle varer inklusive olje mv. seg lite på tross av devalueringen som ble gjennomført i mai 1986. Prisutviklingen var imidlertid svært forskjellig på de ulike varene. Prisen på brenselstoffer og en del råvarer falt sterkt, mens prisen på flere viktige ferdigvarer steg kraftig. Dette er varer som har stor betydning for utviklingen i konsumprisindeksen. Noe av prisstigningen på ferdigvarene skyldes trolig devalueringen. Endringer i de relative valutakursene kan også ha hatt betydning.

Uvissheten er også stor angående importprisutviklingen gjennom 1987. I tabell 4e har en derfor skissert to mulige utfall. I det ene alternativet, som gir det laveste bidraget fra økte importpriser til konsumprisveksten, har en tatt utgangspunkt i de registrerte importprisene ved slutten av 1986. Videre har en forutsatt at prisen på importvarene jevnt over stiger med en takt som svarer til 5 prosent årlig rate gjennom 1987. Den gjennomsnittlige importprisveksten fra 1986 til 1987 er i dette alternativet på om lag 5 3/4 prosent.

I det andre alternativet har en videreført de tendensene en har observert gjennom 1986 med hensyn til den relative importprisutviklingen. Med det samme utgangspunkt som i alternativet over forutsettes prisen på ferdigvarene her jevnt over å stige med en takt som svarer til 10 prosent årlig rate, mens prisen på de fleste råvarer og halvfabrikata forutsettes å stige med en takt lik 4 prosent. En får her et større prisbidrag fra økte importpriser enn i det første alternativet. Dette skyldes dels at den gjennomsnittlige prisstigningen her blir noe høyere og dels at prisveksten er forutsatt å bli relativt sett sterkest på de varene som har størst betydning for utviklingen av konsumprisene. Den gjennomsnittlige importprisveksten fra 1986 til 1987 er i dette alternativet på om lag 8 prosent for ferdigvarer, på 5 prosent for råvarer og halvfabrikata og på 6 1/2 prosent for alle varer sett under ett.

Oljeprisene er også en usikker størrelse. Anslaget i tabell 4e bygger på forutsetningen om en gjennomsnittlig oljepris i 1987 på i størrelsesorden 16–17 dollar pr. fat kombinert med en

gjennomsnittlig dollarkurs på 7,00 kr. Dette vil gi en mindre vekst i de gjennomsnittlige råoljeprisene målt i norske kroner fra 1986 til 1987. Med utgangspunkt i denne forutsetningen kan en således ikke regne med noe negativt direkte prisbidrag fra reduserte oljepriser i 1987. De indirekte virkningene av oljeprisfallet i 1986 er imidlertid neppe uttømt, og er søkt innarbeidet i anslagene for de øvrige prisbestemmende faktorer.

Av de offentlig regulerte prisene er prisutviklingen på jordbruksvarer og veksten i husleiene særlig usikre størrelser. Bidraget fra økte jordbrukspriser vil i sterk grad være avhengig av den avtalte rammen for jordbruksoppjøret, av prisandelen og av i hvilken grad de avtalte jordbrukspriser slår ut i de prisene konsumentene må betale.

Husleiene veier tungt i konsumprisindeksen og er som nevnt en meget usikker enkeltpost. Hoveddelen av økningene i løpet av et år blir imidlertid som regel registrert alt i konsumprisindeksen for mars. Når denne foreligger vil en derfor bedre kunne vurdere anslaget i tabell 4e. Dette anslaget bygger på en forutsetning om en vekst i husleiene fra 1986 til 1987 på om lag 7 prosent. Det er en noe sterkere vekst enn ifjor.

De øvrige offentlige regulerte prisene er stort sett kjente priser. De blir i hovedsak økt pr. 1. januar og bidraget til prisveksten fra disse kan nå anslås med forholdsvis høy grad av sikkerhet.

Anslaget på den gjennomsnittlige prisstigningen fra 1986 til 1987 i tabell 4e må som nevnt oppfattes som et betinget anslag. Det er blant annet beregnet med utgangspunkt i en forutsetning om at årslønnsveksten fra 1986 til 1987 i gjennomsnitt blir på 6,5 prosent i alle sektorer. En har forutsatt at det legges til grunn en tilsvarende utvikling i driftsresultatene pr. prouert enhet i produksjoner med kostnadsbestemte priser.

Erfaringsmessig har det vært vanskelig å gi gode anslag for utviklingen i driftsmarginene. Fra 1984 til 1985 var veksten i driftsmarginene betydelig svakere enn lønnsveksten, mens det er lagt til grunn at det motsatte var tilfelle fra 1985 til 1986. Det knytter seg stor usikkerhet til størrelsen på endringene fra 1986 til 1987. Den avdempningen av det generelle etterspørselspresset som er ventet i løpet av året kan påvirke utviklingen av driftsmarginene sterkt.

I praksis kan lønnsveksten både bli høyere og lavere enn 6,5 prosent i enkelte sektorer. Dette vil kunne påvirke prisstigningstakten.

Utslaget vil være avhengig av:

- størrelsen på avviket fra det forutsatte gjennomsnittet på 6,5 prosent,

- antallet og den næringsvise fordelingen av lønnstakere med en avvikende lønnsvekst.

Det er således vanskelig nøyaktig å angi virkningen på prisene av en gjennomsnittlig lønnsvekst som avviker fra den forutsatte lønnsveksten på 6,5 prosent uten at det er spesifisert hvorledes avviket er framkommet. Den isolerte virkningen av 1 prosentenhet høyere/lavere lønnsvekst for alle lønnstakere, forutsatt at den overveltes i prisene, kan imidlertid anslås til 0,2–0,3 prosentenheter høyere/lavere konsumprisstigning. Utslaget det første året vil bli noe lavere. Om en forutsetter at lønnsveksten også slår ut i jordbrukspriser, offentlig fastsatte priser og avanser blir totalvirkningen gjerne anslått til om lag 0,5 prosentenheter.

På grunn av arbeidstidsforkortelsen fra 1. januar 1987 øker produksjonskostnadene i 1987 ut over det som følger av forutsetningen om 6,5 prosent årslønnsvekst. Virkningen av arbeidstidsnedsettelsen på prisene er anslått med utgangspunkt i forutsetninger om omfanget av den gjennomsnittlige arbeidstidsforkortelsen i ulike bransjer. I flere bransjer er utslagene betydelige.

Noe av dette vil imidlertid kunne bli motvirket gjennom en ekstraordinær vekst i produktiviteten. Dette er bakgrunnen for forutsetningen om et sterkere bidrag til å dempe prisstigningen fra produktivitetsveksten i 1987 enn i de senere årene.

Den samlede virkningen av arbeidstidsforkortelsen på prisstigningen fra 1986 til 1987 kan på grunnlag av de forutsetningene som er lagt til grunn ved beregningene i tabell 4e anslås til om lag 0,4–0,6 prosent. Disse beregningene er særlig usikre.

Bidraget fra økte avgifter og reduserte subsidier er beregnet ut fra det skatte- og avgiftsopplegget som er vedtatt for 1987. En har forutsatt at det ikke foretas endringer av de vedtatte satsene gjennom 1987. Det beregnede prisbidraget fra skatte- og avgiftsendringene er relativt stort. Det skyldes dels at en her har et overheng fra 1986, ettersom det ble gjennomført en rekke satsendringer i løpet av fjoråret.

Ut fra forutsetningene som er omtalt over blir den gjennomsnittlige prisstigningen fra 1986 til 1987 beregnet til om lag 8 prosent, jfr. tabell 4e.

Beregninger utført på kvartalsmodellen KVARTS har gitt en gjennomsnittlig konsumprisstigning fra 1986 til 1987 av om lag samme størrelsesorden som i tabell 4e, i de tilfellene hvor tilsvarende forutsetninger om lønnsutviklingen er blitt lagt til grunn. Kvartalsmodellen viser at en kan oppnå et slikt resultat under de gitte forutsetningene, selv om prisstigningen målt i forhold til samme periode ifjor,

holder seg på over 9 prosent både i 1. og 2. kvartal i 1987. Dette skyldes at prisstigningstakten ifølge modellresultatene faller i siste halvår, og kommer ned mot 6–6 1/2 prosent i 4. kvartal av 1987.

Ved inngangen til hvert år lager Prisdirektoratet tradisjonelt prisprognoser som går fram til mai. Disse prognosene er basert på opplysninger om endringer i offentlig fastsatte priser, avgifter og subsidier, men først og fremst på opplysninger fra næringslivet om planlagte prisendringer i perioden.

Opplysningene fra de næringsdrivende blir i hovedsak innhentet i desember måned. Anslagene gjenspeiler derfor i hovedsak de forventningene næringslivet hadde om pris- og etterspørselsutviklingen på det tidspunktet.

Den opprinnelige prognosen for de første månedene i 1987 varslet en meget høy prisstigningstakt fram til mai. For januar og februar regnet en med en prisstigningstakt som lå høyere enn den som faktisk ble realisert.

I lys av denne utviklingen har Prisdirektoratet nedjustert anslaget på prisveksten fram til mai. Prognosen innebærer imidlertid fortsatt en sterk prisvekst. Hvis prognosen slår til, indikerer dette at den gjennomsnittlige prisstigningen fra 1986 til 1987 kan bli sterkere enn 8 prosent.

Det er uvisst om avviket mellom Prisdirektoratets prognose og den faktiske utviklingen skyldes at de varslete prisøkningene er utsatt i tid, eller om det skyldes at den økonomiske situasjonen har endret seg på en slik måte at det likevel ikke er mulig å gjennomføre de varslete prisøkningene fullt ut. Dette kan i tilfelle skyldes at forventningene om den framtidige etterspørselssituasjonen har endret seg vesentlig siden i desember 1986.

3. PRISPOLITIKK

I retningslinjene for prismyndighetenes virksomhet heter det bl.a. at prismyndighetene skal medvirke i gjennomføringen av den økonomiske politikk med tiltak for å begrense pris- og kostnadsstigningen. De tiltak som her er aktuelle er særlig offentlig kontroll med priser og konkurransereguleringer. Videre er det viktig å fremme effektiv konkurranse i næringslivet for å sikre en rimelig prisutvikling og begrense muligheten til å ta ut urimelige fortjenester. Konkurransereguleringer i næringslivet skal søkes avvirket.

Dispensasjoner fra forskriftene av 1960 om konkurransereguleringer av priser og avanser m.v. er gjennomgått og en del er trukket tilbake. I tillegg er det i en del tilfelle grepet inn etter prisloven mot uheldige konkurranseregulerende avtaler/vedtekter m.v. i næringslivet.

En annen viktig oppgave er å bidra til å effektivisere etterspørselssida i markedet bl.a. ved å øke prisbevisstheten hos forbrukere ved å informere om pris- og konkurranseforhold.

Av offentlig prisregulering gjelder det i dag maksimalpris bl.a. på kunstgjødsel, drosjetakster, melk, engrospris på kjøtt- og kjøttvarer og festeavgift.

For bedre å overvåke prisutviklingen ble det ved forskrifter av 20. oktober 1986 fastsatt meldeplikt for pris- og avanseforhøyelse for storbedrifter og leverandører som fastsetter veile-

dende priser. For å dempe prisutviklingen og legge forholdene til rette for et moderat oppgjør har Regjeringen varslet og tildels iverksatt en rekke pristiltak. Det generelle siktemålet med tiltakene er å gjøre det vanskeligere for næringslivet å legge på prisene, og å utøve urimelig markedsrett. Av tiltakene kan nevnes fusjonskontroll, prisregulering på enkelte områder med svak konkurranse (margarin, sement og bensin m.m.) og videre at prismyndighetene vurderer behovet for økt pristilsyn på en rekke områder av varer og tjenester.

KAPITTEL 5

Utviklingen i disponibel realinntekt

Med disponibel inntekt for en husholdning menes den inntekten som står til disposisjon for privat konsum (forbruk) eller sparing. Dette betyr at en må trekke utgifter som ikke er knyttet til konsum eller sparing, fra bruttoinntekten, for å komme fram til den disponible inntekten. Slike utgifter vil først og fremst være direkte skatter, men kan også omfatte finansielle utgifter som renteutgifter, avhengig av hvor omfattende inntektene er definert. For å komme fram til *disponibel realinntekt* må en videre korrigere for prisendring på de varer og tjenester den disponible inntekten kan brukes til, dvs. konsumprisutviklingen. Utviklingen i disponibel realinntekt for en husholdning blir dermed i hovedsak bestemt av fire forhold; inntektsutviklingen, skatteendringer, utviklingen i renteutgifter og prisutviklingen.

- En husholdning kan ha inntekt fra flere kilder, f.eks. lønnsinntekt, inntekter fra næringsvirksomhet (driftsresultat), renter av bankinnskudd eller andre finansinvesteringer, og inntekter fra pensjoner og andre trygdeordninger. Inntektsutviklingen for en husholdning vil således normalt ikke bare være avhengig av inntekter som er gjenstand for forhandlinger. Videre vil inntektsutviklingen være avhengig av endringer i yrkesaktiviteten til den eller de i husholdningen som har inntektsgivende arbeid. En lønnstakerhusholdning har lønn som hovedinntekt, mens næringsinntekter og trygder er hovedinntekter for husholdningsgruppene selvstendig næringsdrivende og trygdede.
- Skatten for ulike husholdninger kan variere selv om inntektene i utgangspunktet er like. Ulike inntektsarter kan etter skattereglene bli behandlet forskjellig. Skattene vil også være avhengig av hvordan husholdningen innretter seg i flere retninger. F.eks. vil skattene avhenge av om inntekten i husholdningen er opptjent av en eller flere personer og fordelingen av inntekten dem imellom. Videre vil ulike former for finansinvesteringer, f.eks. SMS, aksjeplasseringer, forsikringer eller plasseringer i statsobligasjoner påvirke skatteberegningene. Hvis finansinvesteringene, investeringer i bolig eller privat konsum (forbruk) blir finansiert ved låneopptak vil ad-

gangen til fradrag for gjeldsrenter påvirke skatten. Det samme gjelder for investeringer i næringsvirksomhet hvor dessuten avskrivings- og avsetningsregler vil påvirke beskatningen av næringsinntekten.

- Om renteutgifter skal komme til fradrag ved beregning av disponibel inntekt for en husholdning, må sees i sammenheng med hvor omfattende inntektsbegrepet er definert. Hvis næringsinntekt (driftsresultat), som er en kombinasjon av kapitalavkastning på produksjonskapital og arbeidsinnsats som selvstendig næringsdrivende, finansinntekter og beregnet avkastning av konsumkapital (egen bolig, varige konsumgoder) inngår i inntektsbegrepet, kommer alle renteutgifter naturlig til fradrag ved beregning av disponibel inntekt. Avgrensingsproblemer oppstår når låneopptak og dermed renteutgifter har gitt opphav til inntekter som ikke regnes med ved beregning av disponibel inntekt.
- Beregninger av disponibel realinntekt krever en omregning til faste priser – ved hjelp av en eller flere prisindekser. Husholdninger med samme nominelle disponible inntekter kan ha ulik forbrukssammensetning. Varierende prisstigning på ulike produkter kan således også bidra til at veksten i disponibel realinntekt kan variere mellom ulike husholdninger.

Det bør understrekes at disponibel realinntekt ikke gir direkte uttrykk for levekår, selv om det er en viktig komponent. Offentlig konsum kommer for eksempel ikke med i beregningene selv om de er viktige bidrag til levekårene. Betaling i form av direkte skatter kommer direkte til fradrag i disponibel inntekt. Ved beregning av disponibel realinntekt trekkes indirekte skatter fra gjennom virkninger på prisene. Motytelsene, bortsett fra kontantytelser i form av stønader og pensjoner o.l., faller derimot utenfor.

Det bør også nevnes at opp- og nedvurdering av aktiva, f.eks. aksjegevinster/tap, boliggevinster o.l., ikke inngår i begrepet disponibel inntekt slik det er presisert ovenfor. Slike omvurderinger av aktiva vil påvirke forbruksmuligheten over tid, men hører begrepsmessig hjemme i et kapitalregnskap for husholdninger. Slike beregninger er under arbeid i

Statistisk Sentralbyrå, men det vil ennå ta en tid før resultatene kan nyttiggjøres.

I kapittel 1 er det gitt en oversikt over utviklingen i husholdningssektorens disponible realinntekt og av hvordan hovedkomponentene på inntekts- og utgiftssiden har bidratt til denne utviklingen i følge nasjonalregnskapets inntektsregnskap. Husholdningssektoren er dessuten, på usikkert grunnlag, delt i tre grupper etter hvor hovedinntekten kommer fra. De tre husholdningsgruppene er lønnstakere, selvstendig næringsdrivende og trygdede.

Beregningsutvalget vil arbeide videre med å utnytte dette materialet til en sammenligning av nivåforskjeller og til en analyse av utviklingen i disponibel realinntekt for gjennomsnittshusholdninger i de tre husholdningsgruppene når en tar hensyn til husholdningenes antall, sammensetning og yrkesaktivitet. Slike oversikter er antatt å være et nyttig bakgrunnsmateriale under inntektsoppgjørene, selv om de ikke vil inngå direkte i forhandlingene. Foreløpig er imidlertid datagrunnlaget for dårlig og metodene for lite utviklet til at inntektsregnskapet kan utnyttes på en så detaljert måte. Vi mangler blant annet anslag for antall personer, antall husholdninger og omfanget av yrkesaktivitet fordelt på de tre husholdningsgruppene for de senere år. Nedfor er derfor framstillingen begrenset til en analyse av utviklingen i disponibel realinntekt pr. person for alle husholdninger under ett. Det er dessuten presentert tall for inntektsutviklingen for lønnstakere, for selvstendig næringsdrivende og for alle husholdninger under ett regnet pr. årsverk samt strukturtall for sammensetningen av inntekter og utgifter etter husholdningsgruppe.

Inntektsregnskapet kan bare brukes til å gi tall for gjennomsnittshusholdninger i de tre husholdningsgruppene. De mer tradisjonelle beregninger av utviklingen av disponibel realinntekt for utvalgte typehushold, differensiert etter familietype og inntektsnivå, og med gjennomsnittlig inntektsutvikling for bare en inntektsart er derfor fortsatt nyttige og nødvendige. Beregningsutvalget vil imidlertid vurdere i større grad også å trekke inn inntektsstatistikken i disse beregningene, etterhvert som analyseverktøyet og datagrunnlaget forbedres.

Disponibel realinntekt og inntektsstruktur for husholdninger ifølge inntektsregnskapet

I nasjonalregnskapets inntektsregnskap er det lagt til grunn et forholdsvis bredt inntektsbegrep. Inntekt i husholdningssektoren er definert som lønn, driftsresultat (inntekt av selvstendig næringsvirksomhet og beregnet avkastning på egen bolig), renteinntekter (renter på bankinnskudd, pensjonsinnskudd o.l.), stønader (pensjoner og andre trygdeordninger) og andre inntekter (aksjeutbytte, forsikringserstatninger og overføringer fra utlandet). Som fradrag ved beregning av disponibel inntekt kommer direkte skatter og trygdepremier, renteutgifter og andre utgifter (forsikringspremier, bøter og private overføringer til utlandet). Det er grunn til å merke seg at varige konsumgoder utenom bolig i følge nasjonalregnskapskonvensjoner regnes som konsumert i det år de anskaffes. Beregnet avkastning på konsumkapital (utenom bolig) inngår derfor ikke som inntekt i inntektsregnskapet.

Disponibel inntekt i husholdningssektoren regnet pr. person kan anslås til ca. 64 000 kr. i 1986: Med 2,5 personer i gjennomsnitt pr. husholdning blir den gjennomsnittlige disponible husholdningsinntekt nær 159 000 kr. i følge inntektsregnskapet. Som pekt på i kapittel 1 er datagrunnlaget usikkert, og tallene må derfor tolkes med stor varsomhet.

Tabell 5a viser årlig prosentvis vekst i disponibel realinntekt i husholdningssektoren regnet pr. person i perioden 1980–1986. Med et stabilt antall personer pr. husholdning vil vekstratene regnet pr. person og pr. husholdning bli like. I 1986 vokste disponibel realinntekt pr. person med 1,0 prosent. Veksttakten var klart lavere enn i de to foregående år og også lavere enn den gjennomsnittlige, årlige veksten i perioden 1980–1985 som var 2,1 prosent.

Tabell 5b viser veksten i disponibel realinntekt for selvstendig næringsdrivende, for lønnstakere og for husholdningssektoren i alt, regnet pr. årsverk. En har vært nødt til å legge til grunn en funksjonell fordeling av utførte årsverk, dvs. at antall utførte årsverk i lønnstakerhusholdningene er satt lik årsverk utført som lønnstaker og at antall årsverk utført av personer i husholdninger av selvstendig nær-

Tabell 5a. *Vekst i disponibel realinntekt pr. person i husholdningssektoren.¹⁾ Prosent.*

	1981*	1982*	1983*	1984*	1985*	1986* ²⁾
Disponibel realinntekt pr. person	1,9	0,7	1,7	2,9	3,2	1,0

* Foreløpige tall.

¹⁾ Deflatert med nasjonalregnskapets prisindeks for privat konsum.

²⁾ Tallene for 1986 er beregnet av Statistisk Sentralbyrå etter oppfordring fra Beregningsutvalget.

Tabell 5b. *Vekst i disponibel realinntekt pr. årsverk for selvstendig næringsdrivende, lønnstakere og husholdningssektoren i alt¹⁾. Prosent.*

	1981*	1982*	1983*	1984*	1985*	1986* ²⁾
Husholdningssektoren i alt	1,8	1,2	2,6	2,3	0,8	..
Selvstendig næringsdrivende	5,7	÷ 0,1	÷ 4,6	4,1	÷ 4,4	..
Lønnstakere	1,5	1,6	2,6	0,8	1,3	÷ 0,6

* Foreløpige tall.

¹⁾ Deflatert med nasjonalregnskapets prisindeks for privat konsum med basisår 1983.²⁾ På grunn av stor usikkerhet i beregningen av driftsresultat for 1986 er det ikke tatt med tall for husholdningssektoren i alt og selvstendig næringsdrivende. Se forøvrig fotnote 2, tabell 5a.

ringsdrivende er satt lik årsverk utført som selvstendig næringsdrivende. Med denne fordelingsmetoden blir det ikke utført årsverk i husholdninger av trygdede samtidig som antall utførte årsverk utført i husholdningssektoren i alt blir summen av lønnstakerårsverk og selvstendige årsverk.

Ifølge tabell 5b var det ingen vekst i disponibel realinntekt for lønnstakere regnet pr. årsverk i 1986. Den gjennomsnittlige årlige veksten i perioden 1980–1985 var 1,6 prosent. For selvstendig næringsdrivende var den gjennomsnittlige årlige veksten i samme periode nær null, med betydelige svingninger fra år til år. Dette har direkte sammenheng med de store årlige endringer i driftsresultatet i næringer med mange selvstendig næringsdrivende, f.eks. i jordbruk. Sammenligner en veksten i disponibel realinntekt pr. person i husholdningssektoren i tabell 5a med veksten pr. årsverk i tabell 5b, framgår det klart at det meste

av veksten pr. person i 1985 skyldes vekst i antall utførte årsverk og bare i mindre grad vekst pr. årsverk. Dette betyr at økt yrkesdeltaking har stått for det meste av inntektsveksten pr. person. I 1986 var endog veksten pr. årsverk negativ, dvs., at den økte yrkesdeltakingen hindret veksten pr. person i også å bli negativ.

I tabell 5c er det gitt en oversikt over inntekter og utgifter som andel av bruttoinntekt i 1980, 1985 og 1986 for hver av de tre husholdningsgruppene. Tallene viser, som en måtte vente, at driftsresultatet, lønn og stønader er helt dominerende som hovedinntektskilde for henholdsvis selvstendig næringsdrivende, lønnstakere og trygdede. Men andelene av total bruttoinntekt har vist tegn til nedgang siden 1980 og anslagsvis 25–30 prosent av inntektene kommer nå fra andre kilder enn hovedinntekten.

Alle husholdningsgrupper har både renteut-

Tabell 5c. *Inntekter og utgifter som andeler av bruttoinntekt i 1980, 1985 og 1986¹⁾.*

	Selvstendig næringsdrivende		Lønnstakere			Trygdede pensjonister		
	1980	1985	1980	1985	1986 ²⁾	1980	1985	1986 ²⁾
<i>Inntekter</i>	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Lønn	13,6	13,0	80,3	77,2	77,7	8,1	6,9	7,2
Driftsresultat	72,0	71,2	3,0	3,6	3,4	3,4	4,1	3,9
Renteinntekter	4,9	7,2	3,2	5,2	5,5	8,4	12,0	13,0
Stønader	8,3	7,5	12,3	12,8	12,2	77,0	74,3	73,2
Andre inntekter	1,2	1,0	1,2	1,2	1,1	3,1	2,7	2,6
<i>Utgifter</i>	÷ 36,8	÷ 39,3	÷ 33,5	÷ 32,9	÷ 34,6	÷ 14,3	÷ 14,7	÷ 15,6
Direkte skatter og trygdepremier	÷ 24,3	÷ 18,8	÷ 27,6	÷ 24,0	÷ 24,2	÷ 9,9	÷ 8,9	÷ 9,3
Renteutgifter	÷ 11,8	÷ 19,8	÷ 4,9	÷ 8,0	÷ 9,4	÷ 1,8	÷ 3,1	÷ 3,7
Andre utgifter	÷ 0,7	÷ 0,7	÷ 0,9	÷ 1,0	÷ 0,9	÷ 2,5	÷ 2,7	÷ 2,6
Disponibel inntekt	63,2	60,7	66,5	67,1	65,4	85,7	85,3	84,4

¹⁾ På grunn av stor usikkerhet i beregningen av driftsresultat for 1986 er det ikke tatt med tall for selvstendig næringsdrivende for 1986.²⁾ Se fotnote 2, tabell 5a.

gifter og renteinntekter i betydelig omfang. Selvstendige og lønnstakere har netto renteutgifter, og som andel av bruttoinntekten har disse økt fra rundt 7 til mellom 12 og 13 prosent for selvstendige (1980–1985) og fra knapt 2 til nesten 4 prosent for lønnstakere (1980–1986). De trygdede har netto renteinntekter i betydelig omfang, i 1986 utgjorde de over 9 prosent av bruttoinntekten mot vel 6 prosent i 1980. Som andel av bruttoinntekten betaler lønnstakere mest og de trygdede minst skatt, henholdsvis vel 24 prosent og vel 9 prosent i 1986. Den lave skatteandelen for trygdede har både sammenheng med det store antall minstepensjonister og med de spesielle skatteregler som gjelder for pensjonsinntekter. I noen grad som en følge av de økende renteutgifter har skatteandelen gått ned, mest for selvstendige og minst for trygdede.

Nærmere om inntektsoppgjør, skatter og priser

Under lønnsoppgjør, jordbruksoppgjør og pensjonsregulering forhandler en bare om utviklingen i en inntektsart og ikke om den totale inntektsutviklingen for ulike husholdningsgrupper. Selv om sammenhengen kan være noe komplisert, vil dessuten skatter og priser komme inn og bidra til at realverdien av det inntektstillegg, som inntektstakeren mottar, blir mindre enn det nominelle inntektstillegg som det forhandles om. Det er derfor alminnelig interesse for beregninger som indikerer hvordan skatter og priser virker inn.

De beregninger som Det tekniske beregningsutvalg har foretatt og som er brukt under inntektsoppgjørene bygger på følgende forenklede forutsetninger:

- Inntektsarten inntjenes bare av en person i husholdningen. Siden flerinntektshusholdningene ofte blir særskilt liknet, vil en kunne få et inntrykk av resultatet for flerinntektshushold ved å kombinere resultatene for forskjellige én-inntektshushold.
- Inntektstakeren mottar bare en inntektsart (lønn, pensjon etc.).
- En tar bare hensyn til skatteregler som berører alle eller nesten alle innenfor et tariffområde. De eneste fradragposter i inntekten som inngår i beregningen av skatt på lønnsinntekt er således minste- og oppgjørfradraget. En har ikke tatt hensyn til de store individuelle og varierende muligheter som foreligger til å tilpasse seg skattesystemet. Barnetrygd og forsørgerfradrag regnes som negativ skatt. Det er for øvrig ikke tatt hensyn til andre overføringer fra offentlige budsjetter.

- En bruker samme prisindeks for alle husholdningstyper ved prisomregningen.

Det er en selvfølge at beregninger basert på så forenklede forutsetninger må brukes med forsiktighet. Beregningsutvalget mener likevel av flere grunner at denne type beregninger kan ha interesse.

- Resultatene indikerer hvilken retning sentrale og generelle skatteregler isolert sett trekker.
- Over kortere perioder, med små strukturelle endringer i inntektenes og husholdningenes sammensetning, kan en trekke noe mer generelle konklusjoner om inntektsutviklingen for de ulike husholdningstyper enn de sterkt forenklede forutsetninger skulle tilsi. Beregningsmåten tilsier imidlertid at det ikke legges vekt på mindre avvik mellom gruppene.
- Siden det forhandles om bare en inntektsart, kan virkningen for et rendyrket tilfelle være av særlig interesse. Virkningen av faktorer som ikke bestemmes av forhandlingene er av mindre interesse.

Faren for misbruk er særlig stor hvis en bruker slike beregninger til å trekke konklusjoner om utviklingen over lange perioder. Rapporten gir derfor bare tall for de siste to årene.

Nærmere om beregningene av disponibel realinntekt

Beregningsutvalget har utført beregninger for følgende grupper:

- a) Lønnstakere med en lønnsinntekt i 1986 på henholdsvis 120 000 kroner, 140 000 kroner og 160 000 kroner. Inntekten før skatt forutsettes å ha utviklet seg som gjennomsnittlig årslønn for voksne industriarbeidere etter N.A.F.'s statistikk.
- b) Lønnstakere med en lønnsinntekt i 1986 på henholdsvis 200 000 kroner, 250 000 kroner og 300 000 kroner. Inntekten før skatt forutsettes å ha utviklet seg som gjennomsnittlig årslønn for ledende funksjonærer etter N.A.F.'s statistikk.
- c) Lønnstakere i utvalgte stillingsgrupper i staten, med inntekt som er vanlig i gruppen og med en inntektsutvikling som disse stillingsgruppene har hatt.
- d) Pensjonister med minstepensjon.

For lønnstakere er beregningene utført for enslige og for personer som forsørger ektefelle og to barn under 16 år. Den nominelle disponible inntekten beregnes ved at en trekker inntektsskatter og avgifter til Folketrygden fra inntekten, samtidig som en for barnefamilier tar hensyn til forsørgerfradraget og barnetryg-

den. En kommer deretter fram til den disponible realinntekten ved å deflatere den nominelle disponible inntekten med konsumprisindeksen. Konsumprisindeksen steg fra 1984 til 1985 med 5,7 prosent, og fra 1985 til 1986 med 7,2 prosent.

Lønnstakere i industrien

Årslønnen steg i følge N.A.F.'s lønnsstatistikk med 7,4 prosent for voksne industriarbeidere og med 8,9 prosent for ledende funksjonærer fra 1984 til 1985. Fra 1985 til 1986 steg årslønnen med 10,0 prosent for begge grupper. Se tabell 5d.

Beregninger over utviklingen i disponibel realinntekt for utvalgte lønnsnivåer i industrien er gjengitt i tabell 5e. Tabellen viser at industriarbeidere hadde en økning i disponibel realinntekt på 1-1 1/2 prosent, mens ledende funksjonærer hadde en økning på 1/2-1 prosent fra 1985 til 1986. Fra 1984 til 1985 var økningen på i underkant av 2 prosent for industriarbeidere og rundt 3 prosent for ledende funksjonærer.

Lønnstakere i statlig virksomhet

Beregningsutvalget har foretatt beregninger over utviklingen i disponibel realinntekt for fire utvalgte inntekter i fire ulike stillingsgrupper i statlig virksomhet. Beregningene av den nominelle lønnsutviklingen i tabell 5f bygger på tall for gjennomsnittlig lønnsnivå i gruppene. En må være oppmerksom på at endringer i de gjennomsnittlige lønnstallene vil bli påvirket av endringer i sammensetningen av gruppene.

Beregningene over disponibel realinntekt som er gjengitt i tabell 5g, viser at sjefsgruppen hadde en nedgang i disponibel realinntekt på 1/2-1 prosent fra 1985 til 1986. Saksbehandlergruppen hadde omtrent uendret disponibel realinntekt, mens lavinntektsgruppene hadde en vekst på i underkant av 1 prosent i denne perioden. Fra 1984 til 1985 hadde de ansatte i

Tabell 5d. *Lønnsinntekt før skatt for lønnstakere i industrien. Årlig prosentvis endring.*

Årlig endring i årslønn for	1984-1985	1985-1986
Voksne industriarbeidere	7,4	10,0
Funksjonærer i ledende stillinger	8,9	10,0

statlig virksomhet en vekst i disponibel realinntekt på 1-2 prosent, med sterkest vekst for høyinnteksgruppene.

Pensjonister

Hovedkomponentene i pensjonsytelsene fra Folketrygden er grunnbeløpet, særtillegget og minstepensjonen. Minstepensjonen består av grunnbeløp (1 1/2 for ektepar), særtillegg og kompensasjonstillegg (500 kroner for enslige og 750 kroner for ektepar). Særtillegget kan oppfattes som en minimums tilleggspensjon.

Pensjonistenes inntekter ble endret 1. januar og 1. mai 1986. 1. januar ble grunnbeløpet hevet med 400 kroner til 26 300 kroner. Samtidig ble særtillegget hevet med 1,5 prosentenheter til 54,5 prosent for enslige og 99,5 prosent for ektepar. 1. mai ble grunnbeløpet hevet med ytterligere 1 700 kroner til 28 000 kroner.

Pensjonister har rett til særfradrag ved skatteinngivningen på 17 700 kroner. Dette særfradraget sammen med et særfradrag for liten skatteevne gjør minstepensjonistene skattefrie.

Tabell 5e. *Disponibel realinntekt for lønnstakere i industrien. Årlig prosentvis endring.*

Inntekt i 1986	1984-1985	1985-1986
Med inntektsvekst som voksne industriarbeidere		
120 000 kroner		
Enslig	2,0	1,4
Ektepar med 2 barn	1,8	1,7
140 000 kroner		
Enslig	2,0	1,0
Ektepar med 2 barn	1,9	1,5
160 000 kroner		
Enslig	2,0	0,9
Ektepar med 2 barn	1,9	1,3
Med inntektsvekst som ledende funksjonærer		
200 000 kroner		
Enslig	2,9	0,7
Ektepar med 2 barn	2,9	1,0
250 000 kroner		
Enslig	2,9	0,5
Ektepar med 2 barn	2,9	0,7
300 000 kroner		
Enslig	3,2	0,5
Ektepar med 2 barn	2,9	0,7

Disponibel inntekt for minstepensjonister uten andre inntekter blir dermed lik minstepensjonen. Den gjennomsnittlige minstepensjonen var i 1986 42 884 kroner for enslige og 69 196 kroner for ektepar. Dette innebar en økning i utbetalt minstepensjon på henholdsvis 9,3 og 9,0 prosent fra 1985. Med en prisstigning på 7,2 prosent ble økningen i disponibel realinntekt for pensjonister som bare mottar minstepensjon omtrent 2 prosent. Fra 1984 til 1985 økte minstepensjonene for enslige og ektepar med henholdsvis 7,4 og 7,5 prosent. Prisstigningen var i denne perioden på 5,7 prosent, noe som gir en økning i disponibel realinntekt på i overkant av 1 1/2 prosent. Se tabell 5h.

Pensjonister med tilleggspensjon utover særtillegget vil generelt øke sin inntekt i takt med økningen i grunnbeløpet, det vil si at økningen fra 1985 til 1986 ble 8,3 prosent. Økningen i konsumprisindeksen var i samme tidsrom på 7,2 prosent og realinntekten før skatt økte dermed med vel 1 prosent.

Fra 1984 til 1985 økte grunnbeløpet og dermed tilleggspensjonene med 7 prosent. Prisstigningen fra 1984 til 1985 var 5,7 prosent. Dette gir en økning i realinntekt før skatt på i overkant av 1 prosent.

For den *disponible* realinntekt kan resultatet variere noe avhengig av pensjonens størrelse, pensjonistens sivilstand og andre inntekts- og formuesforhold.

Sett under ett er pensjonistenes inntektsutvikling preget av økninger i grunnbeløpet og av at en stadig større del av pensjonistene mottar tilleggspensjon. Gjennomsnittlig tilleggspensjon øker etter hvert som nye pensjonistkull kommer til. For pensjonister med minstepensjon vil også endringer i særtillegg påvirke utviklingen. Alt i alt er det grunn til å gå ut fra at gjennomsnittlig disponibel realinn-

Tabell 5f. *Lønnsinntekt for utvalgte grupper i statlig virksomhet. Årlig prosentvis endring.*

Årlig endring for	1984-1985	1985-1986 ¹⁾
Kotorass./Kontorfullmektig	6,3	8,7
Fagarbeidere i Televerket/NSB	6,6	9,1
Førstesekretær/konsulent/førstekonsulent	6,7	8,4
Byråsjef/underdirektør/ekspedisjonssjef	7,4	7,1

¹⁾ Resultat av de lokale justerings- og normeringsforhandlingene pr. 1.9.86 inngår ikke i beregningene.

Tabell 5g. *Disponibel realinntekt for grupper i statlig virksomhet. Årlig prosentvis endring.*

Inntekt i 1986	1984-1985	1985-1986 ¹⁾
110 000 kroner		
Inntektsutvikling som kontorass./kontorfullmektig		
Enslig	1,1	0,4
Ektepar med 2 barn ...	1,0	0,8
130 000 kroner		
Inntektsutvikling som fagarbeider i Televerket og NSB		
Enslig	1,4	0,6
Ektepar med 2 barn ...	1,3	1,0
160 000 kroner		
Inntektsutvikling som førstesekretær/konsulent/førstekonsulent		
Enslig	1,6	+ 0,1
Ektepar med 2 barn ...	1,5	0,4
230 000 kroner		
Inntektsutvikling som byråsjef/underdirektør/ekspedisjonssjef		
Enslig	2,1	+ 1,1
Ektepar med 2 barn ...	2,1	+ 0,6

¹⁾ Resultat av de lokale justerings- og normeringsforhandlingene pr. 1.9.86 inngår ikke i beregningene.

tekt for pensjonister under ett har økt de siste årene.

Kommentarene ovenfor gjelder pensjonsytelser fra Folketrygden. Pensjonistenes inntektsforhold bestemmes også av andre pensjonsordninger, men Beregningsutvalget har ikke vurdert ytelser fra disse.

Kort om skatteomleggingen i 1987

Det ble for inntektsåret 1987 foretatt en større omlegging av skattesystemet med sikte på å redusere virkningen av fradrag. Hovedelementene i omleggingen var:

- Sykedelen av medlemsavgiften til folketrygden ble erstattet med en helsedel som utlignes på pensjonsgivende inntekt og pensjoner.
- 12G-begrensningen ved beregning av pensjonsdelen av medlemsavgiften til folketrygden ble opphevet. Dette ble motsvart av en reduksjon av satsene på de øverste trinnene i progresjonstabellen.

Tabell 5h. *Utviklingen i minstepensjonene. Prosentvis endring pr. år.*

	1984-1985	1985-1986
Utbetalt pensjon		
Enslig	7,4	9,3
Ektepar	7,5	9,0
Disponibel realinntekt		
Enslig	1,6	2,0
Ektepar	1,7	1,7

- Betydelig økning i de kommunale klassefradragene og innføring av store fribeløp i den nye helsedelen.
- Store økninger i satsene for barnetrygden.
- Innstramminger i reglene for SMS og AMS.

For øvrig ble det foretatt en rekke endringer med sikte på å utvide skattegrunnlaget for å kunne redusere satsene.

Siden fradragenes betydning er redusert, vil beregninger av utviklingen i disponibel realinntekt av typen ovenfor, der en har sett på utviklingen for grupper med bare standardfradrag, ha mindre utsagnskraft enn tidligere. Usikkerheten nevnt i begynnelsen av kapittelet blir også en del større enn vanlig.

Tabell 5i viser beregnede endringer i skatt for 1987 i forhold til et referansesystem for utvalgte lønnstakerhusholdninger. Referansesystemet framkommer ved at en med utgangspunkt i vedtatte regler for 1986 øker progresjonsgrensene, de kommunale klassefradragene m.v. med 6,5 prosent. Dette tilsvarer den tekniske forutsetningen om lønnsveksten som en har benyttet i prisberegningene i kapittel 4. Alternativt kunne en justert for prisstigningen. Dette ville gitt noe andre resultater.

En ser av tabellen at skatteendringen varierer tildels ganske kraftig med størrelsen på fradragene for lønnstakerhusholdninger med samme brutto lønnsinntekt.

I tabell 5j nedenfor er skatt i prosent av bruttoinntekt (pensjonsgivende inntekt) for ulike inntektsgrupper i 1987 sammenlignet med referansesystemet. Beregningene er utført ved hjelp av skattemodellen LOTTE som bygger på selvangivelsesstatistikk for 1982. Datagrunnlaget er fremskrevet til 1987 ved den metode som vanligvis nyttes ved slike modellberegninger. Hovedforutsetningen er at alle poster på selvangivelsen økes i takt med den gjennomsnittlige inntektsveksten. Dette medfører at de beregnede skatteendringer etter inntektsklasser kan være skjevt anslått.

Tabell 5i. *Beregnete skatteendringer for utvalgte lønnstakerhusholdninger i 1987. Kroner (positive tall: økt skatt. Negative tall: redusert skatt).*

Brutto lønnsinntekt	Fradrag utover standardfradrag	Skatteendring i forhold til referansesystemet		
		Enslig	Ektepar	Ektepar m/2 barn
100 000	0	÷ 464	÷ 730	÷ 1 358
	10 000	÷ 24	÷ 290	÷ 918
	20 000	416	150	÷ 478
	30 000	856	590	÷ 38
150 000	0	÷ 902	÷ 838	÷ 1 466
	10 000	÷ 431	÷ 419	÷ 1 047
	20 000	90	21	÷ 607
	30 000	530	461	÷ 167
	40 000	1 096	901	273
200 000	50 000	1 536	1 270	642
	0	÷ 1 081	÷ 1 008	÷ 1 636
	20 000	÷ 203	÷ 148	÷ 776
	30 000	237	262	÷ 366
	40 000	677	722	94
300 000	50 000	1 098	1 162	534
	75 000	2 310	2 241	1 613
	0	÷ 1 989	÷ 1 980	÷ 2 608
	30 000	÷ 369	÷ 360	÷ 998
	40 000	171	356	÷ 272
100 000	50 000	711	798	170
	75 000	1 963	1 898	1 270
	100 000	2 919	2 992	2 364

Tabell 5j. Skatt i prosent av bruttoinntekt for lønnstakerhusholdninger i 1987.

Intervall for bruttoinntekt, kroner	Skatt i prosent av bruttoinntekt		
	Referanse- systemet (1)	Vedtak for 1987 (2)	Diff. (2 ÷ 1)
Lønnstakere			
0-100 000	20,1	19,0	÷ 1,1
100 000-150 000	24,2	24,0	÷ 0,2
150 000-200 000	24,6	24,6	0,0
200 000-300 000	26,0	26,1	0,1
300 000-	31,8	32,0	0,2
I alt, lønnstakere	27,4	27,3	÷ 0,1

Tabellen illustrerer at gjennomsnittlig er skatten omtrent som i referansesystemet, dog litt lavere for de med lave inntekter og noe høyere for de med høye inntekter. På grunn av at fradragenes betydning er redusert som følge av økt vekt på bruttobeskatning er imidlertid spredningen rundt disse gjennomsnittene større enn vanlig.

Av tabell 5g følger det at disponibel inntekt prosentvis vil øke omtrent like mye som lønningene hvis lønningene stiger med 6,5 prosent. Dog er det slik at hvis alle lønnstakere får en lønnsøkning på 6,5 prosent vil økningen i disponibel inntekt gjennomsnittlig bli noe større enn 6,5 prosent for dem med lave inntekter og noe mindre enn 6,5 prosent for dem med høye inntekter.

KAPITTEL 6

Utviklingen i norsk industris konkurranseevne

1. OM KONKURRANSEEVNE-BEGREPET

Norsk økonomi er svært åpen. Den omfattende deltakelsen i det internasjonale varebyttet har gjort det mulig for Norge å opprettholde en langt høyere materiell levestandard enn hva som ville vært mulig i en økonomi som var vesentlig mer skjermet overfor utenlandsk konkurranse. Hvis et land med fordel skal kunne delta i det internasjonale vare- og tjenestebyttet, må landet over noen tid ha en rimelig balanse i utenriksøkonomien.

Fordelene ved det internasjonale varebyttet kan bli vesentlig redusert hvis vi ikke samtidig kan sørge for en full og effektiv ressursutnyttelse og en akseptabel inntektsfordeling. *Et lands konkurranseevne uttrykker derfor evnen til å opprettholde en rimelig balanse i utenriksøkonomien samtidig som en har full og effektiv ressursutnyttelse og en akseptabel inntektsfordeling.*

I omtalen nedenfor vil Beregningsutvalget i hovedsak se på utviklingen i industriens konkurranseevne. Konkurranseevnen for en næring karakteriserer evnen til å hevde seg i konkurranse med utenlandske bedrifter på sitt produktmarked og med alle andre norske næringer på markedene for arbeidskraft, kapital og råvarer. Det er derfor viktig å skille mellom konkurranseevnen for en enkelt næring og for Norge som helhet.

For Norge vil utviklingen i oljesektoren ha særlig stor betydning for utenriksøkonomien og derfor for landets samlede konkurranseevne. Dersom de lave oljeprisene skulle vedvare over en lengre periode, vil det være nødvendig med en markert forbedring i konkurranseevnen i landets tradisjonelle konkurranseutsatte næringer for å unngå for stor svekkelse av utenriksøkonomien.

Industriens konkurranseevne vil avhenge av flere faktorer. Noen av disse vil i særlig grad være avhengig av forhold, beslutninger og vurderinger i de enkelte bedriftene. *Produktiviteten* i vid forstand, dvs. bedriftenes evne til å utnytte arbeidskraft, kapital og energi på en effektiv måte i produksjonsvirksomheten og til å ta i bruk ny teknologi, står her sentralt. Men dette gjelder også for eksempel markedsføring og vare- og landsammensetningen for de norske eksportvarene. Dette er forhold som ikke på-

virkes i vesentlig grad ved den økonomiske politikken eller ved beslutninger av de større organisasjonene, i hvert fall på kort og mellomlang sikt.

Utviklingen i kostnadene, særlig lønnskostnadene, kommer i denne sammenheng i en annen stilling. Dette er størrelser som i stor grad påvirkes av avtaler mellom de større organisasjonene og av beslutninger i tilknytning til den økonomiske politikken og hvor de kortsiktige variasjonene kan være betydelige.

Blant kostnadene har vanligvis *lønnskostnadene* særlig stor betydning. Det skyldes først og fremst at dette for de fleste bedriftene er den viktigste kostnadskomponenten – kanskje når en ser bort fra vareinnsatskostnadene.

Foruten lønnskostnadene, vil andre kostnadskomponenter som energikostnader, kapitalkostnader og kostnader til innenlandsk produsert vareinnsats ha betydning for norske bedrifters muligheter til å kunne hevde seg i den internasjonale konkurransen.

For *energi*kostnadene er det grunn til å anta at det kan skje endringer over forholdsvis kort tid som kan få betydning for konkurransesituasjonen for norsk industri. Det siste års oljeprisfall kan isolert sett ha bidratt til å forverre konkurransesituasjonen for norske bedrifter fordi bruken av olje som energikilde er relativt mindre i Norge enn i andre land.

Også *kapitalkostnadene* har betydning for konkurranseevnen. På dette området er det særlig vanskelig å få tilgang til sammenliknbare tall, blant annet fordi bedriftsskattesystemet er svært ulikt utformet i de enkelte landene. En rimelig antakelse synes å være at realrentenivået både før og etter skatt har økt i Norge relativt til våre handelspartnere de senere år.

Utviklingen i industriens internasjonale konkurranseevne avhenger også av produktivitets- og kostnadsutviklingen i øvrige deler av norsk næringsliv, også de *skjermede* næringer. De øvrige næringer leverer vareinnsats, energiinnsats og investeringsvarer til industrien. Jo billigere disse leveranser kan skje, desto bedre blir industriens internasjonale konkurranseevne. I tillegg konkurrerer industrien med øvrige næringer om kapital og arbeidskraft. I en situasjon med knapphet på arbeidskraft og

kapital kan høyere lønninger og bedre lønnsomhet i andre næringer føre til at industriens konkurranseevne svekkes ved at det blir vanskeligere for industrien å skaffe arbeidskraft og kapital. Kostnadsutviklingen i industrien kan derfor ikke sees uavhengig av kostnadsutviklingen i norsk økonomi forøvrig.

Beregningsutvalgets materiale skal først og fremst benyttes foran de store lønnsoppgjørene, og utvalget har i denne rapporten, som tidligere, særlig gjengitt tall for *lønnskostnadsutviklingen* i norsk industri sammenliknet med utviklingen i industrien i andre land, jfr. avsnitt 6.2–6.4.

Foruten lønnskostnadene vil også andre forhold være av betydning for hvordan kostnadene ved bruk av arbeidskraft utvikler seg i norsk næringsliv sammenliknet med andre land. Utviklingen i valutakursen vil blant annet være av betydning. Utviklingen i valutakursene er gjengitt nærmere i avsnitt 6.5.

En gunstig eller ugunstig utvikling i lønnskostnadene målt i felles valuta kan imidlertid i betydelig grad motvirkes av utviklingen i produktivitet dvs. produksjon pr. timeverk og årsverk. Lønnskostnader pr. produsert enhet (LPE) i norsk industri sammenliknet med tilsvarende tall for andre land vil derfor, med de forbehold som er nevnt ovenfor, kunne brukes som en *indikator* for utviklingen i industriens konkurranseevne over kortere tidsperioder. Beregningsutvalget har gjengitt tall for utviklingen i LPE i norsk industri og hos våre viktigste handelspartnere i avsnitt 6.6.

Beregningsutvalget mener de tall for utvik-

lingen i lønnskostnader pr. produsert enhet sammenliknet med tilsvarende tall fra andre land som legges frem for å belyse utviklingen i norsk industris konkurranseevne, har krav på betydelig interesse. De momenter som er nevnt ovenfor, understreker imidlertid hvor komplisert saksforholdet er. For en noe mer utfyllende drøfting, vises til Beregningsutvalgets rapport nr. 1, 1986 (NOU 1986: 14). Mens den relative kostnadsutvikling klart vil *påvirke* industriens konkurranseevne kan en i *ettertid* avlese utviklingen i konkurranseevnen ved å se på utviklingen i markedsandeler for industriprodukter ute og hjemme og i industriens andeler av bruttonasjonalproduktet, total sysselsetting og landets kapitalbeholdning. Framstillingen er derfor denne gang supplert med en omtale av markedsandeler for import- og eksportkonkurrerende produkter i avsnitt 6.7.

2. LØNNINGER

I tabell 6a er det for en del land satt opp en oversikt over utviklingen i de gjennomsnittlige timefortjenester (eksklusive betaling for helge- og fridager) for voksne industriarbeidere fra 1975 til 1986. I tillegg til lønnsutviklingen i vedkommende lands valuta er det tatt med en oversikt over utviklingen omregnet til norske kroner. Utviklingen fra 1984 til 1985 er spesifisert sammen med anslag fra 1985 til 1986.

De sterke bevegelsene i valutakursene, særlig i 80-årene, har ført til at utviklingen i timefortjenestene i felles valuta er en helt annen enn utviklingen målt i nasjonal valuta.

Tabell 6a. *Økning i timefortjenesten²⁾ for voksne industriarbeidere. Prosent.*

	Omregnet til norske kr.			I nasjonal valuta		
	1975–85 Gj. pr. år	1984–85	1985–86 Anslag ¹⁾	1975–85 Gj. pr. år	1984–85	1985–86 Anslag ¹⁾
Sveits	10,3	3,3	17,8	4,3	3,3	–
Vest-Tyskland	8,8	5,0	20,6	5,3	5,0	3,2
Japan	13,6	4,0	26,5	5,4	4,0	3,4
Nederland	8,1	2,5	18,5	5,6	2,5	1,4
Østerrike	10,2	7,6	22,9	6,6	7,6	5,2
USA	12,7	3,8	+ 11,8	7,1	3,8	2,5
Belgia	7,9	3,5	19,5	7,6	3,5	4,3
Danmark	7,3	4,4	18,5	8,5	4,4	5,0
Canada	12,5	3,9	+ 12,8	8,7	3,9	3,3
Sverige	6,3	7,9	11,5	8,7	7,9	7,2
Norge	9,3	7,7	10,1	9,3	7,7	10,1
Finland	10,4	8,0	11,3	10,7	8,0	5,8
Storbritannia	10,8	7,7	5,6	10,9	7,7	7,7
Frankrike	9,8	5,9	17,1	12,5	5,9	4,9
Italia	10,8	10,8	16,9	17,9	10,8	5,9

¹⁾ Anslaget er på grunnlag av OECD og lokale kilder.

²⁾ Timefortjenestene som er brukt er inklusive overtidstillegg.

Kilde: S.A.F. Wages and total labour costs for workers.

Av de landene som er med i tabellen er det Sveits, Vest-Tyskland, Nederland og Japan som har hatt den klart laveste lønnsøkningen i lokal valuta fra 1975 til 1985. For Norge har lønnsveksten i forhold til de fleste land vært langt lavere målt i felles valuta enn i lokal valuta. Ca. 30 prosent av våre handelspartnere (målt ved «kurvvektene») hadde en sterkere lønnsvekst enn Norge i lokal valuta, mens tilsvarende var ca. 60 prosent i felles valuta.

I felles valuta er det særlig Danmark og Sverige, samt Be-Ne-Lux-landene som har hatt lav relativ lønnsvekst i forhold til Norge fra 1975 til 1985. Tar man med 1986 har kursutviklingen for vest-tyske mark ført til at Vest-Tyskland har hatt omlag den samme relative lønnsveksten som Norge i felles valuta i 11-årsperioden.

Norge er et av de få land som hadde en økende lønnsveksttakt i timefortjenestene fra 1985 til 1986, særlig blant land som året før lå tilnærmevis i nærheten av den høye prosentvise lønnsøkningen i Norge. For 1986 ligger Norge an til å være det eneste land i tabellen som får en tosifret lønnsvekst i lokal valuta mens Storbritannia er det eneste europeiske land med lavere lønnsvekst enn Norge i felles valuta. I USA og Canada sank lønnsøkningen i felles valuta fra 1985 til 1986.

3. DIREKTE OG TOTALE LØNSSKOSTNADER

Det er store forskjeller i forholdet lønn pr. arbeidet time og lønnskostnadene. Nivået på

lønnskostnadene landene imellom vil i mange tilfeller være vel så avhengig av nivået på de indirekte personalkostnadene, som på de direkte timefortjenestene pr. arbeidet time. Dessuten kan økningen i de indirekte personalkostnadene avvike endel fra økningen av den direkte lønn for arbeidet tid.

Tabell 6b viser i tillegg til lønnskostnadene også timefortjenester i industri pr. arbeidet time, samt indirekte personalkostnader i prosent av lønn for arbeidet tid for 1985. Det er også tatt med anslag over de totale relative lønnskostnader for 1986.

De indirekte personalkostnadene i tabell 6b omfatter lønn for helge- og feriedager, lønn under sykdom, velferdspremisjoner, arbeidsgiveravgifter til trygdene og andre sosiale kostnader som knytter seg til bruken av arbeidskraft i overensstemmelse med ILOs standard for klassifisering av de indirekte personalkostnadene.

Det foreligger bare sporadiske statistiske undersøkelser over omfanget av de indirekte personalkostnadene i de enkelte land. Oversikten over de indirekte personalkostnadene som fremgår av tabellen bygger derfor dels på aktuell statistikk og dels på ajourførte beregninger.

Dersom de indirekte personalkostnadene i prosent av lønn for arbeidet time er de samme fra år til år vil de totale lønnskostnadene stige med den samme prosent som den gjennomsnittlige timefortjeneste. De indirekte personalkostnader har over tid vist en relativ sterkere stigning enn de gjennomsnittlige time-

Tabell 6b. Direkte og totale lønnskostnader for voksne industriarbeidere i 1985.

	Gj.sn. timefortj. for voksne menn og kvinner i n. kr.**	Indirekte personalkostnader i % av lønn for arbeidet tid		Totale lønnskostnader pr. time i n. kr.
		1985	1975	
USA	81,1	34,5	32	110,2
Canada	73,3	28,4	23	94,1
Norge	61,2	50,9	43	92,4
Vest-Tyskland	47,6	81,7	64	86,5
Sverige	49,4	72,2	47	85,1
Belgia	43,0	81,5	72	78,0
Nederland	43,5	78,6	75	77,6
Danmark	59,0	28,2	21	75,6
Finland	44,6	59,6	49	71,1
Østerrike	34,2	92,0	82	65,8
Italia	35,2	86,2	106	65,5
Frankrike	35,9	79,9	78	64,6
Japan	52,7	18,2	16	62,3
Storbritannia	40,1	43,1	25	57,4

** Eksklusive feriepenger og betaling for hellig- og høytidsdager.

Kilde: S.A.F. «Wages and total labour costs for workers». For 1986: anslag basert på OECD og lokale kilder.

fortjenestene for de fleste land. Tabell 6b viser indirekte personalkostnader i prosent av lønn for arbeidet tid for 1985 og for 1975. En økning i prosentatsen fra 1975 til 1985 indikerer at de indirekte personalkostnadene har steget relativt raskere enn gjennomsnittlig timefortjenester i perioden. Størst har økningen vært i Sverige, hvor de indirekte personalkostnader i tillegg til lønn for arbeidet tid i gjennomsnitt har steget med 2,5 prosentenheter pr. år i 10-årsperioden. Ellers har det for de nordiske land vært en relativt parallell utvikling i de indirekte personalkostnader i forhold til lønn. For Norge skriver storparten av økningen seg fra 1970-årene, gjennom økte utgifter til sykefravær i henhold til den nye sykelønnsordningen fra 1978, økte avgifter til folketrygden og «bedriftsbestemte» indirekte personalkostnader.

Som det fremgår av tabellen viser nivået på de indirekte personalkostnadene store variasjoner fra land til land. I 1985 var de høyest i Østerrike med 92 prosent og lavest i Japan med 18,2 prosent. I nesten samtlige mellom-europeiske land som er med i tabellen er disse kostnadene ca. 80 prosent målt mot lønn for arbeidet tid. Av de nordiske landene er de høyest i Sverige med 72,3 prosent, mens Danmark er lavest med 28,2 prosent av timefortjeneste pr. arbeidet time. Norge ligger omlag midt mellom. De høye indirekte personalkostnadene i Sverige har sammenheng med at «sosiale» tiltak for arbeidstakerne er blitt dekket i relativt sterkere grad gjennom arbeidsgiveravgifter. I Danmark derimot dekker de offentlig en relativt større del av de sosiale kostnadene, slik at arbeidsgiveravgiftene i prosent er noe lavere og timelønningene noe høyere.

For de landene som er med i tabell 6b lå de totale lønnskostnadene i 1985 høyest i USA og Canada. Dette endret seg vesentlig i 1986. Lavere lønnsøkning og lavere indirekte personalkostnader i disse landene bidro til å forsterke den relative nedgangen i lønnskostnadene ved dollarkursens fall. Lønnskostnadene målt i norske kroner er lavest i Storbritannia med ca. 60 prosent av lønnskostnadene pr. time i norsk industri. Land med lav prisstigning som Japan, Østerrike, Belgia, Nederland og Danmark nærmer seg Norge når det gjelder lønnskostnadene i norske kroner for 1986. Forholdet til Sverige endrer seg lite. Sverige har blant annet hatt en sterk stigning i arbeidsgiveravgiftene de siste årene slik at forholdet mellom lønnskostnadene i Norge og Sverige ikke har endret seg særlig fra 1984. Mens den svenske devalueringen i 1982 forrykket forholdet mellom lønnskostnadene i Sveriges fordel har den norske devalueringen på 12 prosent i mai 1986 ikke ført til at noe av denne avstanden er innhentet. For 1987 er forholdene mere usikre da

lønnskostnadene pr. time i Norge vil stige sterkt som følge av blant annet arbeidstidsforkortelsen. Enkelte andre land har imidlertid også redusert arbeidstiden i ulik grad.

4. UTVIKLINGEN I LØNSKOSTNADENE OVERFOR ANDRE LAND I FELLES VALUTA

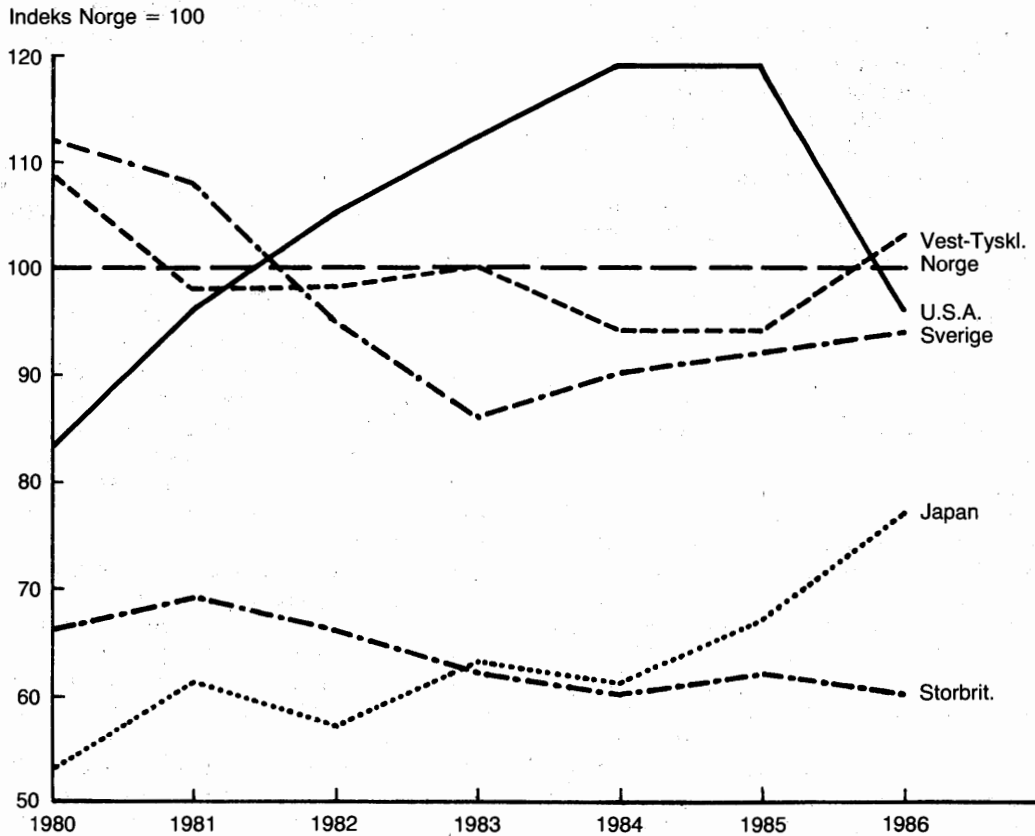
Tabell 6c og figur 6.1 viser utviklingen fra 1966 til 1986 i lønnskostnader i norske kroner for industriarbeidere i enkelte land i forhold til Norge. I hele perioden 1966 til 1986 har lønnskostnadene i Norge vært forholdsvis høye i forhold til alle våre viktigste konkurrentland. De sterkeste relative forskyvninger og fluktasjoner finner vi i forhold til USA og Canada. Dette har særlig sammenheng med dollarkursens utvikling.

Pris- og lønnsstoppen som ble innført høsten 1978, førte til at lønnskostnadene steg svakere i Norge enn i mange andre land frem til lønnsstoppens opphør i 1979/80. Deretter fikk vi frem til 1984/1985, som tabell 6c viser, en økning i lønnskostnadene pr. arbeidet time i forhold til de fleste viktige konkurrentland unntatt USA, Japan, Finland, Østerrike og Canada. Av de land som er med i oversikten lå de totale lønnskostnadene pr. arbeidet time i 1985 høyest i USA og Canada, med Norge på tredjeplass.

Dette bildet endret seg vesentlig i 1986. Lav lønnsvekst og fall i dollarkursen bidro til et betydelig fall i lønnskostnadene pr. time i USA og Canada i forhold til i Norge slik at disse land igjen fikk lavere lønnskostnader for industriarbeidere enn Norge. De fleste europeiske landene og Japan hadde derimot i 1986 en sterkere relativ timelønnsvekst enn Norge målt i norske kroner. Dette var klart en følge av devalueringen av den norske krone i mai og endringer i relative valutakurser. Likevel var Vest-Tyskland i 1986 det eneste land i sammenligningen som hadde høyere lønnskostnader pr. arbeidet time og målt i felles valuta. Forholdet til Sverige, Finland og Storbritannia endret seg lite.

Utviklingen av timelønnskostnadene i industrien i Norge viser store forskjeller i forhold til enkeltland. Etersom det også mellom de enkelte bransjer i Norge og utlandet er store variasjoner i lønnsutvikling og konkurranseforhold, da samhandelen gjelder ulike markeder, produkter og næringer, vil forholdet mellom industriarbeiderlønningene bare gi et tilnærmet uttrykk for bevegelsene i de relative lønnskostnader overfor de ulike land for samme type arbeid.

Figur 6.1 Totale lønnskostnader for voksne industriarbeidere i norske kr. Norge = 100.

Tabell 6c. Totale lønnskostnader for voksne industriarbeidere i norske kroner. Norge = 100.

Landene:	1966	1975	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
Vest-Tyskland	98	94	109	98	98	100	94	94	103
Norge	100	100	100	100	100	100	100	100	100
USA	199	92	83	96	105	112	119	119	96
Sverige	128	111	112	108	95	86	90	92	94
Belgia	85	97	117	107	94	91	86	84	92
Nederland	78	99	105	93	94	94	87	84	90
Danmark	103	98	98	89	86	87	83	82	88
Canada	162	89	55	68	92	103	106	102	81
Østerrike	-	66	55	55	68	74	70	71	79
Finland	83	68	72	74	74	72	76	77	79
Japan	-	50	53	61	57	63	67	67	77
Italia	-	70	71	69	69	73	72	71	75
Frankrike	80	70	80	75	73	73	70	70	74
Storbritannia	81	52	66	69	66	63	61	62	60

Kilde: S.A.F.: «Wages and total labour costs for workers».
For 1986 anslag basert på OECD og justerte lokale anslag.

5. KURSUTVIKLINGEN FOR NORSKE KRONER

Hovedtendensen i det internasjonale valutamarkedet siden utgangen av februar 1985 har vært at amerikanske dollar har deprimert betydelig overfor bl.a. japanske yen og de fleste vesteuropeiske valutaer. På et møte i september i 1985 ble finansministrene og sentralbanksjefene i de fem største industrilandene enige om å intervenere i valutamarkedet for å få ned kursen på amerikanske dollar. Denne beslutningen har i betydelig grad bidratt til reduksjon i dollarkursen. Fra utgangen av februar 1985 til utgangen av februar 1987 har dollaren deprimert overfor japanske yen og tyske mark med henholdsvis 42 prosent og 45 prosent.

Siden begynnelsen av 1985 har det vært foretatt paritetsendringer innenfor det europeiske monetære samarbeidet, EMS, fire ganger. I juli 1985 ble italienske lire devaluert 8 prosent overfor de andre medlemsvalutaene. I april 1986 ble franske franc, etter initiativ fra Frankrike, skrevet ned med 3 prosent, mens tyske mark og nederlandske gylden ble skrevet opp med 3 prosent og (bl.a.) danske kroner med 1 prosent. I august 1986 ble irske pund devaluert overfor de øvrige EMS-valutaene med 8 prosent. I januar i år ble tyske mark og nederlandske gylden skrevet opp med 3 prosent og belgiske franc med 2 prosent.

Verdien av den norske kronen er knyttet til en kurv av våre viktigste handelspartneres valutaer. Valutakurven ble etablert i 1978, mens de någjeldende vektene ble fastsatt i august 1982. Dette systemet holder kronens internasjonale verdi noenlunde konstant overfor et veid gjennomsnitt av valutaene til våre viktigste handelspartnere; tillatt svingningsintervall er $\pm 2,25$ prosent av kursindeksens sentralverdi.

Et samlet bilde av utviklingen i kronens verdi overfor kurvvalutaene fra 1975, målt med dagens vektor og veieteknikk, er gitt i figur 6.2. Figuren er basert på kvartalsgjennomsnitt for kursindeksen. I figuren betyr stigende kurve økning i kronens internasjonale verdi (bidrar isolert sett til at industriens kostnadsmessige konkurransevne svekkes) og fallende kurve betyr nedgang i kronens verdi. Figuren viser at kronens internasjonale verdi ved årsskiftet 1976-77 nådde et maksimum. I fjerde kvartal i 1986 lå kroneverdien i gjennomsnitt om lag 29 prosent under denne maksimumverdien.

Figur 6.3 viser kursutviklingen for norske kroner overfor et utvalg av andre valutaer fra begynnelsen av 1985 t.o.m. februar 1987. I denne perioden sett under ett har den norske krone styrket seg overfor amerikanske dollar, og svekket seg overfor de andre valutaene.

Verdien av den norske kronen er blitt justert fem ganger siden 1982.

- I august 1982 da antallet valutaslag i kurven ble utvidet fra 12 til 14 og vektene for de enkelte valutaer endret.
- I september 1982 ble basiskursene for de fjorten kurvvalutaene endret.
- I juni 1984 da beregningsmetoden for kursindeksen ble endret ved at en gikk over fra aritmetisk til geometrisk gjennomsnittsberegning.
- I september 1984 ble det besluttet at Norges Bank inntil videre skulle styre mot en noe svakere krone. I august 1985 ble dette formalisert ved at det ved forskrift fra Finansdepartementet ble fastslått at kursindeksens verdi inntil videre skulle holdes i den øvre fjerdedelen (101,13-102,25) av det tillatte svingningsintervallet ($100 \pm 2,25$ prosent).

Sett under ett bidro disse fire justeringene til at kronens verdi ble redusert med om lag 10 prosent.

- 11. mai 1986 ble kronen nedskrevet ved at sentralverdien for kursindeksen ble økt fra 100 til 112.

I 1985 og i 1986 fram til devalueringen lå kursindeksen i gjennomsnitt nær midtpunktet (101,69) i den øvre fjerdedelen av svingningsområdet. Kursindeksens nye sentralverdi ligger 10,1 prosent over dette nivået. Endringen i kronens relative verdi kan uttrykkes som den inverse av endringen i kursindeksens verdi¹⁾. Målt på denne måten innebar kursindeksens nye sentralnivå etter 11. mai en devaluering av kronen på om lag 9,2 prosent; fra det normalnivået som var blitt etablert ved Finansdepartementets forskrift av 12. august 1985.

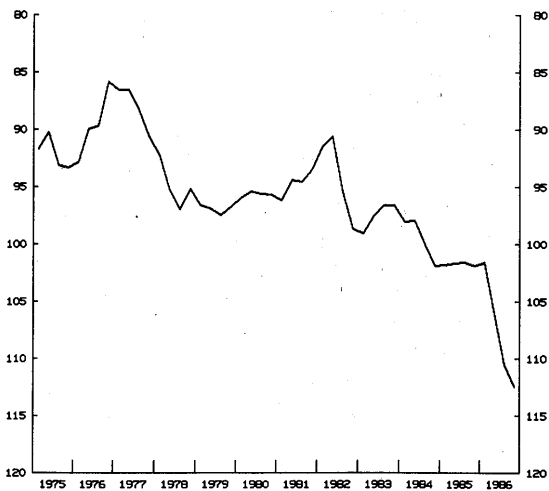
Den første tiden etter devalueringen (ut juni) lå kursindeksen på om lag 109,55. Det innebar at devalueringen i første omgang bare slo ut med en reduksjon av kroneverdien med vel 7 prosent.

F.o.m. juni t.o.m. desember 1986 ble kronen gradvis svekket og gjennomsnittlig kursindeks

¹⁾ Bilaterale valutakurser, f.eks. mellom norske kroner og amerikanske dollar, kan enten uttrykkes som antall kroner pr. dollar eller ved den inverse, antall dollar pr. krone. På tilsvarende måte kan en uttrykke kronens verdi overfor en kurv av valutaer. En kursindeks på 112 betyr at en må betale 112 norske kroner for å kjøpe det vi kan kalle hundre enheter «kurvvaluta». Den inverse av kursindeksen kan sies å gi et uttrykk for hvor mange enheter av kurvvalutaen en må betale for å kjøpe 100 norske kroner. Med en kursindeks på 112, må en betale 89,3 enheter av «kurvvalutaen» for å kjøpe 100 norske kroner. En økning av kursindeksen fra 100 til 112, dvs. med 12 prosent innebærer dermed at kronens verdi endres med 10,7 prosent. Tilsvarende innebærer en endring av kursindeksen fra 101,69 til 112, dvs. med 10,1 prosent, at kronens verdi endres med 9,2 prosent.

i desember i fjor var vel 114. Dette nivået holdt seg også mesteparten av januar i år. F.o.m. slutten av januar har kronen styrket seg, og kursindeksen lå i begynnelsen av mars på om lag 113. Det innebærer en svekkelse av kronens verdi med om lag 3 prosent i forhold til den første tiden etter devalueringen i fjor.

Figur 6.2 Kursutviklingen for norske kroner målt med valutakurrvvekter. (Dagens kurssystem). Kvartalsgjennomsnitt.

I januar og februar i år lå kursindeksen i gjennomsnitt 5,4 prosent høyere enn gjennomsnittsnivået i 1986 (107,78) og 11,7 prosent høyere enn gjennomsnittsnivået i 1985 (101,71).

Det presiseres at de beregnede verdiendringene er knyttet til kurrvvekter, og at andre vekstsystemer vil gi andre resultater. Videre vil Beregningsutvalget bemerke at gjennomsnittlig kursendring dekker over til dels betydelige endringer i de bilaterale valutakursene. Se figur 6.3.

6. LØNSKOSTNADER PR. PRODUSERT ENHET I INDUSTRIEN

Tabell 6d viser utviklingen i lønnskostnader pr. produsert enhet i norsk industri sammenliknet med våre viktigste handelspartnere i perioden 1976–1986. Sammenveilingen av lønnskostnader pr. produsert enhet hos våre handelspartnere er foretatt med den norske kronens valutakurrvvekter.

I årene før 1978 fant det sted en svekkelse av norsk industris konkurransevne, målt ved relativ vekst i lønnskostnader pr. produsert enhet. I årene 1978 og 1979 gikk denne utviklingen i motsatt retning.

I hvert år fra 1980, med unntak av 1984, har vi på nytt fått en viss svekkelse av norsk industris relative kostnadsposisjon. For 1986 la Beregningsutvalget i sin foreløpige rapport til grunn at kostnadsposisjonen ville bli forbedret med 1 1/4 prosent, p.g.a. devalueringen av kronen. Foreløpige tall fra Statistisk Sentralbyrå viser imidlertid at hele den produktivitetsveksten i norsk industri som en forutsatte, uteble. I tillegg har også lønnskostnadene steget noe mer enn tidligere anslått. En anslår nå at industriens konkurransevne målt ved utviklingen i relativ LPE, ble svekket med om lag 3/4 prosent fra 1985 til 1986.

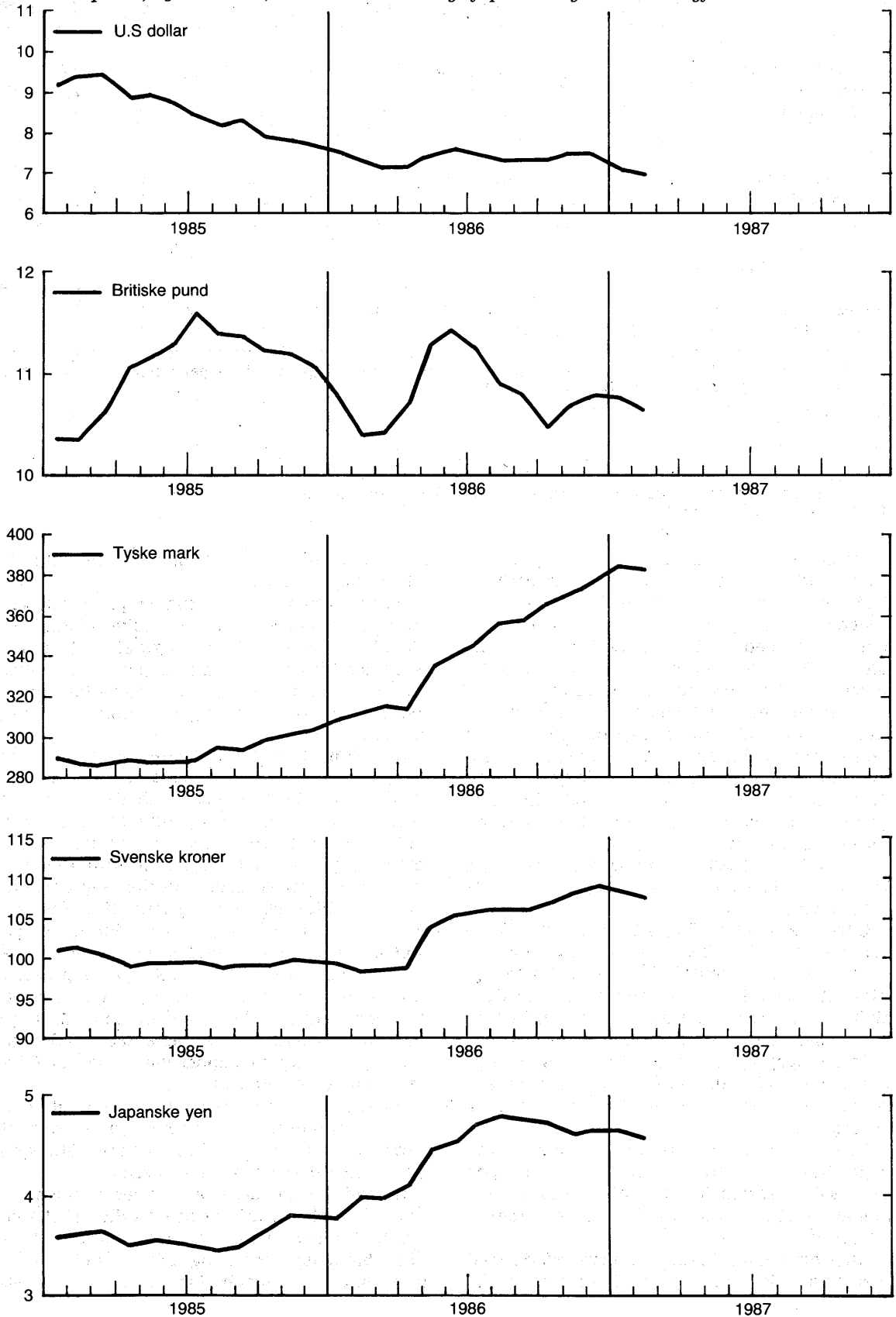
Tabell 6d gir et inntrykk av hva de ulike faktorene – lønnskostnader i nasjonal valuta, produktivitet og valutakurser – har betydd for utviklingen i perioden 1976–1986, dvs. hvordan utviklingen i relativ LPE i ettertid fremkommer som resultat av utviklingen i disse tre faktorene. Det må understrekes at disse komponentene ikke utvikler seg uavhengig av hverandre over en så lang periode og at tallene derfor ikke gir uttrykk for en enkel årsaks-/virkningssammenheng.

Dekomponeringen av LPE-veksten på lønns- og produktivitet utvikling kan dessuten være usikker i år med arbeidstidsforkortelse eller hvor den gjennomsnittlige arbeidstiden endres av andre grunner. Det meste av den internasjonale statistikken (bl.a. IMF's tall som er nyttet her) måler både lønnskostnader og bruttoprodukt pr. time (timelønn og timeproduktivitet). Tallene for Norge derimot, er så langt mulig basert på Nasjonalregnskapet, som gir tall for lønnskostnader og bruttoprodukt pr. årsverk. Statistisk Sentralbyrå vil imidlertid snart utarbeide timeverks-baserte tall, som på dette punkt vil bedre sammenlignbarheten med internasjonal statistikk.

Det synes likevel påfallende hvor systematisk – og sterkt – ulikheter i produktivitet utviklingen ser ut til å ha bidratt til svekkelsen av industriens konkurransevne, både på 1970- og 1980-tallet. Det er ikke enkelt å peke på noen god forklaring på dette. Beregninger i Statistisk Sentralbyrå peker i retning av at det særlig er utviklingen i kapital pr. syssel-satt som forklarer utviklingen i arbeidsproduktiviteten i norsk industri. Investeringsnivået i norsk økonomi – også i industrien – har gjennomgående vært relativt høyt. I utgangspunktet er det derfor lite som tyder på at kapitalintensiteten i norsk industri gradvis skulle ha avtatt, relativt til våre handelspartnere. Det kunne derfor være grunnlag for å studere nærmere sammenhengen mellom utviklingen i arbeidsproduktiviteten, kapitalintensiteten og kapitalavkastningen i norsk industri.

Tabell 6d viser videre at i perioden etter 1980 har lønnskostnadsveksten for hvert enkelt år

Figur 6.3 *Middelkurser i Oslo (norske kroner pr. enhet) for amerikanske dollar, britiske pund, tyske mark, svenske kroner og japanske yen. Månedsgjennomsnitt.*

Tabell 6d. Lønnskostnader pr. produsert enhet (LPE). Prosentvis endring fra året før¹⁾.

	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986 ²⁾
<i>Handelspartnere:</i>											
Lønnskostnader ³⁾	12,6	10,5	10,3	10,9	11,9	11,3	8,8	7,1	6,1	6,2	5¼
Produktivitet ⁴⁾	5,5	2,5	3,2	4,4	1,6	3,1	3,0	6,1	4,4	2,7	2¼
LPE, nasjonal valuta	6,7	7,8	6,9	6,2	10,1	8,0	5,6	0,9	1,6	3,4	3
<i>Norsk industri:</i>											
Lønnskostnader ⁵⁾	12,4	10,1	7,8	4,0	9,8	11,5	9,2	11,2	9,8	9,0	9¼
Produktivitet ⁶⁾	0,6	+ 1,9	+ 0,1	3,8	+ 0,9	0,3	2,6	5,9	7,0	1,3	0
LPE	11,8	12,2	8,0	0,2	10,8	11,2	6,5	5,0	2,7	7,6	10
Relativ LPE, nasjonal											
valuta	4,7	4,1	1,0	+ 5,7	0,6	3,0	0,9	4,0	1,1	4,1	6¼
Valutakursendringer ⁷⁾	+ 2,2	+ 1,4	6,6	1,9	+ 1,2	+ 1,0	+ 0,5	3,3	2,0	2,3	6
Relativ LPE, felles valuta	7,1	5,6	+ 5,2	+ 7,4	1,9	4,0	1,4	0,7	+ 1,0	1,7	¾

¹⁾ Tall for våre handelspartnere og valutakurs er beregnet som veide geometriske gjennomsnitt (med valutakursvekter) på grunnlag av indeksserier.

²⁾ Anslag.

³⁾ Pr. timeverk.

⁴⁾ Produksjon pr. timeverk.

⁵⁾ Pr. årsverk.

⁶⁾ Produksjon pr. årsverk.

⁷⁾ Positivt tall innebærer en effektiv depresiering av den norske krone.

Kilde: OECD, IMF og Statistisk Sentralbyrå.

vært sterkere i norsk industri enn gjennomsnittlig lønnsvekst hos våre handelspartnere. Det bidrar isolert sett til svekket konkurranseevne. Utviklingen de senere årene bryter i noen grad med mønsteret fra 1970-årene, da lønnsveksten de fleste år var på linje med eller lavere enn hos våre handelspartnere.

Kroneverdien, målt ved dagens kurvvekter, har falt klart siden midten av 1970-årene, men den direkte virkningen på utviklingen i konkurranseevnen har variert betydelig fra år til år. De fire siste årene, og særlig i 1986, har nedgang i kroneverdien isolert sett bidratt til en forbedring av konkurranseevnen.

Fra 1985 til 1986 har en lagt til grunn en lønnskostnadsvekst i norsk industri på 9¼ (9,8) prosent.

Ifølge Økonomisk Utsyn fra Statistisk Sentralbyrå var det ingen produktivitetsvekst (+ 0,1 prosent) i norsk industri i 1986. I Beregningsutvalgets foreløpige rapport var produktivitetsveksten i industrien i 1986 anslått til 1½ prosent, i overensstemmelse med anslaget i Salderingsproposisjonen. Basert på de nye anslagene anslås økningen i lønnskostnadene pr. produsert enhet fra 1985 til 1986 til om lag 10 prosent.

Lønnskostnadene pr. produsert enhet i industrien hos våre handelspartnere er anslått å ha økt med 3 prosent fra 1985 til 1986 målt i nasjonal valuta og om lag 9¼ prosent målt i norske kroner.

Alt i alt regner Beregningsutvalget dermed med at det skjedde en forverring i norsk indu-

stris relative kostnadsposisjon fra 1985 til 1986 på om lag ¾ prosent.

Utviklingen i lønnskostnader pr. produsert enhet i industrien innen de enkelte land, er gjengitt i tabell 6e. Tabellen gir et bilde av utviklingen i lønnskostnader pr. produsert enhet i de enkelte land og viser hvor store forskjeller det er i kostnadsutviklingen mellom de enkelte land.

Utviklingen i valutakursene spilte i 1986 en avgjørende rolle for utviklingen i de enkelte lands LPE i felles valuta. Tabell 6b viser at verdien av de fleste europeiske valutaer i forhold til norske kroner i gjennomsnitt lå nærmere 15 prosent høyere i 1986 enn året før, mens amerikanske dollar svekket seg omtrent like mye. Utslagene overfor enkeltvalutaer avvek med andre ord betydelig fra den gjennomsnittlige endringen (svekkelsen) i den norske kursindeksen fra 1985 til 1986 på 6 prosent. Overfor de fleste europeiske land og Japan økte norsk industri derfor sin kostnadsmessige konkurranseevne i 1986, mens det skjedde en svekkelse av kostnadsposisjonen overfor USA med om lag 25 prosent.

På grunn av de store forskjellene vil ikke et veiet gjennomsnitt nødvendigvis gi et korrekt uttrykk for den endrede konkurransesituasjon de enkelte bransjer vil stå overfor.

Regnet i nasjonal valuta viser tabellen at norsk industri i 1986 hadde en LPE-vekst som var tre ganger så stor som gjennomsnittet for våre handelspartnere og nesten dobbelt så stor som LPE-veksten for noe annet enkelt-

Tabell 6e. Lønnskostnader pr. produsert enhet (LPE) i industrien¹. Prosentvis endring fra året før.

	Kurv- vekter	LPE-endring i nasjonal valuta					Valutakursutviklingen overfor norske kroner					LPE-endring i norske kroner				
		1982	1983	1984	1985 ²⁾	1986 ²⁾	1982	1983	1984	1985	1986	1982	1983	1984	1985 ²⁾	1986 ²⁾
Belgia	2,4	÷ 1,3	÷ 0,6	4,8	3,7	0	÷ 9,5	3,9	÷ 1,1	3,3	14,8	÷ 10,6	3,3	3,7	7,1	14 ^{3/4}
Canada	3,6	13,4	0,9	÷ 2,2	2,7	1 ^{1/2}	9,4	13,3	6,4	0,0	÷ 15,5	24,0	14,4	4,1	2,7	14 ^{1/4}
Danmark	6,8	8,4	1,4	6,5	6,2	4	÷ 4,0	3,2	÷ 1,4	3,1	12,9	4,1	4,7	5,1	9,5	17 ^{1/2}
Finland	3,0	7,1	3,4	2,7	3,6	3 ^{1/2}	0,7	÷ 2,2	3,6	2,1	5,2	7,9	1,1	6,4	5,8	8 ^{3/4}
Frankrike	9,2	11,1	7,6	4,7	2,0	2 ^{1/4}	÷ 7,2	÷ 2,2	÷ 2,8	2,6	11,6	3,1	5,2	1,8	4,7	14
Italia	3,3	18,2	13,5	2,8	4,6	3 ^{1/2}	5,9	1,0	÷ 3,6	÷ 3,1	10,6	11,2	14,6	÷ 0,9	1,3	14 ^{1/2}
Nederland	4,6	4,3	÷ 1,6	÷ 6,4	0,6	÷ 3/4	4,9	6,0	÷ 0,7	2,0	16,9	9,4	4,3	÷ 7,0	2,6	16
Storbritannia	14,7	4,6	0,0	2,6	5,8	5 ^{1/2}	÷ 2,9	÷ 1,8	÷ 1,8	1,9	÷ 2,0	1,6	÷ 1,8	0,7	7,8	3 ^{1/2}
Sverige	15,0	4,1	1,4	4,8	7,9	5	÷ 9,3	÷ 7,7	3,6	1,3	4,0	÷ 5,6	÷ 6,4	8,6	9,3	9 ^{1/4}
Sveits	1,2	5,3	÷ 1,6	÷ 5,9	2,2	1	8,6	9,4	÷ 0,1	1,0	17,8	14,4	7,7	÷ 6,0	3,2	19
Vest-Tyskland	17,7	3,2	÷ 0,5	1,0	0,8	3	4,6	7,7	0,2	2,0	16,9	8,0	7,2	1,2	2,8	20 ^{1/2}
Østerrike	1,5	2,8	0,2	÷ 0,8	2,1	1	4,9	7,6	0,3	2,1	16,8	7,9	7,8	÷ 0,5	4,3	18
Japan	6,0	÷ 0,8	÷ 2,2	÷ 3,9	0,9	4	÷ 0,5	18,5	11,7	5,1	22,3	÷ 1,3	15,9	7,4	6,1	27,2
USA	11,0	6,2	÷ 2,5	÷ 0,6	0,6	÷ 3/4	12,5	13,2	11,9	5,3	÷ 14,0	19,4	10,4	11,2	6,0	÷ 14 ^{1/2}
Norges handelspartnere	100,0	5,6	0,9	1,6	3,4	3	÷ 0,5	3,3	2,0	2,3	6,0	5,1 ¹	4,3	3,7	5,8	9
Norge		6,5	5,0	2,7	7,6	10						6,5	5,0	2,7	7,6	10
Relativ LPE-endring												1,4	0,7	÷ 1,0	1,7	3/4

¹⁾ Tall for våre handelspartnere og valutakurs er beregnet som veide geometriske gjennomsnitt (med valutakursvekter) på grunnlag av indeksserier med 1980 som basisår.

²⁾ Anslag.

Kilde: OECD, IMF og Statistisk Sentralbyrå.

land. Storbritannia og Sverige var de to landene med høyeste LPE-vekst blant våre handelspartnere. I USA og Nederland ser det ut til at LPE i nasjonal valuta falt i fjor, mens flere andre land hadde en LPE-vekst mellom 0 og 1 prosent.

De historiske tallene for LPE-utviklingen hos våre handelspartnere bygger på nasjonalregnskapstall som blir samlet inn og bearbejdet av Det internasjonale pengefondet (IMF). Tallene blir revidert bl.a. som følge av revisjoner i de forskjellige landenes nasjonalregnskapstall. Siden Beregningsutvalgets foreløpige rapport er LPE-tallene for bl.a. 1983, 1984 og 1985 revidert. I gjennomsnitt for våre handelspartnere er den anslåtte LPE-veksten redusert med 0,3 prosentpoeng for 1983 og økt med h.h.v. 1,2 og 0,5 prosentpoeng for 1984 og 1985. Videre har Statistisk Sentralbyrå revidert de norske nasjonalregnskapstallene for 1984 og 1985. Anslagene for LPE-veksten i norsk industri i 1984 er redusert med hele 3 prosentpoeng, mens anslaget for 1985 er økt med 1 prosentpoeng.

Revisjonen for 1984 skyldes at anslaget for bruttoproduktet i industrien er justert opp med 3 prosentpoeng. Dette slår ut med en tilsvarende økning i anslaget for produktivetsveksten i norsk industri og en reduksjon i den anslåtte LPE-veksten. Endringen skyldes nye opplysninger om varesammensetningen og om fordelingen av industriproduksjonen på eksport/hjemmeleveranser. Dette påvirker både anslaget for verdien av produksjonen og anslaget for den gjennomsnittlige prisutviklingen på såvel industriproduktene som innsatsvarene til industrien. Til sammen har dette ført til en svært betydelig revisjon av anslaget for bruttoproduktet i industrien, målt i volum.

Revisjonen i de norske og de internasjonale LPE-anslagene fører i sum til at svekkelsen av norsk industris konkurranseposisjon i fireårsperioden 1981-1985 nå blir anslått til i gjennomsnitt 0,7 prosent pr. år, mot tidligere 1,2 prosent.

Beregningsutvalget finner således grunn til å understreke at beregninger av utviklingen i relative lønnskostnader pr. produsert enhet nødvendigvis er beheftet med stor usikkerhet, slik revisjonene ovenfor viser. Det er usikkerhet knyttet til anslagene for lønnskostnader og produktivitet både for Norge og for våre viktigste handelspartnere. Tallene må derfor tolkes med stor varsomhet.

LPE-veksten fra 1986 til 1987 hos våre handelspartnere ble i Salderingsproposisjonen anslått til 2 prosent, regnet i nasjonal valuta. Utviklingen i norsk industris kostnadsmessige konkurransevne fra 1986 til 1987 vil i tillegg avhenge av utviklingen i lønnskostnader og produktivitet i norsk industri og av utvik-

lingen i valutakursene. For flere av disse faktorene vil den gjennomsnittlige endringen fra i fjor til i år bli påvirket av spesielle forhold.

Devalueringen i mai i fjor og valutakursutviklingen gjennom 1986 gjør at en må regne med at endringen i kronens verdi isolert sett vil gi et betydelig bidrag til forbedring av den kostnadsmessige konkurransevnen regnet på årsbasis; jfr. fremstillingen i avsnitt 6.5 hvor det fremgår at kursindeksen i januar og februar i år lå 5,4 prosent høyere enn gjennomsnittsnivået for 1986.

I avsnitt 2.4 har Beregningsutvalget gjengitt anslag for lønnsoverhenget ved årsskiftet - dvs. forskjellen mellom lønnsnivået ved slutten av 1986 og gjennomsnittet for hele 1986. For industriarbeidere er overhenget anslått til 4,8 prosent. Tilsvarende anslag for funksjonærer i industrien viser et overheng på 3,9 prosent.

Utviklingen i lønnskostnader og også produktivitet fra 1986 til 1987 vil videre bli påvirket av gjennomføringen av arbeidstidsforkortelsen fra 1. januar i år. Arbeidstidsforkortelsen medfører en reduksjon i normalarbeidstiden som vil variere fra næring til næring. I Økonomisk utsyn for året 1986 har Statistisk Sentralbyrå anslått nedgangen i normalarbeidstiden fra 1986 til 1987 til 4,6 prosent for industrien og til 3,0 prosent for økonomien som helhet. Statistisk Sentralbyrå har videre antatt at arbeidstidsforkortelsen fører til endringer i arbeidsorganisering og -tempo som gir en ekstra produktivetsøkning.

Reduksjonen i normalarbeidstiden vil isolert sett føre til en økning i lønnskostnader pr. produsert enhet. I Beregningsutvalgets rapporter har det vært vanlig å fordele endring i LPE på endringer i lønnskostnader og endringer i produktivitet. Det kan være grunn til å peke på at rent føringsmessig vil arbeidstidsforkortelsen slå ut i endring i lønnskostnadene eller produktivitet, avhengig av om lønnskostnadsvekst og produktivetsvekst regnes *pr. timeverk* eller *pr. årsverk*. Regnet *pr. årsverk* vil den direkte virkningen av en arbeidstidsforkortelse være å redusere produktiviteten (produksjonen pr. årsverk) tilsvarende mens årslønnen ikke påvirkes. Regnet *pr. timeverk* vil derimot den direkte virkningen være at time-lønnen økes mens produktiviteten (produksjonen pr. timeverk) ikke endres. Uansett hvilken av de to regnemåtene som nyttes vil den direkte virkningen på lønnskostnader pr. produsert enhet (LPE) imidlertid bli den samme og lik den prosentvise arbeidstidsforkortelsen. Det er her sett bort fra eventuell produktivetsvekst som en følge av arbeidstidsforkortelsen.

I perioder uten endringer av arbeidstiden vil det i prinsippet være likhet mellom lønnskost-

nadsvekst og produktivitetsvekst regnet pr. årsverk og pr. timeverk. I perioder med endringer i arbeidstiden vil måling av endringer i lønnskostnader og produktivitet pr. timeverk antakelig svare best til den måten som lønnskostnads- og produktivitetsbegrepene oftest blir brukt på, samtidig som det blir lettere å tolke tidsserier for utviklingen i lønnskostnader og produktivitet.

Nasjonalregnskapet gir i dag tall for lønnskostnader og bruttoprodukt pr. årsverk. N.A.F.'s lønnsstatistikk gir opplysninger om lønn og lønnskostnader regnet pr. time for arbeidere, mens funksjonærstatistikken gir opplysninger om lønn pr. måned (dermed pr. årsverk).

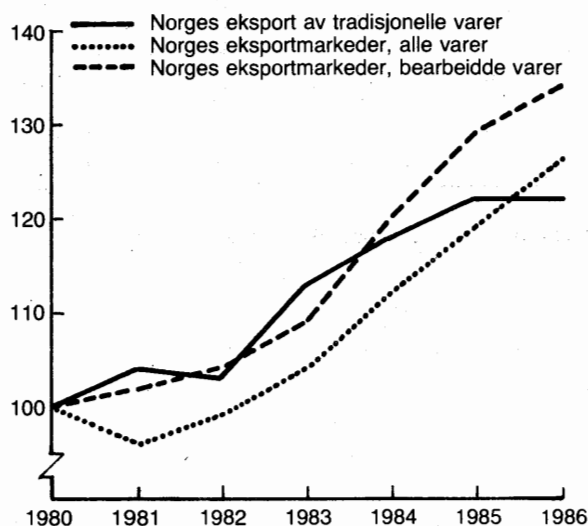
Som opplyst tidligere i dette avsnittet er Statistisk Sentralbyrå nå i ferd med å utarbeide tall for lønnskostnader og bruttoprodukt pr. timeverk.

7. MARKEDSANDELER

I sin omtale av utviklingen i industriens konkurranseevne i avsnittene foran har Beregningsutvalget konsentrert seg om forhold som

Figur 6.4 Verdenshandelen og Norges vareeksport¹⁾.

Volumindekser. 1980 = 100.

¹⁾ Tallene for Norges eksport av tradisjonelle varer (eksport av varer utenom råolje, naturgass, skip og plattformer) bygger på handelsstatistikken. Indeksene for eksportmarkeder er beregnet som et gjennomsnitt av andre lands import, hvor beregningsgrunnlaget er henholdsvis samlet import av varer og import av bearbejdede varer. Vektene som er benyttet er landenes andeler av norsk eksport. Tallene for 1986 bygger på anslag fra OECD.

Kilde: Økonomiske analyser nr. 1 1987, Statistisk Sentralbyrå.

antas i særlig grad å påvirke industriens konkurranseevne.

I *ett*ertid kan utviklingen i norsk industris konkurranseevne avleses f.eks. i markedsandelene for industriproduktene hjemme og ute og i industriens andel av bruttonasjonalproduktet og av total sysselsetting og av landets beholdning av realkapital. Utviklingen i disse størrelsene kan dels gi informasjon om evnen til å avsette produkter i konkurranse med andre lands næringsliv, dels om evnen til å konkurrere med andre norske næringer om arbeidskraft og kapital.

I Økonomisk utsyn presenterer Statistisk Sentralbyrå en oversikt over utviklingen i norske markedsandeler på hjemmemarkedet og på eksportmarkedene.

Norsk industris samlede eksportmarkedsandel belyses ved å sammenligne endringer i volumet av norsk eksport av tradisjonelle varer med indikatorer for endringer i størrelsen på de norske eksportmarkedene. Målt på denne måten har norske eksportører tapt markedsandeler hvert år siden 1983, både når en ser det i forhold til markedet for tradisjonelle varer under ett, og i forhold til markedet for bearbejdede varer, jfr. figur 6.4.

Økonomisk utsyn gir også tall for utviklingen i markedsandeler for mer detaljerte varegrupper. Her har en imidlertid bare tall i verdi, og disse kan derfor ikke sammenlignes direkte med de forannevnte totaltall i volum. Bildet er imidlertid langt på vei det samme, og for de fleste varegruppene er de norske eksportmarkedsandelene redusert. Reduksjonen var særlig stor for varegruppene maskiner, møbler og fôrstoff for dyr, hvor markedsandelene er blitt nesten halvert siden 1980. For mer råvarepregede varer som papirmasse og papiravfall, malmer og metaller unntatt jern og stål er markedsandelene økende. Foreløpige beregninger (som må tolkes med forsiktighet da de bare baserer seg på oppgaver for årets første kvartal) tyder på at mønsteret fra tidligere år fortsatte også i 1986, og at Norge tapte markedsandeler for de fleste av varegruppene.

På hjemmemarkedet tapte norske produsenter markedsandeler i verdi i 1986 for alle de varegruppene en har tall for, med unntak av varegruppene metaller og kjemiske råvarer. Tilsvarende tall beregnet i faste priser viser at tapet var større i volum enn i verdi, noe som betyr at norske produsenter oppveiet noe av nedgangen i markedsandeler med større prisøkninger enn konkurrentene. På den annen side kan nettopp disse høyere prisene på norskproduserte varer forklare tapet av markedsandeler. Denne utviklingen er for de fleste varegruppene vedkommende en forlengelse av trenden fra foregående år.

Særlig stor har nedgangen i markedsandeler

vært for varegruppene tekstil- og bekledningsvarer, trevarer, kjemiske og mineralske produkter og for verkstedprodukter. De eneste som har økt sine markedsandeler på 1980-tallet er produsenter av raffinerte oljeprodukter og skip og plattformer. En bør være klar over at importandelene over tid vil være økende på grunn av den økende økonomiske integrasjonen internasjonalt. Selv når en tar hensyn til dette, er det grunn til å hevde at tapet av markedsandeler på hjemmemarkedet har vært så stort at det indikerer svekket konkurransevne for norsk industri.

8. ARBEIDSKONFLIKTER

Tabell 6f viser antall konflikter og antall tapte arbeidsdager i forskjellige vest-europeiske land, i forhold til antall sysselsatte. Av

tabellen går det fram at Norge har tapt forholdsvis lite på konflikter. I enkelte andre land skapte konfliktene større problemer. Vi ser at antall tapte arbeidsdager i 1985 ble redusert sterkt i flere land, bl.a. Storbritannia, Finland og Vest-Tyskland. Bortsett fra i Danmark hvor antall tapte arbeidsdager var forholdsvis høyt i 1985 var antallet arbeidsdager tapt lavt i de fleste andre land.

I 1982 var tallet på tapte arbeidsdager som skyldes konflikter i Norge ca. 280 000 mot ca. 28 000 i 1981 og ca. 58 000 i gjennomsnitt for åra 1975–80. I 1982 var det forbundsvise oppgjør og antallet konflikter var noe større i 1982 enn hva som har vært vanlig i de senere år. I 1983 var antallet tapte arbeidsdager igjen forholdsvis lavt, mens det i 1984 (forbundsvise oppgjør) igjen steg til 104 000 tapte arbeidsdager. I 1985 var oppgjørene samordnet. Likevel var antall konfliktdager 60 000.

Tabell 6f. *Antall konflikter og tapte arbeidsdager pr. år¹⁾.*

	Konflikter			Tapte arbeidsdager pr. 1 000 sysselsatte		
	1979–83	1984	1985	1979–83	1984	1985
Østerrike	6	2	4	2	0	8
Danmark	176	157	820	98	53	914
Finland	1 724	1 679	833	282	633	72
Frankrike	2 719	2 537	1 901	92	63	35
Vest-Tyskland	–	–	–	6	226	1
Italia	1 951	1 816	1 341	858	426	186
Norge	17	21	11	44	53	33
Nederland	21	16	45	29	6	18
Sveits	4	2	–	1	0	0
Sverige	125	206	160	226	7	117
Storbritannia	1 525	1 206	903	498	1 277	298

Kilde: ILO, Yearbook of Labour statistics.

¹⁾ Antall konflikter registreres på ulike måter fra land til land og tallene er derfor ikke direkte sammenliknbare.

KAPITTEL 7

Konjunktursituasjonen

1. VERDENSØKONOMIEN

Det kraftige fallet i råoljeprisen var den viktigste hendelsen i internasjonal økonomi i 1986. Oljeprisfallet har bidratt til at prisstigningen i industrilandene er kommet ned mot 2 prosent eller ned på stigningstakten fra 1960-årene. Oljeprisfallet har også sammen med bl.a. et redusert internasjonalt rentenivå bidratt til at den nåværende internasjonale økonomiske oppgangen ventes å fortsette i moderat tempo i 1987. Virkningen av oljeprisfallet på produksjonen i OECD-området (de 24 vestlige industrilandene som er med i Organisasjonen for økonomisk samarbeid og utvikling) har likevel vært mindre enn ventet. Utviklingen i flere viktige land har vært svakere mot slutten av 1986 og i begynnelsen av 1987 enn tidligere antatt. Det kan derfor være usikkert hvor sterk veksten vil bli i 1987. Det er også betydelig usikkerhet knyttet til varigheten av oppgangen utover 1987.

En anslår at *bruttonasjonalproduktet* (BNP) i OECD-området vokste med om lag 2½ prosent fra 1985 til 1986. En regner nå med en produktionsvekst i om lag samme størrelsesorden i inneværende år. Det er noe lavere vekst enn lagt til grunn for 1987 i Beregningsutvalgets foreløpige rapport. For våre handelspartnere forventer en at produktionsveksten vil bli om lag 2¼ prosent. Anslagene for BNP-veksten hos enkelte handelspartnere er gjengitt i tabell 7a.

Til tross for at innenlandsk etterspørsel i OECD-området nå anslås å ha vokst med om lag 3½ prosent fra 1985 til 1986, ble produktionsveksten, som tidligere nevnt, bare om lag 2½ prosent. Årsaken til denne differansen mellom produktions- og etterspørselsvekst var svak utvikling i netto-eksporten fra OECD-området. Oljeeksporterende og andre råvareeksporterende land utenfor OECD-området reduserte sin import betydelig som følge av svake priser på sine eksportvarer. OECD anslår i sin siste halvårsrapport, *Economic Outlook 40*, at OPEC-landenes import ble redusert med 14 prosent i volum fra 1985 til 1986, mens OECD-landenes importvolum økte med 5½ prosent i samme periode.

Den svake nettoeksporten i 1986 har bidratt til at *industriproduksjonen* i OECD-området

nå antas å ha vokst med bare 1¼ prosent fra 1985 til 1986. En regner imidlertid med en veksttakt på 2¼ prosent fra 1986 til 1987. Hos våre handelspartnere antar en nå at veksten i industriproduksjonen ble på om lag 2 prosent fra 1985 til 1986 og en anslår veksten til 2½ prosent fra 1986 til 1987.

I 1985 og 1986 har det vært en årlig sysselsetningsvekst i OECD-området på om lag 1¼ prosent. Til tross for dette har *arbeidsledigheten* ikke blitt redusert. Det skyldes en betydelig vekst i arbeidsstyrken. Det har imidlertid vært store regionale variasjoner i utviklingen i arbeidsledigheten. I USA er antallet arbeidsløse som andel av arbeidsstyrken redusert fra 9,6 prosent i 1983 til 7,0 prosent i 1986. Tilsvarende er arbeidsledigheten i EF-landene i den samme perioden økt med 1,0 prosentpoeng til 12,0 prosent. For 1987 venter en at sysselsetningen i OECD-området vil øke med om lag 1 prosent. Arbeidsledigheten målt som andel av arbeidsstyrken ventes å forbli uendret, om lag 8¼ prosent. Antall arbeidsledige personer i OECD-området fortsetter imidlertid å øke noe, og ventes å utgjøre 31¼ millioner personer i 1987.

Prisstigningen internasjonalt har avtatt betydelig det siste året, godt hjulpet av prisfallet på råolje, lave priser på andre råvarer og et lavere internasjonalt rentenivå. Den gjennomsnittlige veksten i konsumprisene fra 1985 til 1986 var 2,8 prosent for OECD-området og 2,4 prosent for våre handelspartnere. For OECD-området er dette den laveste prisstigningen siden 1964. I flere OECD-land (Vest-Tyskland, Japan, Nederland, Sveits og Luxembourg) var prisnivået, målt ved konsumprisindeksen, om lag uendret i 1986 i forhold til 1985. I de 12 siste månedene til januar 1987 steg konsumprisene med 2,1 prosent hos OECD-området og 2,0 prosent hos våre handelspartnere. Fra 1986 til 1987 har en lagt til grunn ubetydelig høyere prisstigning enn fra 1985 til 1986; om lag 3 prosent for OECD-området og 2½ prosent for våre handelspartnere. En venter at prisstigningstakten skal øke noe gjennom året fra den lave takten ved årsskiftet. Detaljerte anslag for prisstigningen hos våre handelspartnere er gitt i tabell 7b.

Finanspolitikken i OECD-området sett un-

der ett ser ut til å ha vært omtrent nøytral i 1986. Oljeprisfallet og nedgangen i inflasjonstakten har økt realverdien av utgiftspostene på de offentlige budsjettene utover det forutsatte, og dette er ikke fullt ut blitt motvirket av økte energiavgifter og reduksjoner i nominelle bevilgninger. Finanspolitikken er derfor blitt noe mindre restriktiv enn opprinnelig forutsatt.

I 1987 må en forvente en tilstramning av finanspolitikken i OECD-området sett under ett, som en følge av en omlegging av finanspolitikken i USA. Som nærmere omtalt nedenfor er det fortsatt knyttet usikkerhet til gjennomføringen av finanspolitikken i USA. Men det synes rimelig å legge til grunn at det føderale budsjettunderskuddet blir redusert merkbart i budsjettåret 1987; som startet 1. oktober 1986. I de fleste andre landene er målet fortsatt å redusere budsjettunderskuddene.

Pengepolitikken i de aller fleste industriland har gitt rom for et markert fall i det nominelle rentenivået i løpet av det siste året – omtrent i takt med nedgangen i prisstigningstakten. I noen land har også realrentene sunket noe. Historisk er realrentene fortsatt høye.

Veksten i pengemengden har i mange land vært høyere enn de måltall som har vært fastsatt. Liberalisering av kredittpolitikken og finansielle innovasjoner gjør imidlertid pengemengde-aggregatene vanskeligere å tolke enn før. Det er derfor blitt lagt mindre vekt enn tidligere på å styre etter utviklingen i pengemengden.

Det er fortsatt små endringer i de store ubalansene i betalingsstrømmene mellom USA på den ene siden og Japan og Vest-Tyskland på den andre siden. Selv om eksportvolumet har vist en noe sterkere vekst enn importvolumet i USA det siste halvåret, er muligheten til vesentlige forbedringer på kort sikt små. Ubalanse gjør at en ikke kan utelukke at amerikanske dollar fortsatt kan komme til å falle betydelig mot andre valutaer framover. Et eventuelt betydelig dollarkursfall kan i så fall medføre at pengepolitikken i USA strammes til, med dertil hørende renteøkninger, noe som i så fall vil virke dempende på veksten både i USA og i resten av OECD-området.

Usikkerheten om hvor sterk den økonomiske veksten i 1987 blir skyldes flere forhold. Usikkerheten gjelder blant annet hvordan den innenlandske etterspørselen i OECD-området vil utvikle seg etter hvert som virkningen av oljeprisfallet uttømmes – samtidig som finanspolitikken dreies i noe mer restriktiv retning. Etterspørselsveksten i USA har avtatt i løpet av det siste året, og er nå antakelig svakere enn i resten av OECD-området. Anslagene for 1987 forutsetter at etterspørselen i Europa og Japan holder seg bedre oppe. Samtidig er det

lagt til grunn at det negative vekstbidraget fra handelen med ikke-OECD-land på det nærmeste forsvinner i løpet av året.

Det er imidlertid knyttet betydelig usikkerhet til nettoeksportutviklingen for OECD-området. Medlemslandene i Organisasjonen av Oljeeksporterende land, OPEC, har siden 1981 erfart redusert oljeproduksjon og oljepris. Siden 1982 har også OPEC-landenes samlede betalingsbalanse vist underskudd. På toppen av dette kom kollapsen i oljeprisene i fjor, som førte til at disse landenes eksportinntekter ble om lag halvert. Det er mulig at den importreduksjonen disse landene har foretatt i 1986 til en stor grad er tilpasning til lavere inntekter før 1986 og at en stor del av tilpasningen til oljeprisfallet i fjor ennå gjenstår.

I USA har veksten siden slutten av 1984 vært i området 2½–3 prosent. En venter en veksttakt i dette området også i 1987. En har lagt til grunn at depresieringen av dollaren vil føre til at utenrikshandelen vil gi et visst positivt vekstbidrag i 1987. Foreløpige nasjonalregnskapstall for 1986 viser at utenrikshandelen ga et mindre negativt vekstbidrag i fjerde kvartal enn i de foregående kvartalene. Amerikanske dollar har falt betydelig i verdi overfor de fleste industrilands valutaer i løpet av de siste to år. Nedgangen har vært særlig sterk overfor tyske mark og japanske yen, over 40 prosent fra februar 1985 til februar 1987. Overfor kanadiske dollar og valutaene til viktige handelspartnere blant utviklingslandene har dollarkursen vært nokså stabil, slik at det gjennomsnittlige, handelsveide fallet i dollarkursen har vært forholdsvis moderat. Imidlertid har viktige handelspartnere i Den tredje verden, særlig i Latin-Amerika, samtidig hatt en svært høy lønns- og prisvekst. Alt i alt har derfor amerikansk næringsliv forbedret sin kostnadsmessige konkurranseposisjon overfor utlandet betydelig i løpet av de siste to år.

Til tross for depresieringen av amerikanske dollar var prisstigningen fra 1985 til 1986 bare 2,0 prosent. Prisstigningen, målt ved tolvmånedersveksten i konsumprisindeksen var i januar 1987 1,4 prosent. Det kan tyde på at bedrifter som eksporterer til USA gjennomgående har redusert sine profittmarginer for å begrense prisøkningene på det amerikanske markedet. De seneste prisstigningstallene tyder likevel på en viss tiltakende prisvekst. En har lagt til grunn en prisstigning fra 1986 til 1987 på 3¼ prosent.

Underskuddet på det føderale budsjettet i USA kom i budsjettåret 1986 opp i 221 mrd. dollar. For budsjettåret 1987, som begynte 1. oktober 1986, anslår kongressens budsjettkontor underskuddet til 151 mrd. US dollar. Det er i såfall en reduksjon på 70 mrd. US\$ på ett år. Flere prognoser anslår imidlertid en ve-

sentlig mindre reduksjon i budsjetttunderskuddet. Uansett må en regne med en tilstramning av finanspolitikken fra 1986 til 1987.

Høsten 1986 ble det vedtatt en ny skattelov i USA. Loven går bl.a. ut på å redusere skattene for privatpersoner, og økte skattene for bedrifter på en slik måte at statens inntekter holdes tilnærmet konstante. Det er en viss usikkerhet om hvordan den nye skatteloven vil påvirke den økonomiske veksten framover. Trolig vil veksten dempes på kort sikt fordi skattebetalingene fra næringslivet vil øke, og derved dempe investeringene. I en overgangsperiode er det dessuten ventet at skattelettelsene for husholdningene blir mindre enn skatteøkningene for næringslivet.

I Japan vokste bruttonasjonalproduktet med om lag 2¼ prosent fra 1985 til 1986. Til sammenlikning var BNP-veksten i gjennomsnitt på 4,4 prosent i tidsrommet 1976-1985. For første gang på flere år gav utenrikshandelen i 1986 et negativt vekstbidrag. En må regne med at dette i hovedsak skyldes at japanske eksportører har tapt markedsandeler som følge av apresieringen av yenen. For 1987 legger en til grunn en BNP-vekst på 2¾ prosent.

Pristigningen i Japan har tradisjonelt sett vært lav, og konsumprisveksten fra 1985 til 1986 var 0,7 prosent. En regner med at prisnivået i 1987 vil være om lag uendret fra 1986. Arbeidsledigheten ventes å stige noe i 1987, til vel 3 prosent.

I Vest-Tyskland er innenlandsk etterspørsel nå den viktigste drivkraften bak oppgangen, noe som en venter skal fortsette gjennom 1987. Samtidig forventer en et betydelig negativt vekstbidrag fra utenrikshandelen i inneværende år, slik at BNP-veksten nå anslås til 2 prosent fra 1986 til 1987. Vekstutsiktene blir nå bedømt vesentlig mer pessimistisk enn for noen måneder siden. Fra 1985 til 1986 falt prisnivået med 0,2 prosent, men en venter at pristigningen skal tilta noe, og komme opp i ¼ prosent i gjennomsnitt fra 1986 til 1987.

I Storbritannia har den nåværende oppgangen vart i over fem år, og ventes nå å tilta noe i 1987. Høy lønnsvekst bidrar til betydelig vekstbidrag fra konsumeretterspørselen. Depresiering av pundet har dessuten ført til tiltakende eksportvekst. En anslår BNP-veksten til om lag 3 prosent fra 1986 til 1987. Bl.a. som en følge av depresieringen av pundet og høy

Tabell 7a. BNP i OECD-området. Prosentvis endring.

	Eksport- vekter 1984	Årlig gj.snitt 1972-82	Fra foregående år				
			1983	1984	1985	1986 ¹⁾	1987 ¹⁾
BNP							
Belgia	2,4	2,3	÷ 0,1	1,3	1,1	2	1½
Danmark	9,0	1,9	2,0	3,4	3,8	3½	½
Finland	4,0	3,1	2,9	2,8	2,8	1½	2
Frankrike	4,7	2,7	0,7	1,5	1,4	2	2
Italia	3,8	2,6	÷ 0,2	2,8	2,3	2½	3
Nederland	6,6	1,9	1,4	2,3	1,8	1½	1½
Storbritannia	16,5	1,4	3,4	3,0	3,5	2¼	3
Sverige	19,3	1,6	2,2	3,7	2,2	1¾	2¼
Vest-Tyskland	18,6	2,0	1,8	3,0	2,5	2¾	2
Japan	4,1	4,3	3,2	5,1	4,5	2¼	2¾
USA	11,0	2,2	3,6	6,4	2,7	2½	2¾
Norges handelspartnere	100,0	2,0	2,3	3,5	2,7	2¼	2¼
OECD totalt		2,6	2,7	4,7	3,0	2½	2½
- syv store land		2,6	2,9	5,0	3,0	2½	2½
- andre OECD-land		2,4	1,5	3,3	2,9	2¼	2½
OECD Europa		2,2	1,6	2,6	2,5	2½	2½
Norge			4,5	5,6	4,2	3,8	3¼
- Fastlands-Norge		3,0	2,5	3,7	4,3	3,5	1¼
Industriproduksjon							
Norges handelspartnere		1,2	2,6	6,0	3,2	2	2½
OECD totalt		1,7	3,5	8,4	2,9	1¼	2¼
Norge ²⁾		0,3	÷ 0,6	2,4	2,6	2,1	1¾

¹⁾ Anslag.

²⁾ Inkl. tradisjonelt bergverk.

Kilde: OECD, DRI, EF-kommisjonen og nasjonale kilder.

lønnsvekst, anslår en prisstigningen til 4½ prosent fra 1986 til 1987. Den gjennomsnittlige prisstigningen fra 1986 til 1987 var 3,4 prosent.

I Danmark er det offentliges budsjettbalanse betydelig forbedret de siste årene, fra et underskudd på 9 prosent av BNP i 1982 til et antatt overskudd på 3 prosent av BNP i 1986. På tross av dette har underskuddet på driftsregnskapet gjennom flere år vært økende og kom opp i 34,5 mrd. kroner (eller om lag 5 prosent av BNP) i 1986. Av dette utgjorde underskuddet på rente- og stønadsbalansen nesten 26 mrd. kroner. En vesentlig årsak til det økende underskuddet i 1986 var en uventet sterk vekst i privat forbruk, som delvis har vært lånefinansiert. For å dempe det private forbruket og redusere underskuddet på driftsregnskapet gjennomførte regjeringen flere innstrammings tiltak i 1986. Den siste innstramningen, den såkalte «kartoffelkuren» som ble vedtatt i oktober, går i korthet ut på å dempe den delen av det private forbruket som lånefinansieres. Et vesentlig element i innstramningen er en avgift på 20 prosent på husholdningenes nettorenteutgifter. Renter på lån til næringsvirksomhet, pantelån på boliger og studielån regnes ikke med i avgiftsgrunnlaget. Bl.a. som en følge av innstrammings tiltakene regner en med en BNP-vekst på ½ prosent i

1987. Veksten fra 1985 til 1986 ble sterkere enn ventet og anslås nå til nærmere 3½ prosent. Prisstigningen fra 1985 til 1986 var på 3,6 prosent, og om lag samme prisstigning anslås for inneværende år.

Arbeidsledigheten utgjorde i 1986 i gjennomsnitt 8 prosent av arbeidsstyrken mot 8,9 prosent året før, men tiltok noe gjennom 2. halvår i fjor.

I Sverige anslås bruttonasjonalproduktet å ha vokst med 1,7 prosent fra 1985 til 1986, mens en anslår en noe sterkere vekst, 2¼ prosent, fra 1986 til 1987. Innenlandske etterspørselskomponenter, og spesielt privat konsum, var den viktigste vekstfaktoren i fjor og ventes også å bli det i år. Regjeringen holder fram med å føre en stram finanspolitikk og fra 1982 til 1986 er budsjettunderskuddet blitt om lag halvert.

Prisstigningen i Sverige har de siste årene vært høy, 8,1 prosent i gjennomsnitt i årene 1983 til 1985. Fra 1985 til 1986 kom prisstigningen ned i 4,3 prosent. Viktigere grunner til den lavere prisstigningen i fra 1985 til 1986 var oljeprisfallet og rentenedsettelsler. I januar var det imidlertid tegn til tiltakende prisstigning. Samtidig ble prisstigningen fra desember 1985 til desember 1986 marginalt høyere enn den grensen på 3,2 prosent som de svenske ar-

Tabell 7b. Konsumprisindekser i OECD-området. Prosentvis endring.

	Kurv- vekter	Årlig gj.snitt 1972-82	Fra foregående år					De siste 12 måneder til jan. 1987
			1983	1984	1985	1986	1987 ¹⁾	
Belgia	2,4	8,0	7,7	6,3	4,9	1,3	1¼	0,9
Canada	3,6	9,6	5,9	4,3	4,0	4,2	3¼	3,9
Danmark	6,8	9,6	6,9	6,3	4,7	3,6	3¾	4,8
Finland	3,0	10,0	8,3	7,1	5,9	3,6	3¼	3,6
Frankrike	9,2	11,0	9,6	7,4	5,8	2,7	2½	3,0
Italia	3,3	16,7	14,6	10,8	9,2	5,9	4	4,4 ²⁾
Nederland	4,6	7,0	2,8	3,3	2,3	0,2	+ ½	+ 1,1
Storbritannia	14,7	14,0	4,6	5,0	6,1	3,4	4½	3,9
Sverige	15,0	10,1	8,9	8,0	7,4	4,3	4	3,5
Sveits	1,2	4,9	3,0	2,9	3,4	0,7	1¼	0,6
Vest-Tyskland	17,7	5,2	3,3	2,4	2,2	+ 0,2	¾	+ 0,8
Østerrike	1,5	6,4	3,3	5,6	3,2	1,7	2	1,1 ³⁾
Japan	6,0	8,6	1,9	2,2	2,1	0,8	0	+ 1,5
USA	11,0	8,7	3,2	4,3	3,5	2,0	3¼	1,4
Norges handelspartnere	100,0	9,5	5,8	5,2	4,7	2,4	2½	2,0
OECD totalt		9,9	5,2	5,2	4,5	2,8	3	2,1
- syv store land		9,4	4,4	4,6	3,8	2,0	2½	1,3
Norge		9,5	8,4	6,2	5,7	7,2		9,5
Forskjell i prisstigning ²⁾		0,0	2,6	1,0	1,0	4,8		7,5

¹⁾ Anslag. For prognoseår er angitt prisstigning i privat forbruk etter nasjonalregnskapsdefinisjoner med unntak av de nordiske land.

²⁾ Forskjell i prisstigning mellom Norge og våre handelspartnere, prosentpoeng.

³⁾ Til siste forliggende måned.

Kilde: OECD, DRI, EF-kommisjonen og nasjonale kilder.

beidslivsorganisasjonene hadde satt for å gjenoppta lønnsforhandlingene. Det var årsakene til at en midlertidig prisstopp ble innført i slutten av januar i år. I midten av mars ble prisstoppen myket noe opp ved at det ble gitt adgang til øke prisene som følge av økning i importprisene. Pristoppen vil bli avviklet bransjevis, etter drøftinger mellom de ulike bransjene og prismyndighetene om den videre prisutviklingen for ulike typer produkter. For 1987 regner en med en gjennomsnittlig prisstigning fra året før på 4 prosent.

2. NORSK ØKONOMI

Norsk økonomi passerte trolig en konjunkturtopp i løpet av første halvår 1986. Produksjonsveksten for fastlands-Norge – dvs. BNP regnet utenom oljevirkosomhet og sjøfart – var klart avtakende gjennom året. Regnet fra foregående år falt veksttakten fra 5,9 prosent i 1985 til 3,5 prosent i 1986. Det er grunn til å anta at den økonomiske veksten gjennom 1987 vil bli betydelig svakere enn det den har vært i de foregående tre årene. Det er innenlandsk etterspørsel som nå gir reduserte vekstimpulser; først og fremst en kraftig avmatning og

mulig nedgang i privat konsum, men også investeringsoppsvinget viser tegn til å flate ut. Det er foreløpig ikke klare tegn til en eksportoppgang som kan erstatte svekkelsen av innenlandske etterspørselskomponenter. Driftsbalansen ovenfor utlandet vil fortsatt vise betydelige underskudd.

En oversikt over utviklingen i de realøkonomiske hovedstørrelsene for 1983–1986 og anslag for 1987 slik de ble gitt i Nasjonalbudsjettet, og med justerte anslag publisert i Salderingsproposisjonen, er gjengitt i tabell 7c.

Det siste året har prisstigningen tiltatt sterkt. I 1986 økte konsumprisindeksen med 7,2 prosent, mot 5,7 prosent året før. For 1987 er prisveksten anslått til om lag 8 prosent. Det vises til omtalen av prisutviklingen i kapittel 4.

Den økte prisveksten i 1986 skyldtes dels devalueringen og avgiftsøkningene i løpet av året, men også virkningene av det høye etterspørselspresset i norsk økonomi på lønninger og driftsmarginer i næringslivet. I løpet av vinteren vil trolig devalueringen i stor grad være overveltet i importprisene målt i norske kroner for de fleste konsumvarer. Indirekte priskefakter av devalueringen, bl.a. som følge av at norske vareinnsatskostnader øker, trenger imidlertid noe lengre tid for slå igjennom. Nye

Tabell 7c. *Utviklingen i noen realøkonomiske hovedstørrelser. Prosentvis volumendring fra foregående år.*

	Regnskap ¹⁾				Anslag ²⁾	
	1983	1984	1985	1986	1987	
Privat konsum	1,5	2,7	10,4	5,5	0,4	(0,0)
Offentlig konsum	4,6	2,4	3,4	1,9	1,7	(1,3)
Bruttoinvesteringer i fast kapital	5,8	10,9	÷ 21,0	21,8	÷ 4,6	
– Oljevirkosomhet og sjøfart ³⁾	31,1	25,6	÷ 96,4	53,2	÷ 23,7	
– Annet	0,4	6,8	3,8	14,9	2,1	
Innenlandsk anvendelse i alt:						
– ekskl. lagerinvesteringer	3,4	5,0	÷ 0,4	8,7	÷ 0,7	
– inkl. lagerinvesteringer	1,1	6,1	3,1	7,4	÷ 0,2	
Eksport	7,6	8,2	10,7	1,0	1,8	(4,6)
– Tradisjonell vareeksport	10,6	4,2	5,1	0,8	4,0	(4,0)
– Annet (inkl. tjenester)	5,9	10,5	13,6	1,2	0,8	
Import	0,0	9,5	6,5	8,8	÷ 3,7	(÷ 3,7)
– Tradisjonell vareimport	÷ 3,4	13,8	11,7	14,0	÷ 3,0	(÷ 3,2)
– Annet (inkl. tjenester)	6,6	1,9	÷ 3,9	÷ 0,2	÷ 5,2	
Bruttonasjonalprodukt (BNP)	4,6	5,7	5,4	3,8	2,2	(3,2)
– utenom oljevirkosomhet og sjøfart	2,6	3,8	5,9	3,5	1,2	(1,3)
– industri	÷ 0,2	5,6	2,5	2,1	2,1	(1,7)

¹⁾ 1983–1985 i 1980-priser.

²⁾ Anslag iflg. Nasjonalbudsjettet 1987, i 1985-priser. I parentes er gjengitt (evt. reviderte) anslag publisert i Salderingsproposisjonen (St.prp. nr. 1. Tillegg nr. 15).

³⁾ Volumnedgang for 1985 målt i 1980-priser skyldes et uvanlig stort salg av brukte skip til priser vesentlig under de som gjaldt i 1980.

avgiftsøkninger og prisvirkninger som følge av arbeidstidsforkortelsen fra nyttår har dessuten bidratt til å forsterke prisveksten de første månedene av 1987. Men etter at de direkte prisimpulsene av disse tiltakene er uttømt vil det være grunn til å vente en tendens til avtaken- de prisvekst utover i 1987.

Lønnsveksten tiltok fra 1985 til 1986. Veksten var klart sterkest i næringer rettet mot hjemmemarkedet, særlig i bygge- og anleggs- virksomhet og privat tjenesteyting, men også i industrien tiltok lønnsveksten. Det vises til omtale av lønnsutviklingen i kapittel 2.

Norsk økonomi vil, i hvert fall i første halvdel av 1987, bli preget av et fortsatt stramt arbeidsmarked og et sterkt pris- og kostnads- press. Arbeidstidsforkortelsen fra 1. januar i år medførte at det i mange næringer har oppstått behov for flere sysselsatte. I første omgang vil derfor det stramme arbeidsmarkedet vedvare, trass i svikten i innenlandsk etterspørsel. Det økte pris- og kostnadspresset gjennom det siste året tilsier at norske produsenters konkurranseproblemer vil vedvare både på hjemme- og eksportmarkedene og at dette fortsatt vil virke negativt på produksjonsveksten.

Reduserte vekstbidrag fra innenlandsk etterspørsel i 1987.

Utvinning av råolje og naturgass sto alene for en relativt stor del av den samlede veksten på 3,8 prosent i 1986. De sterkeste vekstbidragene kom likevel fra innenlandske etterspørselsfaktorer, slik det framgår av tabell 7d, som viser beregnede bidrag til endringer i produksjon, import og sysselsetting i 1986 og anslag for 1987, basert på anslagene i Nasjonalbudsjettet. Tilsvarende tabeller er også publisert i utvalgets tidligere rapporter.

For 1987 er det i Salderingsproposisjonen skissert et vesentlig annet bilde enn for 1986, idet det er antatt at innenlandske etterspørselsfaktorer knapt vil gi vekstbidrag regnet på årsbasis. Dette slår ut i en svært lav BNP-vekst utenom olje og sjøfart, 1¼ prosent. Legger man til grunn at produksjonen allerede ved utgangen av 1986 lå om lag 1½ prosent over gjennomsnittet for 1986 innebærer anslaget for 1987 nær uendret produksjon gjennom året. Inklusive olje og sjøfart kan imidlertid veksten bli noe høyere, om lag 1¾ prosent; det er da korrigert for den vedtatte begrensningen av oljeproduksjonen i første halvår.

Tabell 7d. Beregnede bidrag til endringer i produksjon, import og sysselsetting i 1986 og 1987¹⁾.

	Produksjon (Prosentenheter)		Import (Prosentenheter)		Sysselsetting (1 000 årsverk)	
	1986	1987	1986	1987	1986	1987
Leveranser til/fra sjøfart og oljevirkosomhet ²⁾ :						
Oljeutvinning og rørtransport	1,5	1,3	1,3	+ 0,1	9,2	1,1
Sjøfart og oljeboring	0,0	+ 0,3	0,3	+ 2,2	0,7	+ 5,4
Innenlandsk sluttanvendelse ekskl. olje og sjøfart:						
Private investeringer ekskl. olje og sjøfart	0,9	0,3	2,8	0,1	19,4	6,6
Privat konsum	1,6	0,1	2,6	0,1	35,2	11,6
Statlig kjøp av varer og tjenester	0,2	0,0	0,1	0,0	4,8	0,6
Kommunalt kjøp av varer og tjenester .	0,2	0,0	0,1	-	3,8	+ 0,1
Eksport ekskl. olje og sjøfart ³⁾	+ 0,1	0,3	+ 0,5	0,7	+ 1,6	8,6
Andre faktorer:						
Lagerinvesteringer ekskl. skip og platt- former under arbeid	0,8	0,1	1,7	+ 1,6	13,1	+ 3,4
Endringer i importandeler	+ 0,8	0,1	1,5	+ 0,3	+ 16,4	2,8
Produktivitet m.v.	0,0	0,3	0,0	+ 0,3	0,2	+ 18,6
Beregnete bidrag i alt	4,3	2,2	9,9	+ 3,6	68,4	3,8
Endring iflg. Nasjonalbudsjettet	2,2	..	+ 3,7
Endring iflg. Salderingsproposisjonen	3,2	..	+ 3,7
Endring iflg. Økonomisk utsyn	3,8	..	8,8	..	61,9	..

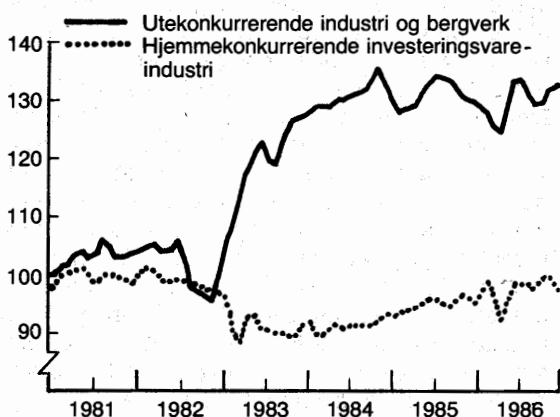
¹⁾ Ifølge Økonomisk utsyn og utvalgets beregninger, basert på anslag i Nasjonalbudsjettet 1987.

²⁾ Inkl. skip og plattformer under arbeid.

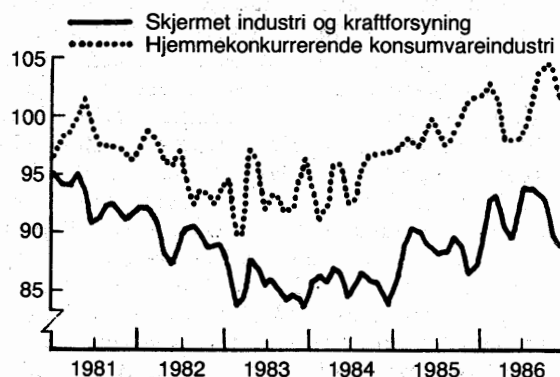
³⁾ Inkl. eksport av nye skip og plattformer.

I beregningene i tabell 7d har en nyttet den makroøkonomiske modellen MODIS IV. Beregningene viser først og fremst virkninger som følger av definisjonssammenhenger og kryssleveranser mellom de ulike næringer. I virkeligheten vil de enkelte komponentene kunne virke inn på økonomien på en langt mer komplisert måte enn det modellen fanger opp. Dessuten vil de enkelte komponentene kunne virke inn på hverandre. Beregningene gir derfor ikke uten videre uttrykk for årsak/virkning-sammenhenger. Formålet er først og fremst å anslå de enkelte komponentenes relative betydning for endringen i produksjon, import og sysselsetning. Usikkerhetsmarginene er imidlertid store.

Figur 7.1 *Produksjonsindeks etter konkurransetype. Bergverksdrift, industri og kraftforsyning uten oljeutvinning. Sesongjustert. 1980 = 100. 3 måneders veid gjennomsnitt.*

Figur 7.2 *Produksjonsindeks etter konkurransetype. Bergverksdrift, industri og kraftforsyning uten oljeutvinning. Sesongjustert. 1980 = 100. 3 måneders gjennomsnitt.*

Privat konsum

Oppsvinget i privat konsum sto for det største bidraget til produksjonsveksten i 1986 på årsbasis, vel 1½ prosentpoeng. Regnet gjennom året ble imidlertid bidraget mer beskjedent. Mens veksttakten i privat konsum var uvanlig høy gjennom 1985, avtok den i første halvår 1986 – justert for normale sesongvariasjoner – og konsumet falt deretter gjennom andre halvår, i første rekke pga. en reduksjon i salget av nye biler. På grunn av den høye veksten gjennom 1985 økte likevel konsumet med hele 5½ prosent i 1986 regnet fra året før.

Konsumveksten i 1986 kom på toppen av en vekst på 10,4 prosent i 1985. Inntektsveksten var samtidig vesentlig svakere enn konsumveksten, noe som medførte at husholdningssektoren i begge disse årene hadde et høyere forbruk enn hva de hadde løpende inntekt til. I 1986 oversteget forbruket den disponible inntekten med rundt regnet 4 prosent, dvs. at hele 4 prosent av det løpende forbruket ble finansiert ved netto låneopptak. Gjeldsbelastningen – sammen med virkningene av økte rentesatser – må nå begynne å bli følbare for store deler av husholdningssektoren. Det er derfor grunn til å vente en svak konsumutvikling i 1987. På grunn av økt rentebelastning, skatteskjerpning og lav timeverksvekst som følge av arbeidstidsforkortelsen vil det neppe bli noen vekst i husholdningenes disponible realinntekter i 1987. Dette innebærer at om spareraten skal økes, slik at gjeldsbelastningen ikke øker ytterligere, vil konsumet måtte gå ned på årsbasis. I Salderingsproposisjonen er det lagt til grunn en svak økning i spareraten og uendret konsum fra 1986 til 1987, regnet som årsgjennomsnitt. Det er knyttet stor usikkerhet til utviklingen i spareraten, men utvalget vil ikke se bort fra at det private konsumet kan komme til å gå ned fra 1986 til 1987.

Offentlig konsum

Veksten i offentlig konsum ble lavere i 1986 enn i foregående år, og offentlig konsum ga derfor bare beskjedne vekstbidrag. I 1987 vil veksten i følge Salderingsproposisjonen bli ytterligere redusert.

Investeringer

Investeringene ga meget sterke vekstbidrag i 1986. Dette skyldes i sin helhet investeringene for fastlands-Norge. Oljeinvesteringene, som var en viktig impuls bak konjunkturoppgangen i 1983–85, ga neppe vekstbidrag i 1986; ifølge de siste oppgavene fra Statistisk Sentralbyrås investeringsundersøkelser økte påløpne investeringskostnader i oljeutvinning og

rørtransport bare med 1,8 prosent i 1986, målt i verdi. Korrigert for en relativt lav prisstigning, bl.a. som følge av fallet i ratene for oljerigger, gir det en svak volumnedgang fra året før. For 1987 ventes det nå 5 prosent økning i påløpte investeringskostnader i verdi, noe som trolig innebærer en fortsatt, svak volummessig nedgang. De nye anslagene innebærer et noe høyere investeringsnivå i 1987 enn lagt til grunn i Salderingsproposisjonen. Selv med nedgang i både 1986 og 1987 må nivået på oljeinvesteringene fortsatt betegnes som svært høyt, sett i forhold til nivået fram til og med 1982.

Trass i at investeringer for fastlands-Norge ga betydelige vekstbidrag i 1986, synes det som om også disse ble mer beskjedne gjennom året; et markert oppsving fra sommeren 1985 ble trolig bremsset opp utover i andre halvår i fjor. Industriinvesteringene – som i 1986 økte med 30 prosent på årsbasis – kan ha nådd et toppunkt i løpet av året med et investeringsvolum om lag 25 prosent over nivået i 1981, som var forrige toppår for industriinvesteringene. Det ventes ikke noen vekst i 1987. Også for flere andre sektorer – særlig innen privat tjenesteyting – var investeringsveksten høy i 1986. For fastlands-Norge sett under ett er det antatt en klart lavere vekst for 1987 enn for 1986.

Eksport

Tradisjonell vareeksport ga ikke positive vekstbidrag for norsk økonomi i 1986, trass i devalueringen. Nedgangen i verdien av tradisjonell vareeksport som gjorde seg gjeldende fra sommeren 1985 stanset riktig nok opp i 2. kvartal 1986 og eksportverdien var i vekst utover høsten. Volumutviklingen derimot har foreløpig vært langt svakere. Utviklingen kan tyde på at eksportørene hittil i liten grad har vært i stand til og/eller har utnyttet muligheten devalueringen ga til å senke eksportprisene relativt til konkurrentene og dermed øke sine markedsandeler. For 1987 er det i Salderingsproposisjonen lagt til grunn en volumvekst på 4 prosent, omtrent i takt med veksten i våre eksportmarkeder. I så fall vil tradisjonell vareeksport – sammen med investeringene for fastlands-Norge – gi det sterkeste vekstbidraget for produksjon utenom olje og sjøfart i 1987.

Selv om eksporten av råolje og naturgass i 1986 ble begrenset av en 3 ukers streik i april måned og ekstraordinær lageroppbygging i årets to siste måneder, økte eksportvolumet med om lag 6½ prosent fra 1985 til 1986. Eksportverdien har derimot sunket kraftig som følge av fallet i oljeprisene. Trass i den vedtat-

te produksjonsbegrensningen for olje på 7½ prosent for perioden februar–juni 1987 i forhold til kapasitetsproduksjonen, er det grunn til å vente en klar volumvekst for olje- og gass-eksporten også for 1987.

Utenriksøkonomien – faktorer bak importveksten

Underskuddet på driftsbalansen overfor utlandet for 1986 er foreløpig anslått til 33 milliarder kroner, mot et overskudd på 25,6 milliarder kroner for 1985. Nær halvparten av den kraftige svekkelsen av driftsbalansen falt på handelsbalansen med tradisjonelle varer, mens resten i hovedsak kan forklares av fallet i eksportprisene på olje og gass.

Foruten det sterke fallet i bytteforholdet som følge av prisetilfallet på olje og flere viktige, tradisjonelle eksportvarer, bidro en sterk volumøkning i importen til svekkelsen av driftsbalansen. På årsbasis økte samlet importvolum med nesten 9 prosent og for tradisjonelle varer alene var økningen hele 14 prosent. Foruten økt oljeimport, ga både konsumet og investeringene for fastlands-Norge store bidrag til importveksten, slik det framgår av tabell 7d. Dessuten synes det som om en betydelig del av importleveransene gikk til lageroppbygging. Oppgangen i importen stanset opp i løpet av 1986. Dette må bl.a. sees i sammenheng med at også veksten i det private konsumet og investeringene stanset opp; særlig ble personbilimporten sterkt redusert. Den svakere innenlandske etterspørselsveksten kan også ha bidratt til å frigjøre kapasitet i norske bedrifter, samtidig som devalueringen gjorde norske produsenter mer konkurransedyktige på hjemmemarkedet. For 1987 sett under ett er det i Nasjonalbudsjettet lagt til grunn en klar nedgang i importvolumet. Dette skyldes dels lavere vekst i innenlandsk etterspørsel, dels endringer i varesammensetningen av etterspørselen og dels at en la til grunn en viss økning i hjemmemarkedsandelene for norske bedrifter, basert på en antatt kostnadmessig bedring av konkurransevnen i 1986.

En moderat vekst i tradisjonell vareeksport og nedgang i tradisjonell vareimport vil bidra til at eksportunderskuddet på handelsbalansen for tradisjonelle varer reduseres i tiden framover, sett i forhold til samme periode året før. For 1987 la en i Salderingsproposisjonen likevel til grunn et høyere underskudd enn i 1986, 39 milliarder kroner. Forverringen skyldes hovedsakelig at det sterke fallet i oljeprisene i 1986 vil slå gjennom i lavere gasspriser i 1987. Dessuten la en i Salderingsproposisjonen til grunn en oljepris på 15 dollar pr. fat, mens prisene for norsk råolje etter årsskiftet trolig har ligget på rundt 18 dollar. Med én dollar

høyere oljepris gjennom 1987 og 1988 vil driftsbalansen isolert sett styrkes med vel 2 milliarder kroner i 1987 og med om lag 3 milliarder kroner i 1988. I tillegg kommer at handelsbalansen for tradisjonelle varer i januar og februar trolig utviklet seg gunstigere enn hva som ble lagt til grunn i Salderingsproposisjonen. Særlig kan den tradisjonelle vareimporten utvikle seg svakere enn forutsatt for 1987, det betinger imidlertid at også innenlandsk etterspørsel utvikler seg noe svakere enn lagt til grunn i proposisjonen. De nåværende tendensene peker derfor snarere mot et samlet underskudd på driftsbalansen på rundt 30 enn på rundt 40 milliarder kroner. Den faktiske størrelsen på driftsunderskuddet for 1987 vil også være svært avhengig av inn-/utfluggingen av skip.

Nedgang i disponibel realinntekt for Norge

Fallet i oljeprisene fikk store virkninger for landets disponible inntekt i 1986. Bytteforholdet forverret seg kraftig, ettersom eksportprisene totalt sett falt med 18 prosent fra året før, samtidig som importprisene ikke endret seg på årsbasis. Som følge av dette ble verdiskapingen i Norge – bruttonasjonalproduktet i løpende priser – bare et par prosent høyere i 1986 enn i 1985, og samlet disponibel inntekt lå så å si på samme nivå i de to årene. Korrigert for inflasjonen, ga det en nedgang i disponibel realinntekt for Norge på 6,1 prosent fra 1985 til 1986. I Salderingsproposisjonen er det lagt til grunn en fortsatt nedgang i 1987, idet samlet nedgang fra 1985 til 1987 er anslått til 8¼ prosent. Med noe høyere oljepriser i 1987 vil nedgangen bli noe mindre.

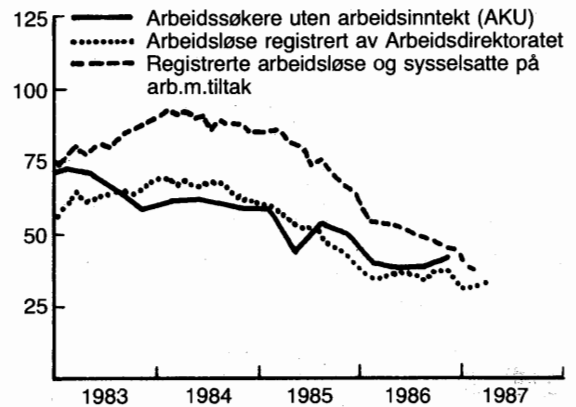
Arbeidsmarkedet og faktorene bak sysselsettingsveksten

Sysselsettingsveksten har de to siste årene vært uvanlig sterk. For 1986 sett under ett økte antall sysselsatte personer med nær 60 000, eller 3 prosent. Økt gjennomsnittlig arbeidstid bidro til at veksten i antall timeverk økte enda mer enn veksten i tallet på sysselsatte personer isolert sett skulle tilsi. Bidragene til sysselsettingsveksten har først og fremst kommet fra den sterke økningen i privat konsum, men også investeringsoppsvinget har betydd mye, jfr. tabell 7d. Den sterke sysselsettingsveksten er motsvart av økt yrkesdeltaking blant kvinner og ungdom. Veksten lot til å ha avtatt noe i løpet av andre halvår 1986. I Salderingsproposisjonen er det for 1987 lagt til grunn en økning i sysselsettingen på 20–30 000 personer, noe som er på linje med hva som har vært den normale årlige økningen i sysselsettingen i siste 10-årsperiode.

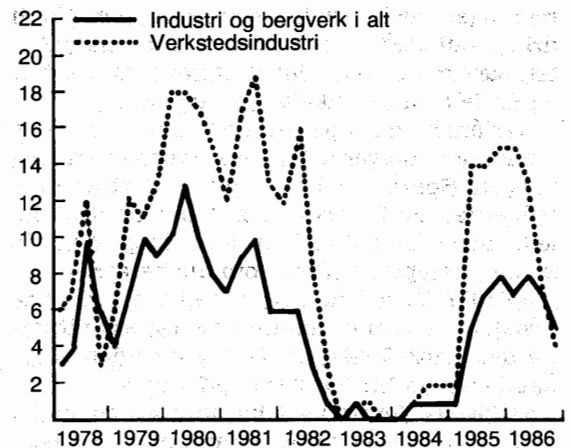
Nedgangen i arbeidsledigheten, som har pågått gjennom flere år, stanset opp i løpet av 1986 ifølge Statistisk Sentralbyrås arbeidskraftundersøkelser, mens den fortsatte å falle mot slutten av året iflg. Arbeidsdirektoratets registreringer. Samtidig har tallet på personer på arbeidsmarkedstiltak (utenom attføringstiltak) fortsatt å gå ned. Den samlede beholdningen av personer som enten er registrert ledig eller går på tiltak viste derfor fortsatt nedgang, slik det framgår av figur 7.3 I gjennomsnitt var knapt 2 prosent av arbeidsstyrken ledig i 1986; det er den laveste ledighetsprosenten siden forrige høykonjunktur i 1980. De siste oppgavene for februar og mars kan tyde på at også nedgangen i den registrerte ledigheten nå har stanset opp.

Figur 7.3 Arbeidsledige.

Arbeidssøkere uten arbeidsinnt., reg. arbeidsløse ved arbeidskontorene og syssels. på arb.miljøtiltak. Sesongjusterte tall i tusen.

Figur 7.4 Sysselsatte i bedrifter hvor produksjon er begrenset av mangel på arbeidskraft. Prosent av total sysselsetting i sektoren.

Arbeidsmarkedet er særlig stramt for visse yrkesgrupper og i sentrale strøk av landet. For industrien sett under ett synes presset å ha avtatt noe utover i 1986; tilgangen på ledige plasser falt klart og det var tendens til at færre industribedrifter rapporterte at tilgangen på arbeidskraft begrenset produksjonen, slik det framgår av figur 7.4, men ledigheten er fortsatt på et bunnviå. Det er ennå for tidlig å bedømme hvordan arbeidstidsforkortelsen som ble gjennomført fra 1. januar i år, har påvirket situasjonen på arbeidsmarkedet; det avhenger bl.a. av i hvilken grad bedriftene allerede i løpet av høsten forskutterte behovet for ny

arbeidskraft. Det at industrisyssetningen i 1986 økte vel så sterkt som produksjonen kan være et tegn på at det i noen grad har skjedd.

Arbeidstidsforkortelsen, som berørte en rekke næringer i tillegg til industrien, førte isolert sett til behov for flere sysselsatte. Det er derfor ikke noen grunn til å vente økning i arbeidsledigheten i første halvår 1987; snarere kan produksjonsveksten komme til å bli hemmet av mangelen på arbeidskraft. Svakere utvikling i innenlandsk etterspørsel vil imidlertid gradvis svekke veksten i etterspørselen etter flere sysselsatte.

Vedlegg

Tidligere revisjoner av driftsresultatet

Nasjonalregnskapets oppgaver over inntektsutviklingen bygger for en stor del på beregninger med betydelige feilmarginer. Fordi driftsresultatet er en restpost blir usikkerheten særlig stor både for driftsresultatet totalt og fordelt på de enkelte næringene.

Nasjonalregnskapet for et år kommer i flere foreløpige utgaver for det foreligger en endelig versjon. Spesielt må en regne med at de foreløpige tallene for siste år kan inneholde store feil. tallen for 1986 i kapittel 1 bygger på de første foreløpige tallene som ble beregnet i januar 1987. Tabellene 1 og 2 i vedlegget viser de revisjonene som er foretatt av driftsresultatet fra det første foreløpige anslaget til den endelige beregningen for årene 1977–1985.

Statistisk Sentralbyrå har foretatt en analyse av hvordan revisjonene av anslag i nasjo-

nalregnskapet har slått ut for driftsresultatet i disse årene. De første foreløpige driftsresultatene for alle næringer under ett ble gjennomsnittlig revidert opp eller ned med 5,5 prosent. Revisjonene gikk i begge retninger, og tar vi hensyn til fortegnet, ble driftsresultatet i gjennomsnitt revidert ned med 1,3 prosent. For industrien var endringene relativt større. Her ble de foreløpige tallene gjennomsnittlig revidert opp eller ned med hele 23,4 prosent. Tar vi hensyn til fortegnet, ble driftsresultatet gjennomsnittlig justert opp med 1,3 prosent. De største revisjonene finner vi for årene 1977 og 1979 med henholdsvis $\div 35,0$ og $+ 48,6$ prosent. Selv i det året da revisjonene var minst, i 1980, ble driftsresultattallene for industrien revidert med hele 11,5 prosent.

Foretatte revisjoner av driftsresultattallene

Tabell 1. *Driftsresultat (inntekt av kapital og av eget arbeid), alle næringer. Millioner kroner.*

Regnskap/ publikasjon	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
Utsyn 77 feb. 78	29 017									
Mars 77 april 78	27 000									
Nasjonalregnskap 67-77 .. sept. 78	27 000									
Utsyn 78 feb. 79	25 113	30 242								
Mars 78 april 79	25 632	32 363								
Nasjonalregnskap 67-78 ... jan. 80	25 633	32 362								
Utsyn 79 feb. 80	25 276	31 536	42 458							
Mars 79 april 80	25 276	31 733	43 614							
Utsyn 80 feb. 81	25 276	33 017	46 271	70 647						
Mars 80 april 81			46 271	68 941						
Utsyn 81 feb. 82			47 715	68 749	83 932					
Mars 81 april 82			48 034	68 749	83 210					
Utsyn 82 feb. 83				69 203	83 313	92 032				
Mars 82 april 83					83 313	89 651				
Utsyn 83 feb. 84					81 553	88 720	100 409			
Mars 83 april 84						89 173	100 967			
Utsyn 84 jan. 85						89 173	100 967	118 190		
Mars 84 april 85							99 997	117 501		
Utsyn 85 jan. 86							99 997	117 501	130 700	
Mars 85 april 86							99 055	120 935	125 624	
Utsyn 86 jan. 87										93 095

NOU

Norges offentlige utredninger 1986 og 1987

Statsministeren:

Departementet for handel og skipsfart:

Sikkerhet i fiskeflåten. NOU 1986: 10.
Redusert bemanning på skip. NOU: 1987 15.

Departementet for utviklingshjelp:

Finans- og tolldepartementet:

Konkurransen på finansmarkedet. NOU 1986: 5.
Beskatning av utlendinger som investerer i norsk skipsfartsvirksomhet. NOU 1986: 9.
Eiendomsmegling. NOU 1987: 14.

Fiskeridepartementet:

Norsk Havneplan. NOU 1987: 19.

Forbruker- og administrasjonsdepartementet:

Foreløpig grunnlag for inntektsoppgjørene 1986. NOU 1986: 3
Datateknikk og samfunnets sårbarhet. NOU 1986: 12.
Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1986. NOU 1986: 14.
Foreløpig grunnlag for inntektsoppgjørene 1987. NOU 1987: 6.
Forenkling av rettsregler og rettslig regulering. NOU 1987: 18.
Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1987. NOU: 1987 26.

Forsvarsdepartementet:

Industridepartementet:

Norsk romvirksomhet. NOU 1986: 1.

Justis- og politidepartementet:

Innstilling til ny ekteskapslov del 1. NOU 1986: 2.
Ukontrollert utblåsing på boreplattformen West Vanguard 6. oktober 1985. NOU 1986: 16.
Opphavsrett og edb. NOU 1986: 18.
Vassdalen. NOU 1986: 20.
Standardisert erstatning til barn. NOU 1987: 4.
Promillekjøring. NOU 1987: 11.
Fotografiretten. NOU 1987: 16.
Lov om avtaler om skadeforsikring. NOU 1987: 24.

Kirke- og undervisningsdepartementet:

Dokumentasjon, vern, videreføring og atterreisning av gamle handverk. NOU 1986: 15.
Livslang læring. NOU 1986: 23.
Handlingsplan for samisk ungdoms utdanningsmuligheter.
Doaibmaþlána sámii nuoraidd oahpahusvejolašvuodaid hárrái.
NOU 1987: 20.

Kommunal og arbeidsdepartementet:

Forslag til endringer i kommuneinndelingen for byområdene Horten, Tønsberg og Larvik i Vestfold fylke. NOU 1986: 7.
Sjømannskontorenes fremtidige arbeidsoppgaver og organisasjon. NOU 1987: 3.
Arbeidstidsreformer. NOU 1987: 9 A.
Vedlegg til Arbeidstidsutvalgets utredning. NOU 1987: 9 B.
Internkontroll i en samlet strategi for arbeidsmiljø og sikkerhet. NOU 1987: 10.

Kultur- og vitenskapsdepartementet:

Landbruksdepartementet:

Videregående opplæring i landbruksfag og naturbruk. NOU 1986: 17.
Revisjon av forpaktningsloven. NOU 1987: 12.

Miljøverndepartementet:

Ny landsplan for nasjonalparker. NOU 1986: 13.
Ytre Oslofjord. NOU 1986: 21.
Tiltak mot kjernekraftulykker. NOU 1986: 24.
Lov om anadrome laksefisk og innlandsfisk. NOU 1987: 2.
Tiltak mot kjernekraftulykker. Forslag til nasjonale og internasjonale tiltak. NOU 1987: 13.
Samordning av lover om arealdisponering. NOU 1987: 21.

Olje- og energidepartementet:

Erstatning til fiskerne for ulemper ved petroleumsvirksomheten. NOU 1986: 6.

Samferdselsdepartementet:

Nytt økonomisk styringssystem for Norges Statsbaner. NOU 1987: 5.

Sosialdepartementet:

Samordning i helse- og sosialtjenesten. NOU 1986: 4.
Flyktningers tilpasning til det norske samfunn. NOU 1986: 8.
Folketrygdens forhold til helsetjenestene og andre ordninger. NOU 1986: 11.
Informasjonskriser. NOU 1986: 19.
Oppfølging av langtidssykmeldte. NOU 1986: 22.
Folketrygdens finansiering av tannhelsearbeid. NOU 1986: 25.
Tsjernobyl-ulykken. NOU 1987: 1.
Mammografiscreening i Norge. NOU 1987: 7.
Masseundersøkelse for kreft i livmorhalsen. NOU 1987: 8.
Hjelpestønad og hjemmehjelp. NOU 1987: 22.
Retningslinjer for prioriteringer innen norsk helsetjeneste. NOU 1987: 23.
Sykehustjenester i Norge. NOU 1987: 25.

Utenriksdepartementet:

Sikkerhetspolitiske utredninger. NOU 1987: 17.

